Claus Rønlev
Slægtsforskning

Denne søgbare PDF-fil er downloadet fra min personlige hjemmeside www.ronlev.dk.

Det er tilladt at dele PDF-filen med andre, da der ikke er ophavsret til titlen.

Besøg www.ronlev.dk. Måske er der andre af mine flere tusinde artikler og scannede bøger, der har interesse.

Mange venlige hilsener

Claus Rønlev

Torben Klinting

Minder fra min Lærergerning i Vestjylland

N. C. Roms Forlag

TORBEN KLINTING

MINDER

FRA

MIN LÆRERGERNING

I

VESTJYLLAND

KØBENHAVN
N. C. ROMS FORLAGSFORRETNING
1914

Digitaliseret af Claus Rønlev

N. C. ROMS
BOG- & STENTRYKKERI
KØBENHAVN

INDLEDNING

Naar jeg vover mig frem med disse Minder fra min Lærergerning, da betragter jeg det som en Selvfølge, at min Person, min Gerning og mit Forhold til den Befolkning, jeg kom til at leve og virke iblandt, ikke skal tjene som et mønsterværdigt Eksempel. Tværtimod. Jeg ved kun alt for vel, at naar andre Lærere, der gik til Gerningen under andre Forudsætninger, opvoksede i andre Omgivelser og med en anden Uddannelse, fik helt andre Oplevelser i deres praktiske Lærergerning og maatte drage Slutninger modsatte mine, da skal jeg være den første til at indrømme: Selvfølgelig. Livet er jo saa rigt, mangesidigt og sammensat, at vi aldrig bliver enige om bestemte Former for det og kommer til Ro derved. Det er heldigt, og det giver mig en vis Ret til at tale med, nu jeg staar ved Afslutningen af en lang Lærergerning. — Jeg stiller mig som Lærling og lærer af Minderne. De har lært mig at drage Slutninger om en praktisk Lærergerning, som ikke altid faldt i Traad med min Tids Løsen. Jeg haaber, det

skal kendes, at Kærlighed til Skolen og en ærlig Bestræbelse efter at finde de heldigste Former for en sund og naturlig og dermed frugtbringende Undervisning gaar som en rød Traad gennem min Fremstilling.

Havde jeg et Navn som Digter eller Forfatter, da vilde jeg tegne mit Ideal af en Skole og en Lærer og bestræbe mig for at gøre Tegningen saa fuldkommen, at Folk maatte indrømme, at her var anvist et stort og ædelt Maal, som det var værd at stræbe efter. Saa havde jeg Lov til at præge mit Ideal i en bestemt Retning, og selv om jeg blev meget ensidig og blev angrebet derfor, da kunde jeg forsvare mig med at sige: Det var en Historie, formet for at faa opstillet en Knagerække, hvorpaa der kunde anbringes relative Sandheder. En Virkelighedsskildring, som her er tilsigtet, er mere udsat for haard Medfart. Jeg agter at sætte min Person ind for den Sag, jeg har kær, da jeg ikke ejer Kunstnerens malende Pensel. Her bliver altsaa ikke Tale om at opstille et Ideal, hverken af en Person eller Gerning, men her bliver Tale om min Gerning i Skolen gennem en Menneskealder, et Tidsbillede, som ikke skal være Maalestok for Folkeskolens Udvikling i Danmark i nævnte Tidsrum, men som maaske kan have en Smule kulturhistorisk Betydning. Jeg tænker mig ogsaa, at flere kunde have Glæde af at følge en vestjysk Lærer paa hans beskedne Bane. Maaske ogsaa unge, begyndende Lærere kunde hente et eller andet gavnligt Vink hos mig. Jeg husker endnu godt, hvor umoden til Gerningen jeg var i atten Aars Alderen, og hvor taknemlig jeg var for en

kærlig Vejledning. Skønt Tiden nu har forandret sig meget, og der bliver sørget meget bedre for en grundig Forberedelse til Gerningen, saa turde det endnu være saaledes, at de unge Lærere, som skal til at begynde, tit er raadvilde og ikke ved, hvilke Røster de skal følge. Der er Vejledere nok paa Skolens Omraade, der er Systemer og Metoder nok at vælge imellem. Jeg udgiver mig ikke for en ny Vejleder eller for Opdager af en ny Metode. Jeg ligner mere en Landmand, som ser tilbage paa Dagen, der svandt, som glæder sig over, hvad der er lykkedes, og som beklager, at saa meget mislykkedes fordi han var ukyndig og uforstaaende. Jeg naaede ikke noget stort, noget, der skulde forbavse Verden. Det beklager jeg ikke. De største Mestre ved, at de kun er Begyndere. En Smule Skolemester skal ikke hæve sig over dem. Jeg forsøger kun at vise, hvorledes de gode Bevægelser i Tiden satte Spor i en heldig Udvikling af Folkeskolen i min Kreds.

I.

Vinterlærer.

Jeg har tit spurgt mig selv, hvorledes det gik til, at jeg kom ind paa Lærervejen. Jeg kan ikke sige, at jeg kom ind paa den efter grundig Overvejelse, efter at jeg var bleven klar over mine Evners Rækkevidde og efter at have vejet Gerningens Behageligheder og Besværligheder. Langt mindre tør jeg paastaa, at jeg følte et Kald, var besjælet af Lyst og Trang til at øve en Gerning blandt den opvoksende Slægt. Jeg kan ikke tale med, naar jeg hører ældre Folk tale om, hvorfor de valgte en eller anden Gerning til deres Livsgerning og Levebrød. Det er forklarligt, at vi ikke kan vælge med nogen klar Bevidsthed i den unge Alder, og de unge, som er gammelkloge, synes os tit saa unaturlige.

Jeg vidste ikke, hvad jeg vilde, da jeg stod i *Overgangsalderen* fra Dreng til Karl. Min Fader døde, da jeg var et Barn, min Fødegaard var solgt til fremmede, og min Moder sad paa Aftægt. Da jeg var syv Aar, kom jeg ud at tjene, og jeg tjente hvert Aar, til jeg var sytten Aar. Jeg tjente forskellige Steder, vogtede Faar i Klitterne og Kvæg paa Markerne, deltog i alt forefaldende Arbejde i en Bondes Hjem og lærte

Livet at kende saaledes, som det leves. Jeg havde det baade godt og daarligt, jeg prøvede Sult og Nød, men smagte ogsaa et Barnelivs Fryd og Glæde. Jeg kunde synge om Aftenen som andre Hyrdedrenge, saa det gav Genlyd viden om, lavede selv baade Ord og Melodi og var en Improvisator af den frieste Art. Jeg lærte at gyse for Spøgelser og Trolde, som jeg troede paa. Det er jo endnu indbydende at slaa sig til Ridder paa Vogterdrengen og fortælle ham de underligste Ting. Men jeg lærte ogsaa som Dreng at gaa dristigt i Mørket, selv gennem Klitterne ud til Vesterhavet, hvor der gik saa mange Spøgelser og laa saa mange skibbrudne begravet. Jeg lærte: ikke at gyse for en Strandvasker; jeg lærte at være Vidne til Storm og Bølgegang og at lytte efter de ulykkeliges Skrig i Storm og Uvejr. Jeg mødte da Mennesker, som hjalp mig til Rette, saa jeg aldrig glemmer dem, og jeg vil takke dem, saa længe jeg lever; men jeg mødte ogsaa Mennesker, som det er mig en Gru at tænke paa, Mennesker, som paa et hængende Haar kunde have bragt mig i den største Ulykke. Jeg mindes saa godt, hvilken Fryd det var for mig, naar Efteraaret kom, og jeg maatte gaa hjem med Bylten paa Nakken og den lille Løn i Lommen. Da var Hjemmet mig som et Paradis. Og naar jeg næste Foraar stod som Vogterdreng og tit i Ensomheden fældede en Taare ved at tænke paa, hvad jeg nu maatte savne en hel Sommer, da fattede jeg Mod igen ved at tænke paa den Vinter, som atter maatte komme.

Vogterdrengens Liv bragte kun faa Glæder. Beviset for, at man duede, var, om nogen vilde fæste en til næste Aar. Jeg glædede mig ved, at der var nok, der vilde have mig. Den slagne Vej for mig

var at blive ved Landbruget: Dreng, stor Dreng, Karl, Avlskarl, Husmand eller Gaardmand. Men min Moders Slægt var *Søfolk* og *Fiskere*. Jeg havde tit staaet længselsfuld paa de hvide Sandklitter og set ud over Havet. Der bagved laa England, havde Fiskerne fortalt mig. Der var noget at se paa. Jeg havde tit været om Bord paa Nordmændenes Skuder, der førte Træ ind gennem Nymindegab. Jeg havde prøvet at entre i Tovene, og det var en Gymnastik under meget fri Former. Jeg nød deres tørre Brød og sorte Kaffe, og Sirup hjalp begge Retter let gennem Halsen. Jeg prøvede at falde over Bord og blive ført bort med Strømmen, og Døden havde været mig vis, hvis ikke en Styrmand var sprunget ud efter mig og havde vovet sit Liv for min Skyld.

Jeg valgte Søen, da jeg var femten Aar og ikke længere holdt af at tjene som Vogterdreng. Jeg blev antaget som 3die »Drejer« ved Nymindegab i Foraaret 1868. Det var kun i de tre Foraarsmaaneder, April, Maj og Juni, at der samledes en større Mængde Fiskere: »Havkarle«, »Espiger«, og »Drejere«. Jeg begyndte som 3die Drejer og haabede til næste Aar at naa op til 2den Drejer, men de sagde, at jeg var for ung og for lidt stærk. Næste Aar gik jeg igen ud som 3die Drejer, og det var meget under min Ærgerrigheds Maal. Jeg besluttede at sige Farvel til Fiskeriet, da jeg følte, at det vilde tage alt for lang Tid, inden jeg naaede frem til Havkarl og til at faa Lod i Skib og Fiskeredskaber.

Men jeg glæder mig den Dag i Dag ved, at jeg har været ved Fiskeriet de to Kvartaar. Jeg havde aldrig lært at forstaa og skatte Fiskerne paa Jyllands Vestkyst, om jeg ikke havde levet sammen med dem.

De er grovkornede, — vel er de det. De lader stryge lige fra Leveren og gør ingen Røverkule af deres Hjerte, de bedste af dem. Men de tillader sig meget, som det ikke altid er sundt for et Barn eller en stor Dreng at være Vidne til. Fangede vi for Eksempel en Laks, da maatte der Laksbrændevin til, og selv 3die Drejeren fik sin Part. Det var et Under, at de ikke forgav mig.

Livet blandt Fiskerne formede sig som et stort Andelsforetagende, hvor Formerne var ældgamle og ubrødelige. I visse Retninger den strengeste Orden og den mest ubetingede Lydighed, — i andre Retninger næsten vild og tøjlesløs Frihed. Vi maatte underkaste os de gamle, gældende Regler baade paa Søen og paa Landet, og den, som vilde bryde dem, fik en Opdragelse og en saa eftertrykkelig Lære, at han nok huskede Reglerne i Fremtiden. En underlig Blanding af Omsorg for de unge og en ubændig Lyst til at sætte dem paa Prøve, bringe dem i Vaade, for saa i sidste Øjeblik at række dem en hjælpende Haand. God gammel Gudsfrygt, hvilende paa et ærligt og trofast Sindelag, var Grundtonen, der, naar Fare var paa Færde, gav sig Udslag i, at den ene vovede sit Liv for den anden. Forholdene krævede det som en ubøjelig Regel. Men naar Faren var forbi, var den ogsaa glemt, og Fiskerne gav sig hen i den vildeste Leg. Tit var den grov og plump, og der blev drukket en Mængde Spiritus. Der lød grovkornet Tale, og der hørtes de mest udsøgte Eder. Gamle Regninger blev gennemgaaet, og gammelt Nag og blodig Uret fik Mund og Mæle. Haanden blev svunget som den øvede Dirigents sikre Taktstok, — et eneste ubesindigt Ord kunde fremkalde et blodigt Slagsmaal.

I en Fiskerhytte »æ Bue« (Boden) boede to Havkarle, to Espiger og tit tillige en Drejer. Undertiden var det blot unge Folk, og da kunde Livet let blive alt for kaadt og vildt, men i Reglen var det forlovede eller gifte Folk, ofte meget gamle, sunde og stærke Folk med et noget tungsindigt Præg. Der blev sat en Ære i at holde godt Samlag, og kom der nogen og vilde sætte i Rette paa en ublid Maade, da blev vedkommende affærdiget med et Fyndord som dette: »Fej først for din egen Dør«. *Der* laa nemlig altid rigelig af Sildehoveder og Fiskerester.

Hvad Fiskerne havde lært, var ikke tilegnet paa Skolebænk, men i *Livets praktiske Skole.* Derfor var de ogsaa praktiske Folk, og en Dreng havde godt af at staa i Lære hos dem. Jeg levede med dem i deres farlige Næringsvej i Foraarstiden, og jeg levede med dem i deres travle Liv om Vinteren. Jeg kunde sidde i flere Timer og se paa den tavse, flittige Fisker, der knyttede Fiskegarn. Jeg lærte tidlig at slaa den Knude, som nu benyttes, naar Kvinderne filerer.

Der var Travlhed i Fiskernes Hjem om Vinteren. Rokkehjulet snurrede flittigt, thi alle gik jo klædte i hjemmelavede Klæder, og der maatte jo spindes megen Hamp til de mange Liner. De havde Huggehus og det nødvendige Værktøj. De eftersaa Sejl og Tovværk og istandsatte deres Baade. Flere af deres smaa og skrøbelige Skuder var bygget af Fiskerne selv. De huggede selv Fiskekrogene, filede og spidsede dem, skar Modhager og fortinnede dem.

Her blev ikke talt kønne Ord om Flid og Nøjsomhed, men her levedes et sundt og kraftigt Liv, fordi Flid og Nøjsomhed var Regel og Rettesnor.

Jeg maatte tage disse Smaatræk med fra min

Barndom og tidligste Ungdom, fordi jeg under min Lærergerning saa tit er kommen tilbage til dem, og fordi jeg mener, at vore Oplevelser, før vi faar en bestemt Gerning, følger os gennem hele Livet og giver os et bestemt Præg. Jeg blev 22 Aar, inden jeg kom paa Seminariet, og jeg ved godt, at Bevægelsen nu gaar i Retning af at blive færdig saa hurtig som muligt, helst naar man er 21 Aar. Jeg tror, det var langt heldigere, om man gav sig Tid og først lærte det praktiske Liv noget bedre at kende. Der staar saa mange Lærere og flere Præster fremmede og uforstaaende over for den Befolkning, som de lever og virker iblandt, og jeg glæder mig ved, at jeg, inden jeg fandt min Plads i Skolen, først maatte tage Del i det praktiske Livs Arbejde.

Det begyndte at knibe for mig. Landbruget havde jeg saa godt som sagt Farvel; ingen brød sig om at leje mig; jeg kunde ikke gøre det for Karl og var for stolt til at gaa som Dreng. Søvejen lod til at være lige saa vanskelig for mig at komme frem paa. Saa var der en gammel Kreaturhandler i Egnen, som raadede mig til at forsøge med Handelen. Han havde tjent sig rig paa den Vej og havde begyndt som Skindkræmmer. Om Efteraaret gik han rundt og købte Lamme-, Faare- og Kalveskind. Der kunde tjenes gode Penge, fortalte han mig, hvis man var snild og forstod at taksere Skind og Mennesker. Det blev kun en Vinter, jeg forsøgte at slaa mig op ved Handelen. Jeg var nok lidt stolt af de Penge, jeg kunde tjene, men jeg var flov ved de mange Irettesættelser, jeg fik af Folk, som forstod, at det var noget usundt, som jeg var ved at øve mig paa.

Saa hørte jeg Tale om **Jandrup Højskole**, og min Moder havde heldigvis en dunkel Anelse om, at hendes Dreng vist havde bedre af at komme der end af at gaa og tigge sig Arbejde til hos Bønderne eller drive om som Skindkræmmer. Den 1ste Novbr. 1869 blev en Mærkedag af gennemgribende Betydning i mit Liv. Da holdt jeg mit Indtog som Elev paa Jandrup Højskole ved Varde. Det var ikke med noget bestemt Maal for Øje, at jeg kom paa Højskole. Jeg havde saa lidt som mine Vejledere hjemme ikke noget Begreb om, hvad Højskolen vilde, og hvad et Ophold der skulde føre til. Jeg kom heller ikke paa Højskole, fordi det var blevet Mode at tage derhen. Jeg var vist den første fra Henne, mit Fødesogn, som kom paa Højskole. Lige meget. Jeg priser min Lykke, at jeg kom der, selv om jeg kom der ganske tilfældigt. En Dør gik op for mig til videre Syn, der sattes nye og bedre Maal, som jeg kunde stræbe efter at naa hen til. Uforstaaende stod jeg over for det meste af, hvad jeg saa og hørte. Jeg havde faaet en maadelig Undervisning, men vidste ikke af, at jeg ikke kunde noget. Det gik lidt efter lidt op for mig; men jeg opdagede ogsaa, at jeg kunde lære.

Paa Jandrup Højskole var der Lejlighed til at lære ret meget. **Knudsen**, der var Skolens Forstander, var en klog og lærd Mand. Han gjorde et godt og trofast Arbejde for at give os en Mundsmag af den Lærdom, han selv sad inde med. Han holdt ikke folkelige Foredrag for os, men han holdt udmærkede historiske Foredrag og skildrede Personer af Historien, saa de blev levende for os. Han gav os ogsaa en lille Forestilling om Fysik, Kemi og Agerdyrkningslære, og han

anstillede en Mængde Forsøg. Matematik var hans stærke Side, og han mente, at uden Matematik savnede man det rette Grundlag for al Kundskab, der skulde faa Betydning. Selv om jeg kun forstod lidt af de gaadefulde Tegn og ikke kunde følge med i korrekte og logiske Slutninger, saa fik jeg dog Begyndelsesgrundene indprentede, saa de nok sidder, mens jeg lever. Knudsen selv var ikke en ubestemmelig Størrelse. Matematikken var gaaet ham i Blodet. Han bestræbte sig altid for at optræde korrekt, og vi holdt af ham og havde den største Ærbødighed for hans Lærdom.

Men maaske kom vi dog til at forstaa Lærer *Kristensen* nok saa godt. Han var vel ikke saa lærd som Knudsen, men han havde bedre Betingelser for at komme i et fortroligt Forhold til Eleverne. Hans Kærlighed til Naturhistorien smittede os. Han viste os en Mængde udstoppede Dyr, og han havde en stor Samling af Insekter og tørrede Planter. Hans Jordbeskrivelse husker vi nok. Det var sparsomt med gode Lærebøger; men han skrev meget, som vi skrev af, mange sammenhæftede Ark. Vi lærte derved at skrive, stave og forme Sætninger, men vi tænkte ikke derved. Vi troede, at det var meget vigtigt, hvad vi fik lært om vore nordlige Bilande, om Færøerne, Island og Grønland. Han var mere Kammerat med os end Knudsen, og vi turde bedre rette Spørgsmaal til ham.

Egnens fremmeligste og dygtigste Mænd holdt Foredrag paa Højskolen, og især mindes jeg Pastor **Helms** i Jandrup, der blandt meget andet talte om vore Kirkebygninger. Vi havde en Sangforening — Knudsen var meget musikalsk — og den sang fler-

stemmige Sange, noget jeg aldrig før havde hørt. Vi boltrede os, vi unge, glade Mennesker, og vi nød, eftersom vi kunde døje Retterne; men vi fornægtede aldrig vor Natur, og Sneboldene suste flinkt om Ørene paa os. Nu forstaar jeg, hvad jeg har Skolen og dens Lærere at takke for. Det forstod jeg ikke den Gang. Og nu forstaar jeg tillige, at jeg lærte meget af Livet sammen med Kammeraterne. Vi skulde nok holde hinanden til Vinden, og ingen fik Lov til at dø i Synden.

Da Foraaret kom, tog de fleste bort og gik til Landbruget, men vi var 9—10 Elever, som havde Lyst til at blive der Sommeren efter for at uddanne os til Vinterlærere. Jeg kunde let gaa med til at blive; thi jeg vilde have Vanskeligheder ved at faa en tilfredsstillende Plads ved Landbruget eller ved Fiskeriet. *Noget* vilde jeg være, og her tilbød sig noget. Jeg kunde synge — om end daarligt nok — og derfor var det jo ikke utænkeligt, at jeg kunde drive det til at blive Degn. Det var saa vist et beskedent Maal; thi Lærerlønningerne var jo den Gang meget smaa. I økonomisk Henseende ragede Lærerstandenden ikke op over jævne Bønderfolk; men der var for mig noget tiltalende og noget fornemt ved Stillingen. Den var et passende Maal for min Ærgerrighed. Forstanderen paa Skolen skulde sørge for, at vi fik de nødvendige Kundskaber i de forskellige Fag undtagen i Religion. Det var saa heldigt, at i Jandrup Skole var der en meget dygtig Mand, Lærer **Johnsen**, og han paatog sig at overtage Religionsundervisningen. Den praktiske Side af Sagen — Øvelse i at tale med Børnene — blev der tænkt meget lidt paa. Det faldt os ikke ind, at der kunde være Vanskeligheder. Det

var jo ikke ret længe siden, vi havde forladt Skolen. Vi huskede nok vor egen Undervisning, saa det praktiske gik jo let, blot vi kunde bestaa Prøven hos Provsten og faa fat paa en Plads. Der plejede at være Brug for mange Vinterlærere i Egnen, og det fristede os.

Jeg vil gerne være fuldt ud ærlig og tilstaa, at det nærmest var tilfældigt, at jeg valgte at uddanne mig til Vinterlærer. »Den Gud giver et Embede, giver han ogsaa Forstand til at passe det«. Det Ordsprog kendte jeg ikke, — langt mindre forstod jeg en spydig Satire i den Retning. Jeg mente som andre unge, sorgløse Mennesker i den Alder: »Det gaar nok!« Og det gik. *Men hvorledes?*

Efteraaret kom, og vi læste Kundgørelsen, at **Prøven for Vinterlærere** afholdtes en bestemt Dag af Provst **Assens** i Jerne Præstegaard. Det var i Aaret 1870. Jeg var lige fyldt 18 Aar, og i den Alder var de fleste af Eleverne fra Jandrup. Vi gik til Jerne og overnattede i Spangsbjerg Mølle. Vi talte meget om det, som forestod. Vi prøvede hverandre i forskellige Fag. Snart stod Humøret højt, og snart stod det ved Nul. — Saa oprandt Dagen, og vi traadte forsigtig ind i Præstegaarden. Vi fik en Modtagelse, som vi ikke havde drømt om, og vi kunde den Gang ikke forstaa, at den ellers saa elskværdige Provst kunde tage saa glubsk imod os. Efter at han koldt og forretningsmæssigt havde skrevet vore Navne op og faaet at vide, at vi ønskede at faa en Vinterlærerplads i Provstiet — Kvinder kunde jo den Gang ikke bruges — overraskede han os ved at spørge, *hvorfor* vi vilde være Vinterlærere. Det Spørgsmaal stod der nu ikke noget Svar paa i de Bøger, som vi havde forberedt os efter,

saa de fleste kunde intet svare. De som vovede sig til at svare, kunde ikke give et Svar, der fuldt tilfredsstillede Provsten. Vi fik ny Spørgsmaal, og det begyndte at blive varmt i Studerekamret. Vi sagde ikke noget; men Provsten havde faaet Munden i Gang, og han holdt følgende Tale til os: »Jeg vil give jer et godt Raad, alle I mange unge Mennesker, som kommer her i Dag. I skal gaa hjem at tærske, saa kommer I til et Arbejde, som I forstaar jer paa, og saa kan I gøre Nytte. I tror vist, det er noget stort at gaa inde i en Skolestue og sutte paa en lang Pibe. Men I tænker ikke paa, hvad der fordres af jer. I er ikke skikkede til at være Lærere, og I har ikke en Uddannelse, saa Skolen og jeg kan være tjent med jer. Tjen mig i at gaa hjem at tærske!« Vi vilde dog helst, at Provsten skulde prøve os, og han føjede os deri. Da vi gik op til Skolen, hvor Prøven holdtes, talte vi meget om Provstens Tale til os. Vi syntes, at han var alt for haard, og vi søgte Grunden til den mange andre Steder end der, hvor den virkelig fandtes: i Provstens Bekymring for de Børn, som skulde undervises af store Drenge.

Vi »katekiserede« med Børnene, og vi fortalte for dem. Bagefter prøvede Provsten enhver af os i de forskellige Fag. Vi fik et daarligt Vidnesbyrd, og nogle fik intet. De, som var blandt de heldige, fik Beviset med fornyet Anmodning om hellere at gaa hjem at tærske. Der kunde være en Gradsforskel paa Attesterne, men i Hovedsagen var de alle ens. Jeg holder ikke af at afskrive mine Attester og skal heller ikke gøre det herefter, men her vil jeg gerne gøre en Undtagelse, da jeg finder, at den Attest, som

Provst Assens gav mig efter Prøven, var saa sand og træffende. Den lød saaledes:

»Torben Jensen (Klinting) er ved en i Dag afholdt Prøve funden *nogenlunde antagelig* til at være Lærer ved en af Provstiets Skoler. Dog helst for mindre Børn. Han kan synge.«

Da vi forlod Præstegaarden og talte om Dagens Begivenheder og om den Uret, vi havde lidt, var vi nærmest vrede. Da vi blev ene, syntes vi, at Provsten havde Ret, og da var vi nærmest bedrøvede. Skulde vi vove at søge en af de Vinterlærerpladser, som var ledige? Flere vovede det ikke, men fulgte Provstens Raad. Andre, deriblandt jeg, vovede Forsøget.

Vinterlærerpladsen ved Outrup og Vittarps Skoler var ledig dette Aar. I Outrup var i yngste Klasse ca. 40 Børn, og i Vittarp 12—14. Der undervistes hver anden Dag i hver Skole, og Afstanden mellem Skolerne var ca. en halv Mil. Lønnen var omkring ved 140 Kr. for et Vinterhalvaar. Jeg mente, at den Plads kunde passe for mig, og jeg gik første Gang ud paa polsk Tiggergang og opsøgte Sogneraadsformanden Chr. Mathiesen, som boede i Vittarp. Jeg talte for mig det bedste, jeg forstod, men jeg var noget flov, da jeg maatte op med Attesten fra Provsten. En Kammerat fra Jandrup Højskole havde før mig været hos Chr. Mathiesen og havde faaet Haab om Pladsen, men jeg vippede ham og fik et Brev med til Provsten, hvori der stod, at Sogneraadet ønskede mig til Vinterlærer ved Outrup og Vittarp Skoler. Jeg kilede af Sted til Provsten med Brevet fra Sogneraadet. Da han havde læst det, sad han lidt og betænkte sig, saa gik han hen til mig, tog min Haand og sagde: »De kan saa begynde i Vinterlærerpladsen

i Outrup den 1ste November, og lad mig nu have den Glæde, at De gør Deres Flid!« Det var nok en let Sag for mig at gaa de seks Mil tilbage til Klinting og fortælle, at jeg skulde være Vinterlærer i Outrup. Provsten havde antaget mig.

Det var dristigt af mig at paatage mig nævnte Gerning. Outrup Skole var jo meget stor. „Du er lille!« var det første, en Mand sagde til mig, da han tog Maal af mig til Pladsen. Han vilde jo nok antyde: »Du kan vist ikke magte Drengene«. Men var det dristigt af mig, saa var det ikke mindre dristigt af Sogneraad, Skolekommission og Provst at sætte mig til at være Lærer for saa mange Smaabørn. Noget lignende havde man vovet saa mange Steder, og det var gaaet. Mange Vinterlærere var blevet gamle i Tjenesten, og selv om flere af dem stivnede i nedarvede Former, saa var der ogsaa dem, som fulgte med Tiden, — ja som i flere Retninger var banebrydende. I Vestjylland har Vinterlærerinstitutionen haft en umaadelig Betydning gennem flere Slægtled. Der var ikke Midler til at lønne fast ansatte Lærere, og det var gammel Sæd og Skik, at Forældrene selv lærte deres Børn at læse. Der var Samarbejde mellem Hjem og Skole. Og Vestjyden har set praktisk og sundt paa Skoleordningen. Om Vinteren skal alle Børn i Skole hver Dag, men om Sommeren skal de ud og deltage i alt forefaldende Arbejde, navnlig ved Pasning af Kreaturer. Den samme Grundtanke er herskende her den Dag i Dag, og derfor er der endnu i Vestjylland Brug for mange Vinterlærere og Vinterlærerinder.

Havde der ikke blandt Befolkningen været Forstaaelse af, at en ganske ung Vinterlærer ikke kunde

udrette ret meget, saa var det heller ikke gaaet for mig. Jeg mødte den Villighed og Forstaaelse, som er almindelig her paa Egnen, og som gør, at Læreren, ung eller gammel, arbejder saa trygt; thi han arbejder med og for Børnenes sunde og naturlige Opdragelse, og for deres Dygtiggørelse i de almindelige Skolefag. Jeg kunde — heldigvis — ikke se de mange Fejl, jeg begik, og derfor troede jeg, at mine Vildfarelser var Visdom. Jeg skulde lære mine Fejl at kende efterhaanden, som jeg fik Betingelser for at staa paa egne Ben. Der er intet, der i den Grad paavirker Børnene som Lærerens Tro. Jeg havde Tro paa min Gerning og paa, at den skulde lykkes, at Børnene kunde lære noget, og at de først og frem for alt maatte blive gode Mennesker, naar de blev store. Denne Selvtillid og Lyst til Gerningen bødede paa mange af de pædagogiske Fejl, som jeg begik. Jeg spurgte mig for hos forskellige, hvorledes jeg skulde tage fat. Men jeg blev ikke meget klogere deraf.

Lærer Pedersen i Outrup sang paa det sidste Vers. At han var gammel og opslidt, skal han ikke høre ilde for. Skolen var som de fleste der i Egnen ledet efter de gamle, gældende Regler, ikke væsentlig forskellig fra den Skole, jeg selv for godt tre Aar siden var gaaet ud af. Fadervor var første Læsestykke i Børnenes A B C og blev meget benyttet som Prøvesten paa Læsefærdigheden. Naar Børnene kunde stave og læse lidt, gik de i Lag med Luthers lille Katekismus, og saa gjaldt det om at faa dem lært Budene, Troen og Fadervor, ja undertiden førtes yngste Klasse ogsaa gennem Sakramenterne og Hustavlerne. Selvfølgelig lærtes alt paa Remse. Det var ikke raadeligt, især for en Begynder, at gaa frem paa en anden Maade

ved at lære de smaa at læse og ved at lære dem Begyndelsesgrundene i Religion. De gamle, traadte Stier er der altid en vis Forkærlighed for, og naar der som i Outrup var en gammel Degn og en gammel Præst, som havde opdraget en Slægt, der havde befundet sig vel i de gamle nedarvede Former, saa skulde en ung Vinterlærer ikke let faa Lov til at reformere. Pastor Langhoff var en gammel, ærværdig Præst; men Tiden var løben fra ham. Præsterne har endnu i Almindelighed ikke lært, at de som Skolekommissionens Formænd burde sætte sig ind i Undervisningsmaaderne, vælge en sund og fornuftig og være raadgivende, især for yngre Lærere. Gamle Langhoff kom en enkelt Gang i Skolen, saa os efter og hørte, hvad vi kunde, og saa holdt han de bestemte Eksaminer Foraar og Efteraar, og alle var enige om, at han var en rar gammel, fredelig Mand, der paa ingen Maade vilde gøre Lærerne Fortræd.

Jeg kom til at bo hos **Chr. Mathiesen** i Vittarp, og i hans Hjem lærte jeg meget, som kom mig til Gode i min Lærervirksomhed. Chr. Mathiesen var Sogneraadsformand, og han havde selv i flere Aar været Vinterlærer. Han var Egnens mest oplyste Bondemand og var en Banebryder paa flere Omraader. Han stod i Forbindelse med Landhusholdningsselskabet og med flere af Landbrugets dygtigste Ledere. Han holdt flere landøkonomiske Skrifter; især husker jeg »Dansk Landbotidende« og »Ugeskrift for Landmænd«. Han skrev mange Artikler baade til nævnte Ugeskrifter og til lokale Blade. Han havde en Bogsamling saa stor, at enhver Ven af Oplysning blev forbavset ved at se den, og ved at gaa den igennem fandt man meget af det bedste i dansk og udenlandsk Literatur. Denne Bog-

samling stod ikke blot til Tjeneste for mig, men det var Chr. Mathiesen en Glæde, om jeg flittig vilde benytte den og tale med ham om det læste. Jeg glemte ikke at benytte Bogsamlingen, og han hjalp mig til at finde Bøger, som passede for mig. Der var nok at vælge imellem, Bøger af Oehlenschlæger, Grundtvig og Ingemann, af Baggesen, Hauch, H. C. Andersen m. fl., Henrik Ibsen og Bj. Bjørnson ikke at forglemme. Men hvad jeg husker bedst af alt det, jeg læste i Chr. Mathiesens Hus, var dog **C. A. Thyregod** og **Anton Nielsens** Fortællinger, disse jævne Skildringer af Bønder og Bondeliv, som da udkom. De ny Tider, som da var ved at gry, havde Chr. Mathiesen god Forstaaelse af og glædede sig ved; thi han elskede sin Stand og vilde gerne have den frem til større Udvikling og til videre Udsyn, til højere og ædlere Interesser. Naar jeg i denne Forbindelse særlig fremhæver Lærerliteraturen, da er det, fordi jeg endnu ikke var vokset op til at følge vore store Digtere og Forfattere. Thyregod og Anton Nielsen kunde jeg forstaa, og vilde jeg læse op i en mindre Kreds, og det prøvede jeg undertiden, da opdagede jeg, at de fleste hørte maabende efter, naar jeg læste af et stort og herlige Digterværk, men var med og forstod det hele, naar jeg læste af Thyregod eller Anton Nielsen. Som en Forgaard til Literaturens rige Sale har disse jævnt folkelige Forfattere deres store Betydning.

I Politik var Chr. Mathiesen en fremragende Venstremand, og det blev han ved at være, til han døde. Men i mange Aar maatte han døje Spot og Haan ogsaa af sine egne derfor. Han kunde nok til Tider være noget kantet, og naar Modstanderne holdt ham til Vinden og imødegik ham, havde Bønderne

ikke den Gang saa megen Rygrad, at de forstod at støtte den Mand, som talte deres Sag; men naar de syntes, at Vognen hældede, saa skubbede de til den. Efterhaanden som Tiden gik, fik Folk bedre lært at skatte den jævne, oplyste Bondemand. Chr. Mathiesen blev Amtsraadsmedlem og fik flere betroede Hverv. Da Afholdsbevægelsen kom frem, sluttede han sig til den og arbejdede ivrigt for at fremme Sagen. Økonomisk Landbrug, Husflid og Biavl havde ikke blot en ivrig Forsvarer, men tillige en flittig Dyrker i ham.

I den Tid, jeg her omtaler, var der meget fremme, som tydede paa en **Brydningstid**. Paa Skolens Omraade var der heller ikke længere Stilstand. De fynske Friskolelærere slog til Lyd, og det gav Genlyd i mange Skoler. Jeg holdt det lille Blad »Fylla«, og det holdt mig godt til Vinden. Der maatte ske noget. Skulde jeg være med til det? En saa »kættersk« Mand som Morten Eskesen havde en lille Tid været Lærer i Outrup. Man mente, det var godt, at han var forsvunden, for han havde vist nogle ravgale Meninger. Jeg kunde ikke dømme derom. Jeg kendte ikke det ny, men jeg anede nok, at meget af den gamle, gængse Metode maatte falde.

Jeg begyndte at fortælle for Børnene, og jeg havde Glæde deraf. Jeg mærkede, at en friere og bedre Luftning kom ind i Skolestuen. Ikke blot Bibelhistorie fortalte jeg, men ogsaa Sagnhistorie og engang imellem et lille Eventyr eller en lille uskyldig Børnehistorie. Jeg havde en Sommer, mens jeg tjente som Dreng, gaaet i Skole et Sted, hvor Læreren fortalte Bibelhistorie, og vi skulde ikke der lære »lille Birch« paa Remse. Det havde tiltalt mig, og jeg huskede mere fra de faa Timer end fra de mange, jeg havde anvendt

paa at lære udenad. Jeg tror, at vi Lærere gør vel i ret ofte at tænke tilbage og mindes vor egen Skolegang, vælge det bedste og vrage det daarligste. Naar noget nyt kommer frem, skal det prøves og vejes.

Ved den Tid, jeg begyndte som Lærer, begyndte Kampen mellem det gamle og ny ved Undervisningen. Modstanderne lod os høre, at Børnene ikke fik noget lært i Religion. Vi, der prøvede det ny, maatte tillige høre, at vi var for grønne til at tale med om, hvorledes der skulde undervises. Det var selvfølgelig ikke meget Røre, jeg kunde vække, og jeg ønskede da allermindst at vække Opsigt. Jeg hørte om, hvorledes Undervisningen lededes andre Steder, og jeg talte med yngre Lærere, som havde vovet helt at bryde med Fortiden og føre Friskolens Ideer ind i Statsskolen. Tiden var inde til en grundig Reform; den maatte komme, og det er til Ære for Friskolen, at den har virket befrugtende paa Statsskolen. At der saa kom en Tid, hvor man i Statsskolen som i Friskolen lovlig meget spurgte efter, hvad Børnene syntes om, og hvor den gamle Disciplin slappedes vel meget, var jo en naturlig Følge af Vanskelighederne ved at forlade de gamle, kendte Spor og benytte de ny og uprøvede. Bussemænd blev ikke sjældent førte frem, og vi maatte tit høre, at det ny var noget farligt og noget grundtvigiansk, og Højskolerne, som da groede op og støttede Bevægelsen, fik Skyld for at ville indføre falsk Lærdom, afsætte Kristus og indføre Thor i Stedet for. Mange tog ogsaa Forargelse af, at der blev sunget Fædrelandssange og uskyldige Børnesange i Skolen, og de gamle, som aldrig havde drømt om, at sligt kunde komme ind i en kristelig Skole, syntes jo selvfølgelig, at nu gik Verden af Lave.

Staby Højskole var oprettet for at uddanne Vinterlærere. Der maatte nok den rette Plads være for mig, tænkte jeg, og Chr. Mathiesen raadede mig til at tage dertil. Jeg kom der i Sommeren 1871. — Højskolen er godt kendt i Vestjylland. Den har uddannet mange Vinterlærere og forberedt mange til Seminariet. Da Skolen er saa godt kendt, skal jeg her kun medtage enkelte Træk fra mit Ophold der. Forstander **Alb. Sørensen**, der tillige var Præst i Staby, blev for mig Idealet af en Højskolelærer og en Præst. Vel var Staby ikke en almindelig Højskole, men det mærkedes ikke, at Skolen var bleven til for at bøde paa de mange vestjyske Vinterlæreres mangelfulde Kundskaber. Alb. Sørensen havde selv Tro paa sin Gernings Betydning, og han gav sig hen i den. Han levede med i det, han fortalte. Man paavirkedes af Alvoren, som prægede hans Person, og af Maaden, hvorpaa han kunde give sig hen, — snart i et Smil eller i en hjertelig Latter, — snart i en stille Vemod, hvorunder Taarerne ofte løb stille ned over hans Kinder. Han elskede sit Land og sit Folk, — det saa og hørte man i Skolestuen. Han var en ydmyg Kristen, der uden Fordring kom enhver i Møde, — det saa og hørte man i Kirken. Vi hang ved ham som ved en Ven og Fader og glemte, at han var vor Læremester.

S. P. Jensen, der siden blev Skolens Forstander, var den rette Mand til at dele Arbejdet med Alb. Sørensen. Han trak sig taktfuldt noget tilbage, at Forstanderen bedre kunde ses og høres. Der var ikke noget paataget eller unaturligt i deres Forhold til hin anden. Det var alt saa naturligt og lige til. Den Tro, de begge nærede til deres Gerning og til os,

smittede, og de bandt os til Skolen og til Arbejdet med Baand, som »jo stærkere de binder, des friere de gør«.

Hvad vi fik lært, hvad Betydning det fik for os i vor Gerning, og Maaden, hvorpaa vi fik det lært, skal jeg ikke opholde mig ved. Derimod er der en anden Side, som jeg gerne vil dvæle lidt ved: *Kammeratskabet.*

Paa Jandrup Højskole var jeg vist for ung til, at Kammeratskabet kunde faa nogen blivende Betydning for mig. Maaske blev der i Staby ogsaa slaaet nok saa grundigt paa de Strenge, hvis Klang faar Betydning for unge Mennesker. Vi var som en stor Familie, og for at Tonen kunde være god, saa deltog baade Sørensen og Jensen flittig i vore Sammenkomster og Udflugter. Vesterhavet, Nissum Fjord, Vosborg, Heden og Markedet i Ulfborg glemmes aldrig af Stabyanerne. Kom der en Kurre paa Traaden, og det skete, da tog Lærerne det fornuftige Parti at lade os selv glatte Traaden igen. Der var paa Skolen en offentlig Mening, som vi havde Ærbødighed for. Den, som begyndte at skabe sig — og saadanne kan man jo altid finde, kunde den Gang og kan endnu — han fik en Omgang af Kammeraterne, som nok skulde føles, ikke slet saa eftertrykkelig som de meget omtalte Bænketure blandt Soldaterne, men af lige saa stor Virkning. Gik denne indirekte Opdragelse end mest i Retning af at hæmme Unoderne, saa gik den ogsaa i Retning af at fremme de gode Sider og give os Mod paa Livet.

Jeg havde den Lykke at finde en god Ven og Kammerat paa Staby Højskole, *P. P. Højlund*, nu Lærer i Ingerslev Skole pr. Hasselager, og det be-

tragter jeg som et meget stort Udbytte af Opholdet. Mange Aar efter, da vore Børn et efter et forlod Hjemmet, og det kneb for min Hustru og mig at sige det Farvel, som aldrig glemmes af Forældre og Børn, sagde en god Ven af vort Hjem til os: »Børnene skal ud i Verden for at finde Venner, de kan stole paa.« De har haft den Lykke, og den kan jeg forstaa og skatte, da jeg selv har oplevet en lignende Lykke.

Jeg misforstaaes ikke. Her er ikke Tale om Kærlighed mellem Mand og Kvinde, men om trofast Venskab mellem unge Mænd. Ingen faar saa stor Indflydelse paa os i de unge Aar som Vennen. Han kan rette vore Fejl som ingen anden, og han kan drage os i en god eller daarlig Retning.

Nu forbereder en og anden sig maaske paa en rosende Omtale af min Ven og derigennem lidt Ros til mig selv. Men der er de Ting, som ikke kan drages frem, uden at de tager Skade, og det gælder ikke mindst i Venneforholdet. Jeg vil derimod hellere antyde, hvad vist mange har oplevet i deres Venneforhold, og alle vil forstaa, som har haft den Lykke at eje en Ven: Venskabet faar svære Prøvelser. Ogsaa vort Venskab maatte prøves. Meget havde vi tilfælles, i mere var vi forskellige, og da vi begge blev gift, og vort Hjem og vor Gerning tog os, saa forsøgte vi i alt for mange Aar at leve uden den Ven, vi havde fundet. Men vi kunde ikke undvære hinanden, og da vi mødtes som modne og erfarne Mænd, da var der en Alvor i vort Venskab og en Respekt for Personlighedens Ret til at være noget for sig, som langt overgik den Glæde, vi drømte om, da vi byggede Luftkasteller og udmalede os en Fremtid, som ikke svarede til Virkeligheden.

Vi boede sammen hos Lærer *Hansen* i Staby nordre Skole. Hansen var da en ældre Lærer og en erfaren Mand. Tiden havde taget lidt haardt paa ham, — han havde maaske ogsaa taget lidt haardt paa den. Naar vi sad sammen og spiste, og naar vi ellers havde Lejlighed dertil, saa gik Samtalen, og det ny blev vejet og prøvet i Sammenligning med det gamle. Han repræsenterede den gamle Skole — det satte han en Ære i. Vi var villige og ungdommelige nok til at forsvare Fremtidens Skole. Han var ikke til at rokke, stærk og stiv i de indlevede Former, og han talte rent ud til os, saa vi fik den gamle Lektie, som altid gentages af de ældre: »I er to unge Mennesker, som tror, at I skal reformere Verden. I har ingen Respekt for de gamles Erfaringer, alt nyt og moderne skal gøres godt. Det gamle duer ikke, og vi kan gaa hen og lægge os. Faar I Lov til at raade, saa bliver Børnene forkælede og forkludrede. Religion og Kristendom bliver sat i Skammekrogen, Frihedsideerne bliver Folkets Ulykke, og Landet bliver fyldt med fantastiske Lykkeriddere.«

Han sagde meget mere, og vi maatte tænke os godt om for at forsvare vort Standpunkt i de mange Spørgsmaal, som var fremme. Skønt Hansen beredte os mange Ydmygelser, droges vi dog til ham, og han vilde gerne tale med os. Det kunde gøre os ondt, naar han en enkelt Gang i Bekymring for Fremtiden kunde sukke og sige: »Jeg takker Gud, at jeg er saa gammel, som jeg er!«

Vi lærte meget i Hansens Hus, mere end vi den Gang var klar over. Nu er vi glade ved, at han i mange Retninger lagde en Dæmper paa vort ung-

dommelige Sind og vor noget sværmeriske Begejstring.

Jeg vendte tilbage til Vinterlærerpladsen ved Outrup og Vittarp Skoler, skønt ikke uden en vis Betænkelighed. Sagen var, at der i Sognet var begyndt en stærk religiøs Bevægelse. En Del Missionsfolk havde henvendt sig til mig med Anmodning om at søge en anden Plads, da jeg var for ung og uerfaren til at lede deres Børns Undervisning, særlig i Religion. Jeg havde en Følelse af, at Henvendelsen var vel begrundet, og derfor blev jeg noget ked af den; men Alb. Sørensen satte Mod i mig, og Præst og Sogneraad derhjemme ønskede mig. Jeg mente ogsaa, at Flertallet af Beboerne helst saa, at jeg kom igen. Altsaa vovede jeg det.

Denne Vinter gik meget bedre for mig. Jeg havde faaet lidt mere Selvtillid efter Opholdet paa Staby, og jeg havde faaet flere Kundskaber. Nu havde jeg ogsaa bedre Betingelser for at tilegne mig Indholdet af det, jeg læste, og derigennem var der aabnet større Muligheder for min personlige Udvikling. Modstand og Kritik æggede mig til Dygtiggørelse, og sammen med flere unge Lærere søgte jeg flittig hen, hvor Egnens bedste Mænd samledes og førte Ordet. Mænd som **J. Schjørring** og **N. J. Termansen** fik stor Indflydelse paa mig.

Den Tanke modnedes nu hos mig, at **jeg vilde være Lærer**, og sammen med min Ven fra Staby, der ogsaa vilde gaa Lærervejen, lagde vi Planer om vor Uddannelse paa et Seminarium. Men det blev ikke Sommeren efter, at jeg kom paa Seminariet. Jeg fik Betænkeligheder, og de kom navnlig fra min ældre Broder

Thomas, der var en forstandig og god Broder. Han vilde godt tro, at jeg havde Evner til at lære, hvad der fordredes, men han syntes ikke om Stillingen. Han kendte flere ældre Degne, som havde spillet en ynkelig Rolle, og det vilde smerte ham at tænke sig, at jeg kunde komme til at ligne dem. »Du kan tro, Broder,« sagde han en Dag, »at det smerter Forældrene at sende deres Børn i Skole til en Mand, som de ingen Agtelse har for. Og naar Lærerne bliver gamle og opslidte og har tabt Lysten til Gerningen, staar de i en beklagelig Stilling.« »Saa tager jeg min Afsked,« svarede jeg rask, men min Broder smilede og sagde: »Inden den Tid er ogsaa du bleven beregnende, og selv om du maatte ønske Afsked i god Tid, saa ved du slet ikke, om du kan faa den.« — Endnu flere Grunde havde min Broder at føre frem, og de havde alle Vægt. Han fandt Lønnen for lille i Forhold til Arbejdet, og han fandt, at Lærerne var afhængige af Per og Povl. Han mente ogsaa, at Ansvaret let kunde blive for trykkende for en samvittighedsfuld Lærer.

Jeg opgav foreløbig at tage paa Seminariet, men besluttede mig til at fortsætte som Vinterlærer og som Bondekarl. I Stedet for at søge Optagelse paa et Seminarium tog jeg Tjeneste i Vittarp By i Sommeren 1872.

Da November kom, begyndte jeg paa tredje Vinters Lærergerning, og kort efter November kom Provst Assens paa Visitats. Det var jo ham, der havde været saa haard mod de stakkels umodne Aspiranter, der mødte til Prøven for Vinterlærere, og jeg begyndte saa smaat at skælve. Men han var mild og vejledende i Stedet for buldrende og afvisende. Jeg blev fri for

at gaa den lange Vej mellem Outrup og Vittarp Skoler og blev betroet Undervisningen for begge Klasser i Vittarp Skole. Lønnen blev uforandret, men Stillingen blev behageligere, og jeg syntes tillige, at der var vist mig større Tillid, idet jeg nu skulde undervise Børnene til Konfirmationsalderen. Det forøgede Arbejde gav mig Lyst til at søge videre Uddannelse.

Endnu et Aar gik paa samme Maade: Vinterlærer og Tjenestekarl. Jeg lærte en Del i den Tid, som siden fik Betydning for mig. »Man skal spise en Skæppe Salt i Grød sammen, før man ret lærer hinanden at kende«, siger Ordsproget, og Meningen er jo nok, at man skal leve sammen, arbejde sammen og spise sammen, før man ret lærer hinanden at kende. Mange af de Børn, som gik i Skole til mig om Vinteren, delte Arbejdet med mig om Sommeren. Jeg lærte dem at kende, ikke alene i Skoledragten, men tillige i Hverdagslivets jævne Paaklædning. Det var en Friskole af en egen Art, naar vi en Sommeraften legede i Mark og Have. Bagefter kunde jeg fortælle et Eventyr, og saa gik vi glade ind med hinanden i Haanden. Den Lærer føler sig altid tryg og stærk, som har Børnene med sig.

Fjerde og sidste Vinter, jeg var i Vittarp som Vinterlærer, kom Biskoppen paa Visitats. Lærer Pedersen i Outrup var, som før bemærket, en ældre Lærer, og han var svag, Jeg maatte derfor stille i Lunde Kirke med alle Børnene fra Outrup og Vittarp Skoler, jeg maatte katekisere med dem paa Kirkegulvet, og det gjorde jeg med Selvtillid. Jeg havde maaske nogen Evne til at tale med Børnene, og jeg havde tilstrækkelig Ærgerrighed som Drivfjeder. Jeg fik Tak

og Anerkendelse, og det øgede min Forfængelighed. Bispemiddagen i Præstegaarden, som jeg var indbudt til, var jeg noget betænkelig ved, og jeg spurgte mig selv flere Gange, om jeg var pænt nok paaklædt. Der var indbudt mange af Egnens Præster, og Fru Vaupell i Lunde Præstegaard forstod den Kunst at skære Kalkunen i Stykker. Den var jo dødsdømt, naar Meldingen kom til Præstegaarden, at Biskoppen vilde holde Visitats. Da Dagen var til Ende, var det med en højtidelig Stemning og med lettet Følelse, at Pastoren satte Fingeren paa det Sted i Embedsbogen, hvor Biskoppen havde skrevet: »Meget vel tilfreds med det alt sammen«. »Naar det regner paa Præsten, saa drypper det paa Degnen«. Jeg var nok kun Vinterlærer, men jeg indkasserede min Part af Fortjenesten ved den vellykkede Visitats.

Ved at begære Udsættelse i tre Aar fra Militærtjenesten kunde jeg vente at blive færdig paa Seminariet, inden jeg skulde være Soldat. Jeg ejede kun 600 Kroner, og de vilde ikke slaa til, men jeg haabede at kunne laane Resten enten i Familien eller hos gode Venner. Jeg bestemte mig for at søge Optagelse paa et Seminarium i Sommeren 1874, og jeg valgte Jælling.

Inden jeg naaede frem og blev Vinterlærer maatte der gaa en Forberedelse forud — den blev saa vist tynd nok — og inden jeg naaede frem til Enelærer og Førstelærer maatte en ny Forberedelse til. Denne fik jeg paa Seminariet, som Hjælpelærer og som Soldat.

Jeg bestod Optagelsesprøven, og jeg glædede mig meget til det ny Liv, som nu skulde begynde for mig. Seminarieliv er saa vel kendt, at en Skildring deraf her vil være unødvendig for at fylde den Ramme, jeg har tænkt mig. Jeg anfører kun, at Seminarieforstander Svendsen var død for nogle Aar tilbage, og de Lærere, som var ved Seminariet i min Tid, arbejdede alle efter de gamle Traditioner. Seminariet skulde ikke blot være en Kundskabsskole, men tillige en Skole for Livet.

Menighedslivet i Jælling havde den Gang megen Indflydelse paa Seminaristerne, og jeg blev maaske nok saa meget paavirket deraf, da jeg alle tre Aar boede hos en Familie uden for Byen. Manden hed Markus Jørgensen og var Broder til den bekendte Politiker Jens Jørgensen paa Bjerregaard ved Horsens og en Svoger til den lige saa kendte Højskoleforstander Dahl i Aale.

II.

Hjælpelærer.

I 1877 blev jeg færdig paa Seminariet og fik en god første Karakter. Saa maatte jeg være »meget duelig« til at undervise Børn. Det stod der paa Eksamensbeviset; men kunde jeg ogsaa stole paa det?

Jeg skulde være Hjælpelærer hos Lærer Kristensen i Møborg ved Lemvig, og der vilde jeg saa komme til at erfare, hvilke Forandringer, der var foregaaet med mig.

Kristensen og hans Familie hørte til den grundtvigske Retning og søgte flittig til Gudstjenester og til Møder i Bøvling, hvor der var en Valgmenighed. Han havde Slægt og Venner i kendte grundtvigske Kredse. Han var en Ven af Højskolen og en Tilhænger af Berg. Præsten var udpræget Missionsmand, og Menighedslivet var stærkt paavirket deraf. Der var altsaa ikke de roligste Forhold for en ung Lærer at arbejde under, og jeg begyndte snart at føle Trykket heraf. Jeg skulde lære at se med egne Øjne, og det er tit vanskeligt i den unge Alder, da man nærmest er som *en Daglejer paa Torvet*, villig til at gaa i dens Tjeneste, som gør det bedste Bud paa en. »Dens Brød man æder, dens Viser man kvæder.« Kristensens Mod-

standere mente, at han nok i mig havde sikret sig en Meningsfælle og Kampfælle. Dette var dog ikke Tilfældet. Jeg var som de fleste i den Alder mere søgende end udpræget og af Natur mere fredelskende end kamplysten. Men da jeg gik med til de grundtvigske Møder — Vemb Station laa ikke langt fra Møborg, og der var den Gang en Foredragsforening — og deltog i Lærer Sands Sangforening, saa var det jo klart, hvor jeg hørte hjemme, og selv om det var heldig for mig personlig, om jeg fandt et Standpunkt, saa kom det til at indvirke paa min Stilling til Befolkningen. Den Gang var der mere Jag, end der spores nu, efter at paatrykke sine Medmennesker et bestemt Stempel og derved give dem et Præg i Retning af noget godt eller daarligt. I den almindelige Bevidsthed gjaldt »Grundtviganer« for noget farligt, og enkelte fanatiske Modstandere vilde endog gerne give det Udseende af noget fritænkerisk, en let og behagelig, glad og føjelig Kristendom, som man kunde vride og vende efter sit eget Hoved, og dog i Ly af Grundtvig hævde sig en Plads i Menigheden.

Jeg blev henregnet til de farlige grundtvigske Lærere, der vilde reformere baade Skole og Kirke. Skønt jeg meget lidt blandede mig i den i Sognet staaende Strid og endnu mindre vovede mig til at tale i Forsamlinger, mente man dog at have opdaget mig. Der var flere Kendetegn: Jeg sang Fædrelandssange med Børnene, jeg fortalte for dem og var i det hele ikke saaledes, som man plejede at forestille sig en Lærer; jeg slog ikke i Skolen, men talte til de store Børns Æresfølelse og legede kammeratlig med de smaa.

Det skal dog siges til Ære baade for Præsten og Lærer Kristensen: De lod mig blive uden for Striden

og gav mig Lov til at holde Skole, som jeg ønskede. Værre var det med Befolkningen. Jeg havde en Følelse af, at der blev talt meget om den gamle Lærer og om den unge Hjælper. Stod vi hindrende i Vejen for det aandelige Livs Vækst i Møborg? Det mente en Del, og jeg hørte Antydninger i den Retning. — Der var ikke megen Interesse for Lærerens Gerning. Den gamle Skole med Ramse og Tamp laa jo nær forud. Derimod syntes der at være nogen Interesse for den ny Hjælpelærer og megen Ængstelse for, at Børnene skulde faa vrange Forestillinger om Kristendommen. Præsten maatte vaage over den Sag, og han kom flittig i Skolen og prøvede Børnene, men især mig i Religion. »Vil De saa tale med Børnene, som om jeg slet ikke var til Stede,« sagde han en Dag i en Religionstime. For en Sikkerheds Skyld huskede jeg dog stadig paa, at Præsten var til Stede.

Jeg havde Mod til at indbyde Forældrene til at overvære Undervisningen. Derved opnaaede jeg, hvad jeg tilsigtede, at gøre Folk opmærksomme paa, at som Børnene var deres egne, saa var ogsaa Skolen deres egen, og den Undervisning, som der blev givet, maatte Hjemmene følge. Mit Arbejde blev nok mere paaagtet, og det glædede mig; men Præstens Besøg blev flittigere, og hen paa Vinteren kom Provsten paa **Visitats**. Jeg var noget ængstelig ved denne Prøve; thi vel blev Skolen ledet under den gamle Lærers Ansvar, men jeg fandt det uværdigt at krybe i Skjul derunder, og skulde der ske noget, vilde jeg bære Ansvaret. Men det var lige ved at tynge mig ned. Jeg havde jo lige faaet Foden inden for Skolens Dør. Det vilde være flovt for mig at gaa tilbage igen med Paaskriften: Ubrugelig.

Der mødte mange af Distriktets Beboere, og mens ellers en Visisats kan være baade fornøjelig og opmuntrende, naar den rette Tillid er til Stede fra alle Sider, saa var Forholdet her pinligt, fordi Tilliden manglede. Børnene mødte i deres pæne Klæder, sæbevaskede og vandkæmmede. De listede sig til deres Pladser og havde en Anelse om Dagens store Betydning. De var de uskyldigste af alle, men i deres barnlige Enfold følte de sig som vildfarne Faar.

Skolen var tæt pakket, da Præsten og Provsten kom. Der blev gjort Forsøg paa at tale om Ting, der ingen Strid kunde vække; men man taler daarligt om ligegyldige Ting, naar man tænker paa alvorlige. Kun een Mand var helt sig selv, rolig og behersket, kendt som han var med Situationen her og lignende Steder og i Besiddelse af den overlegne Myndighed, som gør en saa sikker, og denne ene Mand var Provst **Berggreen** i Lemvig. Hvor kan et Goddag, et Haandtryk og et Blik sige meget. Jeg læste straks i Provstens Maade at hilse paa en opmuntrende Tiltale, og jeg følte mig mere tryg.

Visitatsen tog lang Tid, men den blev ikke kedelig. Man havde vænnet sig til at gaa som paa Hosesokker i Præstens Nærværelse. Provsten traadte frit og naturligt frem og talte som ethvert sundt og naturligt Menneske uden Salvelse. Hans Tale gjorde ikke Indtryk af, at han var trangbrystet eller stakaandet. Han kunde endog gaa ind paa en Spøg og give sig hen i en hjertelig Latter. Sligt virker befriende lige ned til den mindste Praas. — Der skete ikke noget, — en Skuffelse for mange. Hvem der var glad, var den gamle Degn og den unge Hjælpelærer.

Var jeg nu blevet meget dygtigere til at undervise Børnene, efter at jeg havde været paa Seminariet? Visitatsen gik jo godt, og de ydre Former var i Orden. Men jeg var ikke tilfreds. Til Tider var jeg helt ulykkelig i Stillingen, for jeg syntes, at det gik meget bedre for mig med Undervisningen, før jeg kom paa Seminariet. Jeg maatte til at søge om Grunden. De fremmede og vanskelige Forhold kunde ikke gøre det. Børnene er jo heldigvis de samme alle Vegne. Grunden maatte altsaa søges hos mig selv. Jeg havde jo lært meget paa Seminariet, og nu skulde Børnene delagtiggøres i al den Visdom efter de pædagogiske Regler, som jeg havde lært.

Jeg kendte Bjørnsons Fortælling om en glad Gut. Jeg forstod, at der i *Baard* var fremstillet Idealet af en Skolemester. Der var kun den Mangel for mig, at jeg var ung og altsaa ikke selv kunde have en Historie og af den Grund due til at være Lærer. Men jeg kendte ogsaa en Del græske Sagn, og Jason med det gyldne Skind holdt jeg meget af, ikke saa meget fordi Thorvaldsen gjorde sin Lykke ved at modellere denne ejendommelige Sagnhelt, men mere, fordi Jason havde haft en udmærket Lærer i *Kiron*, en Centaur, halvt Menneske og halvt Hest, et Menneskehoved, fuldt af Kundskaber, og en hvid Hestekrop med Hesteben; det legemlige, de menneskelige Skuldre og Arme, var alt i skønne Former. Han var bekendt over hele Grækenland som en udmærket Børneopdrager. Han boede i en Hule og der levede Jason sammen med ham. Han lærte Jason om alle de Ting, som en begavet Dreng har Lyst til at kende, og som er nødvendige for ham; men mere lærte han ham ikke.

Jason skulde sættes i Gang. Naar han var ked af Læsningen, fik han Lov at sidde op paa sin Lærers Ryg og ride en Tur, og derved fik han Øvelse i Ridekunsten.

Jeg kunde ikke virkeliggøre Baard, langt mindre Kiron, men jeg drømte om noget, som maatte ske. Jeg ligesom søgte efter en Sangbund, hvor min ærlige Vilje kunde finde Genklang. Jeg fandt den ikke i Møborg. I den stærkt religiøst bevægede Egn, der tillige var præget af et sygeligt, pietistisk Livssyn, antog man en ung Lærer med Tanker som mine nærmest for at være forskruet. Men »Den, som tror, haster ikke,« og hvad Folk ikke forstaar i Dag, det forstaar de maaske om et Aar. Dog, dette fik jeg ikke Lejlighed til at erfare i Møborg. Jeg havde været saa optaget af min Lærergerning, at jeg havde set mig nødsaget til at begære Udsættelse med min Militærtjeneste i tre Aar. Nu skulde jeg møde, og paa Sessionen hørte jeg: »Infanterist! Gaa hen og træk!«

Min Virksomhed som Hjælpelærer i Møborg blev saaledes afbrudt det paafølgende Foraar. Den havde vist ikke haft nævneværdig Betydning for Skolen der, men den fik desuagtet stor Betydning for mig. Menighedslivet tog jeg flittig Del i, og jeg bestræbte mig for at leve i Forstaaelse med dem, som var Ledere deraf. Men det havde sine store Vanskeligheder. I Kristensens Hjem samledes mest grundtvigske Folk, — i Præstegaarden, hvor jeg tit havde Ærinde, samledes mest Missionsfolk. Man havde ikke den Gang lært, at »Perlen er god, hvor den findes«. I hver Lejr troede man at have forpagtet den rette og sande Tro, og man havde et beklageligt Skuldertræk tilovers

for de andre. Jeg opdagede jo snart, at jeg var for ung og uprøvet til at gribe ind i Forholdene. Jeg valgte derfor mest at se til, at høre til og at gøre mine Betragtninger over, hvad jeg hørte og saa.

Der var stadig et meget godt Forhold mellem Kristensen og mig. Vi var vel ikke hævet over at lytte efter Folkesnak, men vi var følsomme over for hinandens Ære. Jeg forstod, at den gamle Lærer ikke kunde se uhildet paa Forholdene, og at han trængte til Overbærelse Det er en Ære at blive gammel i Tjenesten og opslidt i Gerningen; men det er tungt, naar man i Alderdommen ikke kan være i Besiddelse af tilstrækkelig Selvkritik, saa man kan værdsætte sit Arbejde i Forhold til Fordringerne og i Forhold til de yngre Kræfter. Denne Selvkritik svigter tit de gamle, og den svigtede Kristensen. Det forstod jeg, og det gjorde mig ondt for ham. Jeg lovede mig selv, at om jeg en Gang blev en gammel Lærer, da vilde jeg huske at gaa, inden jeg tabte Evnen til klart at dømme om min Stilling. — Ogsaa her spiller Pengene en altfor stor Rolle. Vi kan være beregnende og se vor Fordel ved at blive i Embedet saa længe som muligt, og Samfundet kan være beregnende og nægte den Lærer Pension, som ønsker at fratræde.

10de Batl., 4de Comp. Nr. 385, saaledes betegnes den Tand i det militære Hjul for 1878, hvor jeg havde min beskedne Plads som Rekrut bag »Fredericias Vold«. Soldatens første og vigtigste Pligt har en Lærer godt af at indordne sig under, og selv om jeg fandt, at Afbrydelsen i min Lærergerning kom mig

meget ubelejligt, saa havde jeg dog ret betænkt mere Glæde af, at jeg duede til Soldat, end om jeg havde faaet mit Fripas med Uduelighedspaaskrift. — Jeg lærte meget som Soldat, der siden kom mig til gode i min Lærergerning. Det er hævet over enhver Tvivl, at ubetinget Lydighed, Orden og Disciplin fremelsker Børnenes Intelligens. Som Soldat lærer vi at fælde træffende Domme over Kammerater og Befalingsmænd. Vi lærer at sætte enhver paa den Plads, han tilkommer. — Jeg betragter mit Soldaterliv som et meget betydningsfuldt Led i min Uddannelse til Lærergerningen. Man har godt af at lyde, hvis man faar Brug for den Kunst at byde.

III.

Enelærer.

Jeg var saa heldig at trække mig fri for at ligge inde til Vintertjeneste som Soldat og kunde altsaa søge tilbage til Skolen. Jeg havde begyndt at se efter ledige Pladser, som kunde passe for mig, helst i Vestjylland; thi der vilde jeg føle mig bedst hjemme; der kunde jeg bedst forstaa Befolkningen, og der havde jeg de bedste Betingelser for at blive forstaaet. Men jeg kom ikke til at søge nogen Plads. Bedst som jeg gik og tænkte paa, hvor jeg skulde faa en Virksomhed til Vinter, kom der en Henvendelse til mig fra Henne-Lønne Sogneraad om at overtage Undervisningen ved **Klinting Skole** i Henne Sogn ved Varde. Var jeg villig dertil, vilde Sogneraadet forsøge at faa mig konstitueret som Lærer ved Skolen, og i Løbet af Vinteren var det Meningen, at Skolen skulde omdannes til et fast Lærerembede med en Løn af ca. 500 Kr. samt Brændsel og Bolig for en ugift. Lønnen vilde stige med et Tillæg af 100 Kr. hvert tredje Aar, indtil Tillægget blev 200 Kr. Vilde jeg lade mig konstituere i Embedet, stillede Sogneraadet mig i Udsigt, at det rimeligvis vilde hjælpe mig til fast Ansættelse, hvis jeg ønskede det. Der

var ca. 100 Børn i Skolen. De var delt i to Klasser, og jeg skulde være Enelærer for dem alle.

Denne Henvendelse gav mig en urolig Dag. Klinting var min Fødeby. Jeg havde gaaet i Klinting Skole næsten hele min Skoletid. Byen og Skolen gemte mit Barnelivs glade og vemodige Minder. Min Moder, min Søster og mine to Brødre boede derhjemme, og Klinting var Midtpunktet i min Familiekreds. Jeg kendte dem alle derhjemme og kendte noget af deres Historie. De kendte ogsaa mig. Jeg havde tjent som Dreng og vogtet Kvæg forskellige Steder derhjemme; jeg havde siddet paa Skolebænk sammen med de unge og modtaget mit Præg af de ældre. Jeg var mit Hjems udprægede Barn. Var jeg ogsaa udviklet nok til at staa som Lærer, hvor jeg var saa godt kendt? Vilde ikke ogsaa jeg rammes af Talen: »En Profet er ikke agtet i sit Fædreland.« Kunde jeg faa Lov til at virke i Skolen, som jeg ønskede, og kunde jeg vente Hjælp og Støtte af de unge, som havde leget med mig, og af de ældre, som engang havde været meget klogere, og som i Almindelighed ogsaa troede, at de var det endnu?

Jeg bestemte mig for et Afslag, men ventede et Par Dage med at afsende det. En selvstændig Stilling, Udsigt til fast Ansættelse! Var det ikke forkert at lade det gaa fra mig? Jeg overvejede igen. I de unge Aar længes vi efter at blive noget og efter, at det skal ses, at vi er noget. Lyst til at gaa paa uden smaalig Beregning er Ungdommens Særpræg, og jeg gjorde ingen Undtagelse fra Reglen. Vel var Lønnen lille og Arbejdet stort; men Følelsen af at være sin egen Herre og selv bære Ansvaret for Ledelsen af en

stor Skole var saa mægtig en Drivfjeder, at jeg modtog Tilbudet.

Vi afleverede i Oktober, og jeg kunde saa rejse hjem til Klinting Skole og der tage Kommandoen over den store Flok. Var det en Lykke for mig at faa en Virksomhed, var det vel ikke mindre Lykke for den store Skole, at jeg paatog mig Arbejdet, om jeg ellers magtede at løse Opgaven. Jeg havde paataget mig Gerningen, og jeg vilde have den Tilfredsstillelse, at det skulde, kendes at jeg magtede Stillingen.

Klinting Skole var en Biskole. Den laa endnu deroppe ved Klitterne under Blaabjerg paa et centralt Sted for Byerne: Klinting, Hovstrup, Henneberg og Tebelgaard. Den laa der, som da jeg var Barn, og væsentlig uforandret, kun lidt ældre og mere ludende for Vestenvinden, der piskede Marehalmstotterne paa Sandbankerne omkring Skolen. — Skolestuen var rummelig, da jeg gik i Skole. Da var der kun faa Børn, men nu skulde den rumme omkring ved 50, og det kneb. De ældre Børn gik nu fire Dage ugentlig om Vinteren, og de yngste to. Om Sommeren omvendt. Lerfliserne var bleven erstattet med Brædder, men ellers var Skolestuen uforandret. Der var gamle Borde og Bænke, som bar dybe Mærker af Drengenes Knive. Væggene var nøgne, og af Kort og Bøger var der kun det allernødvendigste. Lærerens lille Bord med Skuffen under stod der endnu og ved Siden af den en meget gammel, trebenet Stol. Den gamle Bilæggerovn stod der ogsaa og bar fremdeles Mærker, som vidnede om, at Børnene om Vinteren stegte deres Mellemmad paa den. — Hele Bygningen

var seks Fag. De fire i Vest gik til Skolestue, det femte til Køkken og Forstue, og det sjette til Beboelseslejlighed for en fattig gammel Kone, som holdt Skolestuen ren, fyrede i Kakkelovnen og nød derfor fri Bolig og Brændsel af Kommunen. Hendes lange Stue — hele det sjette Fag — stod ogsaa uforandret. Der var et Vindue i Syd, og Alkovesengen stod ved Nordenden. Der var en Bilæggerovn og et lille Bord, fattige Stole og Treben, en gammel Dragkiste og en »Tablet« med Kopper, Flasker og Glas. Der var gamle Koner nok, som var rede til at rykke ind, naar Pladsen blev ledig. De betragtede Skolen som et herligt Tilflugtssted. Den var som et Asyl for enligstillede Kvinder, der havde lidt Skibbrud paa Livets Sejlads, og som frygtede Sognets Fattighus, der stod rede for dem. Siden kom Fattiggaarden, og den frygtede de endnu mere.

Skolekonen forstod i Reglen at drage Fordel af Stillingen. Hun tog de smaa Børn i Forsvar og satte Mod i de ængstelige. Hun var Lærerens fortrolige og Børnenes Ven. Hun sørgede for det vaade Tøj, tørrede det og gav Børnene tørre Strømper paa. Hun skiftede Halmviskene i Træskoene og var som en omsorgsfuld Moder for dem, som trængte til Hjælp. Hun lønnedes med Fødevarer fra Børnenes Forældre. Børnene vilde gerne have lidt med til Skolekonen. En Flaske nymalket Mælk, en Kage, en Fisk, et Stykke Kød, en Bid af Grisen, en Pølse m. m. Tit kaldte hun et Barn ind og fodrede det i Stilhed, for at de andre Børn ikke skulde blive misundelige. Men Barnet skulde nok fortælle Moder hjemme, hvad det havde faaet af »Skolemutter,« og Foderet blev godt betalt. Undertiden havde hun det saa rigeligt med Mælk, at

hun, naar Vinteren var streng, kunde koge en Gryde Mælk og opvarte alle, som var i Skolen med kogt Mælk til Smørrebrød. Læreren fik ikke den mindste Skaal, og alle vilde gerne bære Mælken ind til ham, der sad ene i Skolestuen, mens Børnene søgte ind til Skolekonen, hvor de var mere fri. — Det var som en Fest for Børnene, og hun kunde faa dem til at sidde saa rolige og være saa glade ved deres tarvelige Underholdning. — Børnene fortalte hende alt, hvad de vidste, og hun fortalte for dem igen, og Skolen var Byens centrale Punkt for menneskelig Viden og for Døgnets Sladder. Naar Børnene kom hjem fra Skolen, fortalte de sjældent, hvad de havde hørt af Læreren, men derimod ofte, hvad Skolekonen havde sagt. — Hun var imod den ny Ordning. Naar der skulde ansættes en fast Lærer ved Skolen, skulde der bygges nogle Fag til. Hendes Stue vilde gaa med til Lærerens Lejlighed, og hun maatte flytte, maaske til Fattiggaarden. Det var ikke underligt, at Skolekonen var imod den ny Ordning og fandt den meningsløs.

I min Skoletid og mange Aar efter havde *to Lærere fra Lønne* ledet Undervisningen i Klinting Skole. Den ene var den gamle Sørensen, Degnen i Lønne. Han maatte hver anden Dag om Vinteren og et Par Dage ugentlig om Sommeren gaa den lange Vej fra Lønne til Klinting, omtrent tre Fjerdingvej. Træt var han, naar han kom, og gammel syntes jeg, at han saa ud, da jeg lærte ham at kende, og som Alderen voksede, tog ogsaa Særheden til hos ham. Han var af de originale Størrelser, som Lærerstanden har haft rigelig Tilgang af, de Lærere, som mindes, naar de almindelige glemmes. Han havde en udpræget Lyst til at samle paa alt muligt, og vi, som gik i Skole hos

ham, slog mangen fornøjelig Handel med den gamle sære Degn. Et Spænde, en Laas, alt Metal, særlig Messing og Kobber, var han en sikker Køber til, og naar vi ønskede at slaa en lille Handel af med ham, trak vi vore Sager op af Lommen, og Forhandlingen begyndte. Vi fik derved et Kursus i Diplomatiets snedige Krogveje, og det var en Ære for Degnen som for Drengene at gøre en fordelagtig Handel.

Men det var ikke hver Dag, det stod skrevet paa Degnens Ansigt, at han var til at handle med. Vi saa ham langt borte over Bakkekammen, og den Maade, hvorpaa han nærmede sig Skolen, fortalte os, hvorledes Humøret stod. Den store, vide Slængkappe af graat Vadmel flagrede i Vinden, og Hatten — han gik altid med høj Skorstenshat — var skudt tilbage. Han kom tit 1—2 Timer for sent. Vi havde en saadan Morgen faaet os en morsom Leg i Skolestuen, og Støvet stod tykt i Hals og Mund paa os. Vi anede, at det kunde faa farlige Følger. Naar han slog, da slog han haardt, og han slog ofte i Flæng. Det var en stor Opgave for os, om vi kunde faa ham god igen; thi vi havde jo forsyndet os og leget alt for glubsk, da han bededе undervejs. Vi læste, — andet kunde vi ikke gøre det godt med, — læste i Balle om Pligterne mod Gud og Næsten, læste saa det sang i Skolestuen og langt ud mellem Klitterne. Hvad gjorde det, om en Del fandt Legen for god, stak Fingrene i Ørerne, trak dem hurtig ud og ind og hørte den vidunderligste Trommemusik, blev mindet om Troldebørn og Troldedans i en hemmelighedsfuld Hule. Hvad gjorde det, om vi lod være at se i Bogen og satte Tonen op. Vi forstod ikke Bogens Ord, men

vi forstod Spøgen: »Vi lader, som vi »løs« (læser), — vi »løs« endda et!«

Naar Døren aabnes, farer vi alle op og staar andægtige paa vore Pladser med Bogen foran os. Der bliver vi staaende, indtil Degnen faar Hat og Kappe anbragt paa et Søm ved Kakkelovnen, faar Støvlerne byttet med et Par udtraadte Tøfler, og mens han synger et Salmevers for os om en gudfrygtig Kristens Liv. Vi sang ikke med. Vi blev heller ikke opfordret dertil. Tonernes Liflighed fristede os ikke, og Indholdet forstod vi ikke noget af. Af Naturen er Børnene i Opposition mod den megen Talen og Syngen om Dyd og Pligt. De finder Livets Farver friske og skønne, naar de bevæger sig paa Ydergrænserne for det tilladelige; thi »Forbuden Frugt smager bedst.« Efter at Degnen saa adskillige Gange havde strøget op i Haaret med raske Haandbevægelser og med Fingrene vidt udspilede som Tænder i en Redekam, og efter at han som Afslutning derpaa havde givet sig selv nogle forsonende Kærtegn over Ansigtet, begyndte Overhøringen.

Den anden Lærer ved Klinting Skole var Vinterlærer Christian Christensen fra Lønnestak. Han havde yngste Klasse, og vi var enige om, at det var godt at gaa i Skole hos ham sammen med de smaa, da der ikke var ret mange Børn i yngste Klasse. Vi fik god Vejledning og god Behandling. Vi havde en Følelse af, at det var Vinterlæreren om at gøre at hjælpe os til Rette. Han var selv pligtopfyldende i enhver Henseende, og det satte sit Præg paa os. — Han fik Indflydelse paa den ny Ordning, saa Klinting Skole blev et selvstændigt Embede. Mange Aar efter sad han i Henne-Lønne Sogneraad. Nu lever han som Gaardmand paa sin Fødegaard i Lønnestak.

Disse to Lærere afleverede vel ikke Klinting Skole til mig; thi den gamle Degn havde holdt Hjælpelærer i flere Aar, og Vinterlæreren havde trukket sig tilbage. Der havde været forskellige til at fortsætte Arbejdet, sidst en gammel Mand, en forhenværende Gaardejer, som af økonomiske Grunde havde søgt en Lærervirksomhed, men hans Arbejde i Skolen kunde selvfølgelig kun blive midlertidigt. Skolen maatte lide under den idelige Skiften; thi »mange Kokke fordærver Suppen«. Der var ikke megen Forskel paa Klinting Skole den Foraarsdag i 1867, da jeg var gaaet ud af den som Konfirmand, og saa den 1ste Novbr. 1878, da jeg gik ind i den som Lærer.

Der sad saa min Fødebys Børn. De lignede dem, jeg gik i Skole med for 10—12 Aar siden. De fleste havde helt og rent Tøj, og næsten alle var vasket rene og havde Haaret vandkæmmet og glat. De sad næsten alle i hjemmelavet Tøj. Kun Pigerne havde flottet sig med et Bomuldstørklæde om Hovedet. Det var deres kæreste Pynt, og det var klart, at de gjorde Betragtninger over, hvem der havde det smukkeste, og hvem der havde bundet den kønneste Knude under Hagen. Saa var der ogsaa en Del Piger, som havde en Krans af Ravperler. Fader havde maaske selv »strandet« Ravet (ɔ: fundet det ved Havet), og der boede i Skoledistriktet flere, som forstod at lave Perler og Smykker af Rav. Alle Børn sad med Træsko paa. Drengenes var »ringede« og »krammede«, nogle forsynede med »Glindere« (Jernplader under Bunden), Træsko med Læder var der kun faa af. — Børnene traadte fast i Gulvet, og de gjorde et farligt Spektakkel, naar de skulde ud og ind, især om Middagen. De legede jo i Skolestuen, og det var en Selv-

følge, at de havde Lov til det. Det var, som om Børnene ingen Nerver havde, i hvert Fald vidste de ikke af det og mærkede det ikke. Læreren skulde ogsaa helst have sine Nerver i Orden og se rolig og behersket paa Børnenes noget vilde, men naturlige Leg.

Skolebænkenes Rækker fortalte om de gamles Rækker. Der sad Bendix Sørensens Børn. Jeg havde tjent hos Bendix og Kirsten, da jeg var Dreng, og da de var unge Ægtefolk. Jeg havde vugget deres ældste Børn. Nu skulde jeg være Lærer for deres yngste. Der sad Christen Weis's Børn, fire store Drenge. Deres Fader var Skræddermester, og deres Moder, Kirsten, var Jordemoder for saa godt som alle Børn i Henne—Lønne Kommune. Deres Drenge var som saa mange i Klinting Skole kaade og overgivne, men tillige velbegavede og dygtige. — Der sad Nicolais Børn. Deres Moder, Kirsten, — alle gode Mødre derhjemme hed dog ikke Kirsten — tjente som Kokkepige i Sæddingvadgaard, da jeg tjente der som Dreng. Jeg hjalp hende til at trække den store Kerne, og hun glemte ikke at stikke noget til Drengen. Nu kunde jeg nok huske at være god ved hendes Børn igen. — Der sad Jeppe Knudsens og Dortheas Børn. Jeppe havde tjent som Avlskarl, hvor jeg tjente som Dreng. Jeg havde delt Seng og Karlekammer med ham. Han havde lært mig meget. Nu skulde jeg afbetale lidt af gammel Gæld ved at være god imod hans Børn og lære dem noget. — Der sad Repræsentanter for »Søndergaardene« og for »Tingene«, for Slægterne »Haahr«, »Gundersen« og »Adsersen«. Der var Børn af Gaardmænd og Husmænd, af Søfolk og Fiskere. Jeg kendte dem alle. Jeg kendte deres daglige Liv

og Næringsvej og vidste, hvorom deres Tanker kredsede. Jeg kendte mere. Jeg havde fortrolige Venner blandt unge og gamle. Jeg vidste, hvad der tyngede i mange Hjem; men jeg vidste tillige, hvad en Lærer altid bør vide, og hvad der vil blive paaskønnet af Befolkningen, — jeg vidste *at tie*, hvor der ikke var Grund til at tale om det, jeg vidste. Man skal nemlig ikke trevle andres Historier op, naar man ikke ønsker sin egen Historie optrevlet. I en Slægt blev ét vanrøgtet, i en anden Slægt blev noget andet forsømt eller overset. Vi ser Resultaterne, og vi dømmer tit ubarmhjertigt om det, vi ser og hører, og søger ikke ind til Grunden, hvorfor noget sker. »Den fulde Forstaaelse bringer som oftest Tilgivelse«.

Jeg maatte finde mig i at høre en Del. Da jeg var saa vel kendt, kunde enhver frit sige sin Mening til mig. Derved kom der tit en god Samtale i Gang om Skolens Maal og Midler, og da Befolkningen mente, at jeg gjorde et stort Arbejde blandt de mange Børn under de meget knebne Forhold, fik jeg Lov til at holde Skole, som jeg syntes. Præsten, Pastor *Mielche*, var Godmodigheden selv. Ingen løb til ham og forsøgte at gøre sine Hoser grønne ved at fortælle ondt om Læreren. Jeg arbejdede under meget fri Forhold og var nu meget mere sikker, end da jeg var Vinterlærer, eller da jeg var Hjælpelærer i Møborg under de vanskelige Forhold der. Jeg var klar over, hvorledes jeg ikke vilde holde Skole; thi »Brændt Barn skyer Ilden«.

Da jeg nu havde Ansvaret ved den store Skole, hvor der var saa meget forsømt, og saa meget, som skulde rettes, lovede jeg mig selv, at *Opdragelsen* skulde være det første, og Kundskaberne det andet, at saa

vidt muligt al min Undervisning skulde virke opdragende og forædlende paa Barnet. Kundskaber skulde være Midler og ikke Maal. Denne Bestræbelse skulde være Solglansen over mit Arbejde, og hvor jeg greb fejl og ikke naaede, hvad jeg tilsigtede, vilde jeg tænke om igen og begynde paa en anden Maade.

Kort efter at jeg havde faaet begyndt i Klinting Skole, kom *Provsten paa Visitats.* Det var Provst *Assens* fra Jerne, der til at begynde med havde været saa streng imod mig, da jeg var til Prøve for Vinterlærerne, men som ved Visitatsen i Outrup, hvor jeg var Vinterlærer, var forstaaende og overbærende. Han kunde nok være streng og sætte Skræk i Lærer og Børn; men blev det under Visitatsen for trykkende, saa forstod han med en spøgende Bemærkning at kalde Frimodigheden tilbage, f. Eks. ved at lade Børnene stave hans Navn. De fleste glemte et S, og nogle glemte to. Provsten bemærkede dertil: »Ja, et S kan jeg skænke jer, men to kan jeg ikke afse.« — Det vakte ingen bange Anelser, at Provsten kom. Der skulde ikke ske noget, og der skete ikke andet, end at vi i vor bedste Pynt gjorde Ære af hinanden og af Provsten.

Efter Visitatsen havde Provsten en lang Forhandling med Sogneraadet om den ny Skoleplan. Alle, som havde Ordet, fandt det bedst, at Skolen blev skilt fra Lønne og blev et selvstændigt Lærerembede. Men saa kom Lønspørgsmaalet. Provsten holdt paa, at Lønnen burde sættes op. Det kunde Sogneraadet ikke gaa ind paa, men det gik derimod ind paa at bygge til Skolen. saa der blev Bolig for en ugift.

Ved Afskeden sagde Provsten til mig, at jeg kunde gøre Regning paa at faa Embedet, hvis jeg søgte det.

Jeg takkede for Antydningen, men jeg vidste ikke, om jeg vilde søge det. Jeg blev ogsaa gjort bekendt med, at Sogneraadet ønskede mig til Lærer og vilde indstille mig først paa Listen, hvis jeg vilde søge Embedet. Da tog jeg Mod til mig og lovede at søge, dersom Sogneraadet vilde indgaa paa at bygge tre Fag til Skolen i Stedet for to og indrette Beboelseslejligheden for en — gift Lærer.

Ja, ogsaa for mig var der en, som jeg havde arbejdet for i mange Aar: *Jørgine Frederikke Hansen*, Datter af Gaardmand Hans Olesen i Vittarp. Hun havde lovet at følge mig til Lærergerningen. Hun holdt sit Løfte, og hun gjorde alt for, at jeg kunde bevare Troen paa min Gernings Betydning. Som jeg maatte døje en Del af min Familie, fordi jeg kneb ud og søgte over i en anden Livsstilling end den nedarvede, saaledes maatte hun ogsaa høre ilde, fordi hun vilde svigte sin Stand og følge mig. Hendes Forældre mente, at paa den slagne Landevej farer man mere tryg, end hvis man vover sig ud paa ukendte Biveje. Hun forlod sit Hjem for min Skyld for at dygtiggøre sig og faa større Udvikling, end hun kunde faa hjemme. Vi fandt begge, at der er noget betagende i at gaa paa Opdagelser i ukendte Egne og at dygttiggøre sig til en mere fremskudt Stilling.

Sogneraadet gik ind paa mit beskedne Forlangende. Jeg lovede at søge Embedet, og den 5te Marts 1879 blev jeg *kaldet til Lærer* ved Klinting Skole. — Jeg maatte indsende mit Eksamensbevis, og jeg maatte aflægge Ed. Jeg har altid under min Lærergerning ment, at jeg har holdt min Ed, skønt jeg saa tit har gaaet paa egen Haand, har tænkt og handlet efter Regler, som ikke var autoriserede. Det har været en

Nødvendighed for mig og for hele Lærerstanden, og det har været en Grundbetingelse for Skolens Udvikling og Fremgang. Efter Indsendelsen af Eksamensbeviset og den underskrevne Ed, fik jeg mit Kaldsbrev fra Provstiet og min Kollats fra Biskoppen.

Saa kom Søndagen, da jeg blev indsat ved, at Præsten fra Prædikestolen oplæste mit Kaldsbrev og min Kollats. Der stod jeg og blev betragtet af Menigheden, der hørte andægtig paa Oplæsningen og paa, hvad Præsten havde at føje dertil. Jeg fik mange Haandtryk og Lykønskninger. Var der en Del, som var temmelig ligegyldige ved, hvem der blev Lærer i Klinting, saa var der ogsaa mange, som gerne saa deres Børn i gode Hænder. Jeg var som en af deres egne og var opvokset iblandt dem. De vilde slutte Kreds om mig, blot jeg duede og kunde magte Opgaven. Jeg havde en Følelse af, at der hos flere var Forstaaelse af, at Lønnen var alt for lille, og at der var Villighed til at bøde derpaa. Hvad jeg saa ikke kunde modtage som en Ret i Følge Embedets Emolumenter og Indtægter, maatte jeg, skønt jeg krympede mig ved at tænke derpaa, modtage som en Gave. Dog, mens jeg var ugift, kunde 500 Kr. jo sagtens slaa til. Min Gæld fra Seminarietiden, ca. 1000 Kr., var der ikke Tale om at afdrage paa. Den stod mest hos mine Slægtninge, og de kunde vente.

Jeg plejede Raad med min Kæreste om Indretningen af Lejligheden. Sogneraadet havde ønsket at blive bekendt med, hvorledes jeg ønskede Lejligheden indrettet. Der var ikke mange Ben i den Historie. Der kunde blive to smaa Stuer mod Syd, Soveværelse, Gæsteværelse, Køkken og Spisekammer, alle meget smaa, imod Nord. Men disse Stuer skulde være *vore*

Stuer; ingen før os skulde bo i dem. Der skulde vi grunde vort Hjem og faa vor Historie som Ægtefolk begyndt. Der skulde Bordet staa. Der Bogreolen. Skrivebord ejede jeg ikke, og der var heller ikke Plads til noget. Der blev Plads til de nødvendige Møbler, og saa blev der levnet saa stor Plads, at vi kunne komme om ved alt og dog modtage nogle faa fremmede. Kom der mange, saa havde vi Skolestuen ved Siden af.

Jo, det maatte sagtens kunne gaa an. Det var vi enige om, og »Hvad to bliver enige om, vedkommer ikke den tredje«. Vi vilde vove at gifte os paa dette lille Embede og paa Fremtiden. Vel vidste vi, at vi ikke kunde leve af Kærlighed og Kildevand, men vi havde jo ogsaa fri Bolig og Brændsel foruden de 500 Kr. aarlig, og vi troede ikke, at vor ægteskabelige Lykke kunde tage Skade, om vi skulde komme til at nære økonomiske Bekymringer. Vi mærkede godt, at vore Venner var lidt bekymrede paa vore Vegne; men de glædede sig ogsaa ved at mærke vort ungdommelige Mod paa Livet, som ikke lod os vente med at indgaa Ægteskab, til vi var »sikrede«, — thi saa var vi nok aldrig bleven gifte.

Til et Hjem hører ogsaa en Have, og Sogneraadet gjorde, hvad det var pligtigt til, satte Dige om et Par Skæpper Land og lod det grave. I Midten af Haven var Skolens gamle Brønd med Karm og Vinde. Det kunde let blive for tørt i Haven; thi Jorden bestod mest af Flyvesand. Det tænkte man paa, da man valgte at lægge Haven omkring Brønden. Børnene bliver tit tørstige og faar Ærinde til Brønden, og saaledes blev Haven en Del af deres Legeplads. I Diget plantede jeg Bjergfyr og Bukketjørn, og de

groede godt. Det første Aar blev der lagt Kartofler i hele Haven. Det var praktisk, men det vidnede ikke om nogen udpræget Skønhedssans. Der var dog noget rart ved bogstavelig at kunne »hyppe sine egne Kartofler«.

Saa faldt Gavlenden, for at Udvidelsen til Skolebygningen kunde paabegyndes, og mens jeg var i Lejren ved Hald til min første Mønstring i 1879, rejstes de tre ny Fag. Da jeg kom hjem, var de under Tag, og — Kartoflerne var store. Saa kunde vi godt lade lyse for os til Ægteskab. De nødvendige Papirer havde vi lige ned til Skudsmaalsbog. Der kunde saa godt blive lyst. Der var slet intet i Vejen; men vi kunde blot ikke blive viet, inden jeg opfyldte min *Enkeforsørgelsespligt* og skaffede Attest fra Provsten, at den Sag var i Orden. Det var igen en lang og besværlig Vej. Tarifferne maatte studeres, for man vilde jo gerne vælge den fordelagtigste Form for Forsikringen. Agenten maatte forklare, Lægen undersøge og attestere, og Staten vilde garantere. Jeg naaede inden Bryllupsdagen at faa Attest paa, at jeg var antaget til den ønskede Forsikring mod tarifmæssig Præmie, og at den første Præmie var betalt. Det var nu rart nok med den Forsikring for sin eventuelle Enke; men den kostede over 50 Kr. aarlig. Det var en Tiendedel af Embedets Pengeløn, og Forpligtelsen gjaldt tilmed for Livstid, den billigste Form i Øjeblikket.

Den 14de Oktbr. 1879 holdt vi Bryllup, og nogle Dage efter holdt vi vort Indtog i Klinting Skole. Beboerne gav os en festlig Modtagelse, og vi var taknemlige for de værdifulde Gaver, vi modtog fra Distriktets Beboere. Mest glade var vi dog nok for

Flagstangen og Flaget. Som Dannebroge hang der og smeldede, var det for os, som om det tilviftede os godt Mod og frejdigt Haab. Jeg havde ikke før set et Flag ved Klinting Skole, og der havde vist aldrig før været hejst noget. Det kunde dugge Øjet, at det var hejst første Gang for de nygifte Lærerfolk og skænket dem af min Fødebys Beboere. Befolkningen i Klinting Skoledistrikt havde levet og virket under Løsenet: Flid og Nøjsomhed. Vi ønskede at leve paa samme Vis, og det vilde vi tænke paa, naar vi hejste vort Flag.

Saa havde vi Hus og Hjem, Føde og Klæder samt Helbred, de Goder, som mange maa sukke efter, fordi de mangler et eller andet, eller fordi de ikke besidder de uerstattelige Livsværdier i en skøn Harmoni. Vi følte os lykkelige og taknemlige. Vi haabede, at Fremtiden havde gemt det bedste til os, og vi vilde arbejde for at naa frem til det. Vi øvede os i den Kunst at faa Indtægterne til at slaa til til Udgifterne. Vi nødtes til at stille smaa Fordringer, for at der ikke skulde stiftes Gæld. Havde vi haft større Indtægter, da havde vi jo nok stillet større Fordringer; thi det skal jo nok passe: »Har vi lidt, da slaar det til, og har vi naat (noget eller meget), saa gaar det til«.

Selvfølgelig var der store *Vanskeligheder* ved at være Lærer i min Fødeby. De kom frem efterhaanden, og jeg lærte, hvorledes jeg skulde møde dem. Nu ved vi fra Tietgen, at »Vanskeligheder er kun til, for at de skal overvindes«. Det kendte jeg ikke den Gang, men jeg kendte Ordsproget: »Driv din Gaard, ellers driver din Gaard dig«, og det samme, som der blev sagt om Gaardens Drift, kunde jo siges om Lærerens Gerning.

Det er ikke blot Lærere og Børn, som søger at faa klaret, hvem der skal raade. Det samme maa ogsaa klares mellem Hjem og Skole. De gamle, som i Reglen er konservative, søger at faa Læreren til at danse efter deres Fløjte, og de har jo adskillige Trumfer paa Haanden foruden deres Alder. De unge er af Naturen i Opposition til det bestaaende, men umodne og tit ubillige og uretfærdige i deres Domme. De gamle bar jeg over med. De havde jo i mange Retninger saa meget forud for mig. De unges Interesser kendte jeg. Gilder, Dans og Drikkelag havde alt for megen Magt over dem. Jeg prøvede at anslaa andre Strenge, men de havde ikke Øren derfor. At Skolen havde noget med Livet at gøre, var ikke gaaet op for dem endnu. Deri var de undskyldt. Jeg havde selv været med til at lege mangen god Dag sammen med dem paa Blaabjerg og i Klitterne, naar vi gik hjem fra Præsten. I Skolen var det almindeligt, at naar Degnen var forsvundet i Lavningen, saa fik vi Skolekonen til at lukke op for os, og saa dansede vi i Skolestuen. Jeg husker den sidste Dag, vi var i Skole. Vi græd alle, da Degnen sagde Farvel til os. Da han var gaaet, gik vi ind og — dansede. De unge forstod ikke, at hvad jeg var med til som Barn, skulde jeg ikke være ansvarlig for som voksen. En Vinter prøvede jeg at holde Aftenskole, men den gik ikke tilfredsstillende. Jeg havde en Følelse af, at min Person var dem for kendt, og at mine Interesser var dem for fjerne.

Jeg havde Vanskelighed ved at faa Børnene vænnet til regelmæssig Skolegang. Jeg vidste godt, at naar Vinden var i Vest, og naar der var Stranderi ved Kysten, saa blev der mange Forsømmelser. De store

Drenge, som havde deres Hjem ved Havet, øvede sig i at bjerge ved Stranden, ikke skibbrudne, men Strandingsgods. Det er jo bekendt nok, at for en Del Aar siden betragtedes det ikke for Synd eller Skam at bjerge, hvad man kunde, ved Havet. I Klitterne gemtes ofte værdifulde Ting, og der var dem, som kørte Strandingsgodset hjem ved Nattetid. Og saa kunde de samme Folk være saa ærlige i Handel og saa trofaste over for deres Venner og Naboer, »Vi maa saamænd godt bjerge ved Havet, hvad vi kan; men der maa ingen faa det at vide, for saa bliver vi straffede derfor.« Det var Moralen, og den gik endnu i Arv til Børnene. — En stor Dreng havde jeg i flere Dage manglet i Skolen, og da han endelig kom igen — for der var ikke mere at fortjene ved Havet — holdt jeg Forhør over ham. Han kom med den snurrige Bemærkning, at hans Moder mente, han havde godt af at gaa ude ved Havet for at faa frisk Luft. Han havde en halv Mil til Skole, og jeg syntes, at han kunde trække frisk Luft nok paa Skolestien Morgen og Aften.

Statens store Klitplantage ved Blaabjerg blev paabegyndt i disse Aar. Der blev Arbejde for Børnene med at plante, og der var Penge at tjene. Plantøren vilde gerne have Børnene til Arbejdet, fordi de i Reglen var mere samvittighedsfulde end de voksne. Der var Dage om Foraar og Efteraar, da jeg manglede mange Børn i Skolen, og naar jeg spurgte efter dem, hed det sig, at de plantede. Bestillingen var lovlig og ærlig, og selv om den ikke gav en stor, saa gav den en sikker Dagløn, og det kunde betale sig at plante fremfor at gaa i Skole. Jeg lod Børnene tage Besked med hjem, at de ikke maatte forsømme Skolen

for at gaa paa Stranderi eller gaa i Plantagen og plante. Men det viste sig her som saa tit, at ad den Vej udrettes intet. Man maatte gaa om ad Overbevisningens Vej. Den er ofte besværlig, og tit synes den ufremkommelig, men den er den solide og den eneste, som fører til Maalet.

En Vanskelighed mere arbejdede jeg under. Folk havde godt nok Forstaaelse af, at Lønnen var for lille, og at de maatte skyde lidt til. Det glemte de heller ikke, og jeg staar af den Grund i Taknemlighedsgæld til mange der hjemme. Flere gav i al Stilhed og sørgede for, at der ikke skulde være for mange Vidner paa, at der gik Gaver i Form af Fødevarer ind til Lærerfamilien. Men det kan jo ikke nægtes, at vi krympede os ved at modtage Gaverne, og de fristede mig til at tage Hensyn i Skolen, som ikke bør tages. Jeg satte mig selv Stolen for Døren og gjorde Børnene bekendt med, at de alle i Skolen vilde blive behandlet, eftersom de opførte sig uden Hensyn til, hvem deres Forældre var og hvilke Gaver, de bragte. Jeg har staaet mig godt ved at følge denne Regel, og naar jeg fristedes til at svigte den, huskede jeg paa, at »Æren er det fejreste Træ i Skoven«.

Mit Arbejde i min Fritid var jeg meget optaget af. Man skulde nok synes, at Lærergerningen, især naar man er Enelærer for ca. 100 Børn, kunde give Arbejde nok for et Menneske med almindelig Begavelse og Arbejdskraft; thi der maa jo først Tid til Forberedelse til den daglige Gerning, til Læsning og til Dygtiggørelse i de mange Fag. Men Arbejde af den Slags, som her er Tale om, var mig nærmest en Hvile og til Dels en Nødvendighed. En ung Lærer vil gerne

vise, at han kan og vil udrette noget, og jeg gjorde min yderste Flid for at højne Skolen. Men de mange Børn og de knebne Forhold tog paa Kræfterne. Jeg trængte til legemligt Arbejde og maatte se mig om efter det. Jeg havde lidt Anlæg for Snedkeri, og jeg fik mig anskaffet det allernødvendigste Værktøj og prøvede, om her ikke var et passende Fritidsarbejde for mig. I den Tid var der jo ikke Tale om at faa Kursus i Husflid. Jeg havde ikke modtaget nogen Undervisning eller Vejledning i Faget, saa jeg kunde ikke lave noget saa godt, at jeg selv var tilfreds dermed, og min Husflid og mit Snedkeri fik derfor ikke større Betydning for mig.

Jeg havde stor Lyst til Landbrug, og jeg tænkte alvorlig paa at komme i Besiddelse af saa megen Jord, at jeg kunde holde en Ko eller to. Men dertil manglede jeg Stald og Lade, og især manglede jeg Penge for at faa det hele i Gang, og desuden, om jeg maaske kunde laane af Slægt og Venner, det var jo slet ikke sagt, at jeg ønskede i en Aarrække at være Lærer ved Klinting Skole. Det var maaske ikke heldigt, at jeg satte mig alt for fast der. Landbruget blev opgivet, og jeg vedblev at købe Mælk paa Fattiggaarden.

Men saa skulde *Havebruget* forøges. Ved Siden af Skolen laa der en stor Flænge Hede, og Manden, som ejede Heden, gav mig Lov til at dyrke af den, som jeg ønskede. Det kom mig godt tilpas; thi Haven var kun lille, og den kunde ikke give mig Arbejde nok om Sommeren. Jeg fik mig anskaffet en god Spade, og saa gravede jeg i Heden. Et Stykke skulde lægges til Haven hvert Aar. Det blev kulegravet og godt behandlet, og jeg avlede Kartofler og Køkkensager, som

havde stor Værdi i Husholdningen. Det bedste var maaske nok, at jeg kunde nyde nogle af Havemandens Glæder, og at jeg altid havde et Sted, hvor jeg kunde gaa hen og hvile mig ved en Spade. Den Sved, som falder paa Jorden under et ærligt Arbejde paa at frembringe Frugter af Jorden, skal ikke trætte. Man erfarer, at legemligt Arbejde kan være en Velsignelse, fordi man under det kan holde sig mere frisk, kan spise mere, og Maden smager nok saa godt. Ser vi paa legemligt Arbejde som en Forbandelse, er det nok os selv, som ikke er retvendte.

Saa var der *Jagt* og *Fiskeri.* Jagten blev jeg snart færdig med, for jeg var for daarlig til at skyde. Det eneste, som gav mig lidt Fortjeneste, var Strandjagten. Jeg tog ud til Havet om Eftermiddagene i Efteraaret, naar vi havde de raske Efteraarsstorme, helst med store Byger. Da gik Havet tæt op til Klitterne, og de store Strandmaager fløj lavt. I en af de højeste og yderste Klitters Top gravede jeg mig et tre Alen dybt Hul og plantede Marehalm i Kanten af dette. Der sad jeg saa og spejdede efter Bytte. Naar jeg saa en af de store Havmaager, der kæmpede med Stormen og arbejdede sig frem over Klitterne, dukkede jeg ned, og naar Fuglen var over mit Hoved, var det kun en lille Bedrift at tage Sigte paa den og skyde den ned. Strandmaagerne har en tæt og god Fjerklædning, og fire til fem Stykker af dem kan give et Pund Fjer. Jeg holdt tit en god Dagløn, men jeg tabte desuagtet Lysten til Strandjagten; thi der var flere Jægere, som havde Bøssen med for at skjule den egentlige Hensigt, hvorfor de gik. Jeg var godt kendt med Stranderiet — saaledes kaldte man Strandtyveriet —, thi jeg havde som Dreng tjent hos en Strandfoged

og lært at passe paa Tyvene, hvoraf flere var ret drevne. En Antydning af, at nu havde jeg nok ogsaa faaet Ærinde til Stranden, var tilstrækkeligt til at øde mig Lysten til Strandjagten. Bøssen blev solgt.

Fiskeriet havde jeg mere Lyst til. Som lille Dreng fiskede jeg, og jeg havde siden jævnlig øvet mig deri. Men nu skulde der ikke blot fiskes lidt for Morskab eller for at faa Tiden til at gaa. Nu skulde der regnes med Fortjenesten. Jeg havde ikke Tid til at komme med paa Havet, da en Tur derud ofte tog et helt Døgn. Desuden manglede jeg Redskaber. Men saa fiskede jeg i Ringkøbing Fjord med dens mange Bugter og Tilløb samt i Filsø. Der var Fisk i Mængde. Det gjaldt blot om at fange dem. Jeg slog mig sammen med Skrædder Kristen Weis i Klinting. Vi trængte begge til at komme ud. Det førte vor Stilling med sig. Vi vilde gerne fiske lidt til Husholdningen, og vi havde Mod paa Fangsten. Vi slog os især paa Aalefiskeriet i August og September Maaned. Vi benyttede Glib, og vi blev saa øvede, at vi tit en Eftermiddag kunde tage ud og fiske 25—50 Pund. Vi gik i Vand i 3—4 Timer, og Vandet stod os tit midt paa Livet. Men vi kunde saa godt taale Badet. Vi mente endog, at vi havde godt af saadan en frivillig Knejpkur. Kuren kostede intet, men den gav os god Fortjeneste. Morsomt var det ogsaa at gaa der i det lumre Vand og mærke Aalene spille om vore Ben. Saa glemte vi alt over Fiskeriet, glemte Naal og Tilpasning, Lektier og Pædagogik. Vi hvilte fra vort Arbejde, for at vi Dagen efter kunde være friske til det, han paa Skrædderbord og jeg i Skolestue. Næringssorgen vilde kikke ind ad Vinduet i Skrædderens og i mit Hjem, men den maatte ikke faa Lov til at

fæste Bo derinde. Vi frygtede for at komme til at sande, hvad der staar i det gamle Havemaal: »Det Hjerte bløder, som bede skal om Mad til hvert et Maal«.

Der var maaske nok enkelte af Beboerne, som ikke syntes om, at deres Lærer gav sig af med forskellige Binæringsveje, men de fleste ikke blot billigede det, men forstod ogsaa Grunden til det. Nogle mente dog, at jeg kunde komme lettere efter lidt Ekstrafortjeneste ved at skrive for Folk. Enhver Egn havde da sine hjemlige Retskrivere, og ved Hjælp af en Formularbog kunde der tjenes en Del ved at skrive Handelskontrakter, Gældsbreve, Skøder, Obligationer, Aftægtskontrakter og lign. Jeg gjorde ogsaa Forsøg i den Retning, men da jeg fik mere Kendskab til de mange Krogveje, som den juridiske Kløgt snor sig ad, og jeg lærte, hvor let jeg kunde bringe Folk i Forlegenhed, som vilde betro sig til mig, erklærede jeg bestemt, at jeg hverken kunde eller vilde tjene Folk med Skriveri i denne Retning.

Men saa vilde Folk hjælpe mig paa en anden Maade. Jeg skulde være deres *Poet*. Jeg lo ad det og gjorde Folk opmærksom paa, at dertil krævedes en særlig Begavelse, som jeg slet ikke var i Besiddelse af. Det var ikke Meningen, sagde man mig, at jeg skulde skrive Vers til Bøger og Blade; men alle gamle Lærere kunde jo lave Vers, og det maatte jeg ogsaa kunne. Disse Vers brugtes meget den Gang, især ved Bryllupper og Begravelser, men ogsaa ved Konfirmation og ved Tamperdage, hvor man sendte sin Ven et »Ærens Baand og Bindebrev«. De gamle Lærere og mange professionelle Rimsmede og Tegnere havde tykke Bøger med disse bedrøvelige Vers, alle

skaarne over den samme Læst: højtidelige og gudfrygtige Talemaader. I Bryllupssange og i spøgefulde Vers tillod man sig i Slutningen at bede Selskabet tømme en Skaal og dermed besegle Venskabspagten. I alvorligere Vers som Ligvers gik dette ikke an, men man slog sig til Taals med de gængse Talemaader om den gode Sjæls salige Hjemgang og Hvile hos Gud. Mange af Versene blev sat i Glas og Ramme og blev prentede paa dertil trykt eller tegnet Papir, ofte med skrækkelige Billeder af Vorherre og Englene, Adam og Eva, Lovens Tavler og Evangeliebogen, Kundskabens Træ og Livets Træ, Kirker, Kirkegaarde, Huse, Haver, Træer, Fugle, Fisk, Slanger og andet Kryb, — alt naivt og barnligt, uden Kunstsans og uden Kritik af Ord og Indhold. Om den Slags Ting kunde man godt sige, at det gik i Folk som smeltet Smør. — Jeg vilde ikke være Rimsmed derhjemme, og dog var det næsten ikke muligt at undgaa. Jeg indgik paa at skrive »et Vers til Kisten«. Dertil kunde et Salmevers benyttes, men dette var ikke saa anset som et Vers, lavet med særligt Henblik paa den dødes Liv og Gerning. Heldigvis gik det snart op for mig, at jeg ikke skulde tjene Folks daarlige Smag, selv om jeg kunde tjene en Krone eller to ved at sætte nogle Rim sammen. Det var en Trøst for mig, at mine Ligvers forsvandt i Jorden. Ligverset blev nemlig fæstet til Kistens Laag. — Jeg blev kureret paa en egen Maade og lovede mig selv aldrig mere at lave Vers til festlige Lejligheder. En Kollega, en noget ældre Lærer, der havde lavet Vers i mange Aar, saa et Par af mine Vers og trak paa Skuldrene. Da jeg bad om at høre hans Dom, svarede han: »Du sparer for meget paa Røgelse, min Ven! Jeg laver mine Vers saaledes, at

de altid jager Vandet af Kvindernes Øjne.« Nu har jeg nok, tænkte jeg, og saa satte jeg Punktum som Poet!

Trods de noget spredte Interesser, stræbte jeg dog altid efter at gøre Fyldest i *det daglige Arbejde i Skolen.* Ingen forstod saa godt som jeg selv, at mit Arbejde var meget mangelfuldt, og at jeg opnaaede saa lidt af det, jeg tilsigtede. Men det maatte blive bedre. Næste Dag begyndes der altid i en Skole med friske Kræfter og med Haab om et godt Resultat. En Lærers Arbejde er en stadig tilbagevendende Øvelse i Taalmod. Man synes tit, at Børnene ikke vil lukke sig op og ikke vil arbejde med, og bliver man saa utaalmodig og klemmer paa og vil med Vold og Magt lære dem noget, saa kører man dem tit rent i Staa. Bedre er det at huske paa, at Børnene gerne vil lære, naar man blot kan tage dem paa den rigtige Maade. Meget kan de endnu ikke forstaa, fordi de er Børn og gaar der nede ved Jorden, hvor mange store knap kan faa Øje paa dem. De mangler Betingelser for at spænde over det, som de ældre kan magte. Jeg var som ung Lærer ikke rigtig klar over dette Forhold.

Heldigvis havde jeg en Tilbøjelighed til, naar det gik daarligt i Skolen, at søge Skylden hos mig selv, og deri tog jeg i Reglen ikke fejl. Falsk Beskedenhed klæder ilde, og jeg har før peget paa de uheldige og knebne Forhold, jeg arbejdede under. Det Forhold, som trykkede mig mest, var dog de fleste Hjems manglende Interesse for Skolens Arbejde. Jeg siger de fleste Hjem, for der var i Klinting mange Hjem, som støttede mig i min Gerning. Der var gode Forældre, som kom i vort Hjem, og vi talte om Børnenes Skolegang og om, hvorledes det onde og det daarlige

hos Børnene kunde hæmmes, og de gode Sider faa Lov til at udfolde sig. Men det var Undtagelser. De fleste var temmelig ligegyldige, og nogle tillod sig endog at gøre Løjer og Grin med Arbejdet. Det var forstaaeligt. Der havde jo baade i Klinting og saa mange andre Steder været fristende Anledninger dertil og var maaske endnu. Læreren havde været Børnenes Skræk de fleste Steder, og siden, da Børnene blev store, saa de, at han tit var en fristende Skive for deres Vittigheder. Var han under Jævnmaal af almindelige Mennesker, saa lo man ad ham. Følte han sig over, men var naragtig og pedantisk, da var det lige saa galt. Jeg var jo ung endnu og havde ikke lidt Skibbrud paa de Skær, som saa mange Lærere var strandet paa; men det vilde jo ske i Fremtiden, mente man. Jeg hørte og forstod godt disse Røster; men jeg lovede mig selv at gøre en Kraftanstrængelse for ikke at kuldsejle. Denne uheldige Understrøm i Folks Syn og Dom paa Læreren og hans Gerning var et meget uheldigt Forhold, og det maatte rettes, om det var muligt. Jeg stod med en ærlig Vilje til at støtte Hjemmene i Arbejdet for Børnenes Opdragelse og Oplærelse; men jeg maatte igen have Støtte fra Hjemmene, og de maatte med i Arbejdet.

Da blev der ligesom *to Hænder* rakt ud imod mig, — den ene fra Lærer **Andersen** i Lønne, den anden fra Lærer **Rølle** i Kirkeby. Lærer Andersen var min Ungdomsven. Vi havde været sammen paa Jandrup Højskole. Vi havde betroet hinanden vore Sorger og Glæder, og vi havde plejet Raad sammen om Valget af en Gerning, hvor vi kunde føle os lykkelige og haabe at faa en Smule Betydning. Vi var endnu de bedste Venner. Nu sad han som Lærer i Lønne og

var den gamle, føromtalte, originale Lærer Sørensens Efterfølger. Andersen levede og virkede under lignende Vilkaar som jeg og havde megen gammel Fordom at kæmpe med. Forholdene i Lønne var ikke meget forskellige fra Forholdene i Klinting. Ogsaa Andersen var meget trykket ved at mærke Befolkningens Ligegyldighed for Lærerens Gerning. Vi plejede igen Raad sammen. Han havde en Del forud for mig. Han var tilmed kommet tre Aar tidligere paa Seminariet, og han havde alt samlet en Del Erfaringer, som han kunde bygge videre paa, og som jeg gerne vilde kende. Han havde et heldigt Greb paa at faa Børnene og dermed Hjemmene til at forstaa, hvorledes der ikke skal holdes Skole, og hvorledes Læreren ikke skal køres, hverken af Børn eller af Forældre. Han satte som jeg **Opdragelsen** som det vigtigste og forstod at faa et heldigt Samarbejde i Gang mellem Hjem og Skole. Vi tilbragte mange Dage sammen, og naar vi gik derude paa den sandede Jord og saaede, plantede og vandede, da talte vi mest om vor Skole og om vort Haab til den opvoksende Slægt. — Den gamle Degn levede endnu. Han boede ude under de gamle, kendte, høje Klitter i »Kasernen«, som Folkevittigheden havde døbt hans Alderdomshjem, et Tilflugtssted for mange hjemløse og for Duerne, som han havde en utallig Mængde af. Han saa tvivlende paa Andersens og mit Arbejde i Lønne og Klinting, og Hatten nikkede bekræftende til hans Spaadom, naar han kom sovende med sine smaa Russere gennem Klitterne og forsikrede os om, at Jorden var baade fattig og sur, og at alt godt forsvandt i Afgrunden. Vi troede ham ikke, men vi tænkte os dog Muligheden af, at han kunde faa Ret. Det var nok nødvendigt at grave endnu dybere

og grundigt at overveje, hvad vi skulde lægge i Jorden.

Den anden Haand blev rakt mig af Lærer Rølle i Kirkeby. Rølle kom til Kirkeby et Aar efter, at jeg var kommen til Klinting, og Afstanden mellem os var kun en halv Mil. Han var noget ældre end jeg. Han var ogsaa meget klogere. Han kunde synge mig sønder og sammen, og naar jeg hørte ham spille, havde jeg mest Lyst til at slaa min Violin i tusinde Stykker. Han kunde mere Pædagogik end de fleste Lærere, og han var godt hjemme i Literaturen. Men det fik dog nok mest at betyde for ham, at han var godt hjemme i Livets praktiske Skole.

Han fattede en meget dristig Beslutning, og den skulde straks føres ud i Livet: Vi skulde holde Foredrag for ældre og yngre, fortælle, læse og synge for dem. Historie og Literatur skulde vi mest holde os til, og derigennem, mente han, maatte det lykkes for os at vække Folks Interesse for vor Gerning. Vi havde meget, som vi gerne vilde sige Folk. Det gjaldt blot om at finde nogle gode Kroge, som vi kunde hænge det paa. Jeg fandt Tanken udmærket og vilde gerne være Tilhører, men mente ikke, at jeg kunde yde noget. Rølle havde Tro til mig. Han var vis paa, at jeg kunde, og jeg lovede at forsøge.

Møderne begyndte straks. Der blev holdt et Par Møder maanedlig i hver Skole i Løbet af Vinterhalvaaret. Sagen havde Nyhedens Interesse, og der kom saa mange Folk, som der var Plads til. Enkelte Spydigheder mærkede vi nok, men vi saaredes ikke af dem, som f. Eks.: »Nu skal de store Børn i Skole.« »Var det gjort med Skægget, saa kunde Gedebukken prædike.« »Det gaar i Stykker paa Midten ligesom

Degnens Prædiken.« Selvfølgelig var Adgangen gratis for alle; vi havde jo den bedste Betaling ved at se saa mange Folk, som gjorde Indtryk af at være glade for Møderne. Vi tilskrev Møderne stor Betydning, og vi mente, at vi var smaa Banebrydere for den ny Tid, da Folk vilde slutte Kreds om deres Lærer og Skole, søge paa Højskoler og dygtiggøre sig i forskellige Retninger. Møderne blev fortsatte, til jeg flyttede fra Klinting.

Rølle og jeg voksede os nærmere sammen ved det Arbejde, vi havde i vor daglige Gerning og i vor Virksomhed udenfor Skolen. Vi ønskede ikke at leve paa et Nedbrydningsarbejde. Vi havde Trang til at vise, at vi kunde bygge noget op og sætte i Stedet. Den aandløse Ramsen maatte falde. — Vi bød os ikke frem som Mønstre; thi vi vidste godt begge, hvor lidt vi svarede til vort Ideal af en Lærer. Men vi vilde sætte vor Person ind for den Sag, vi elskede. Vi vilde et godt og frugtbart Samarbejde mellem Hjem og Skole.

Et morsomt lille Efterspil blev opført af Rølle og mig flere Aar efter, at jeg var flyttet. Jeg havde skrevet en Række Artikler i »Ribe Amts Tidende« med Overskriften: »Fra Tankekrogen«, og jeg havde gemt mig under Mærket Vilhelm. I en af Artiklerne havde jeg været ubarmhjertig haard overfor Dilettanterne, som opførte Komedier. Rølle havde store Evner til at spille Komedie, og han havde medvirket ved Dilettantopførelse i Henne. Han maatte svare paa min skaanselsløse Kritik, og jeg fik en Omgang af ham, som jeg aldrig glemmer, thi han havde en spids Pen. Han kørte op med Mads Hansen, og jeg dækkede mig under Anton Nielsen. Da jeg i Sommerferien derefter

besøgte Rølle, faldt det ham ind at spørge: »Er du Vilhelm?« Da jeg svarede ja dertil, saa han til Siden, spyttede og sagde: »Det var slemt!« Vi gav hinanden et fast Haandtryk, lo begge og saa paa hinanden som fuldtro Venner, der selvfølgelig kunde have et forskelligt Syn paa Dilettantkomedier.

Saa kom Tiden, da jeg maatte ud paa *Embedsjagt* eller, som vi ogsaa kaldte det, at gaa polsk Tiggergang. Lønnen var for lille og Arbejdet for stort, og derfor maatte jeg ud. Der sad saa mange Lærere i smaa Embeder og var trykket af Næringssorg. Jeg havde Skræk for en lignende Fremtid, og skønt jeg kunde glæde mig ved at arbejde i Forstaaelse med mange derhjemme, gruede jeg dog ved Tanken om at arbejde i en Aarrække, gøre Gæld under Arbejdet, synke ned, blive overset og — foragtet. »Der er en Vejgrøft paa begge Sider af Vejen.« Man maatte hellere være misundt end beklaget. Ingen vælger at bo i Skyggen, naar der er Mulighed for at naa om paa Solsiden.

Rejsefeberen blev høj i 1881, og det var for mig et uroligt Aar. Jeg ønskede ikke at faa et Kirkesangerembede; thi min Stemme var for svag og Øret for daarligt. Papiret sagde nok efter Sannes Attest: »Kan godt forestaa Kirkesang«, men jeg vidste fra Tjenesten, at Papiret er taalmodigt, og at man ikke altid kan stole paa det, man læser. Der var kun faa Embeder i Vestjylland, som der ikke var knyttet Kirkesang til, og vilde jeg have et nogenlunde godt Embede, maatte jeg tage Kirkesangen med og blive »Degn«. Jeg vilde tillige se at finde et Sted, hvor jeg kunde haabe at faa den Støtte i min Gerning, som jeg var kommen til at sætte Pris paa i

Klinting. Fandt jeg et saadant ledigt Embede, da vilde jeg prøve paa at faa det.

Det var en ydmygende Gang omkring til de enkelte Medlemmer af et Sogneraad, og jeg sagde til mig selv: »Hvad du dog kan blive tvungen til!« Nogle var meget religiøse og holdt paa, at Skolen skulde være Kirkens lydige Barn. Enkelte havde nogen Forstaaelse af det ny, som var ved at bryde frem paa Skolens Omraade. Andre stod ligegyldige, og somme var uvenlige. Politik kom man let ind paa. Det var jo ikke underligt, at Folk gerne vilde vide, om de kunde vente en Kampfælle eller en Modstander i den ny Lærer. Der var mange flere Ting, som var medbestemmende i, om man kom paa Listen eller ikke. Et Sted skulde man synge en Salme, et andet Sted en Fædrelandssang. Nogle vilde have en til at fortælle for Børnene, nogle eksaminerede om legemlig Straf i Skolen. Hver havde sin Kæphest, og den var ikke vanskelig at opdage. — Afholdssagen var ikke kommen frem, og man slap for at blive eksamineret om sit Forhold til Spiritus, og dog kunde Snapsen blive meget medbestemmende, som en Lærer engang fortalte mig: »Jeg var paa Embedsjagt og blev budt en Snaps af et Sogneraadsmedlem. Jeg stak Snapsen ud for at være høflig, og saa gik Manden til Sogneraadsmødet og fortalte, at han troede, jeg havde Lyst til en høj Snaps, og jeg kom af den Grund ikke paa Listen.«

Anbefalingerne maatte man tit nøde Folk til at læse. De blev i Reglen snart færdige baade med Eksamensbeviset og med Attesterne og gav Papirerne tilbage med en Bemærkning om, at de var meget gode. Ikke sjældent hørte man: »Jeg synes, at de har gode Anbefalinger alle sammen.«

Vilde man bevare sin Selvagtelse, da var det nødvendigt at være sig selv og vurdere sig selv højere end et Degneembede. Vi gik ikke blot for at byde os til eller gøre vore Hoser grønne. Vi gik tillige i Følge Ordsproget, som siger: »Stik Fingrene i Jorden og lugt, hvor du er.« Jeg var f. Eks. i et fattigt Hedesogn for at se paa Lærer- og Kirkesangerembedet der, og jeg rejste derfra med en bestemt Følelse af, at der vilde jeg ikke passe. Da jeg til nogle Mænd, jeg talte med, sagde min Mening om Udenadslæren og om de smaa Bibelhistorier, saa undrede Mændene sig, og en af dem udtalte Haabet om, at de aldrig i Sognet skulde faa saadan en Lærer. Jeg trøstede Manden med, at mig skulde de ikke frygte for; jeg vilde ikke søge Embedet. — Men jeg søgte mange andre Embeder, og jeg kan ikke klage over Forbigaaelse ved Indstillingerne. Jeg var indstillet til Nysogn paa Holmsland ved Ringkøbing, Aal og Alslev ved Varde og Nøraa ved Bramminge. Jeg prøvede at staa baade som Nr. 1 og Nr. 2, men uden derfor at blive kaldet.

Mange pudsige Oplevelser mindes jeg fra mine Rejser. Jeg skal kun fortælle om to.

I Juletiden 1881 var jeg rejst til Nøraa for at anbefale mig selv. Som jeg gaar i dette Ærinde, traf jeg sammen med to Lærere fra Egnen: Jæger fra Hunderup og Nielsen fra Darum. De var taget til Nøraa for at virke for Jens Olesen, nu i Hauge i Tistrup Sogn. Jeg kendte Jens Olesen som en dygtig Lærer og kunde godt unde ham Embedet, men jeg vilde selvfølgelig hellere selv have det. Der var ikke gode Udsigter for mig; thi to kendte og skattede Lærere i Egnen anbefalede Jens Olesen. Jeg var saa

helt tilovers. Da slog det ned i mig, at det var klogest at gaa over paa Fjendens Parti. Jeg kunde med god Samvittighed være med til at anbefale Jens Olsen, og det gjorde jeg. Over denne uventede Støtte blev Jæger og Nielsen saa tilfredse, at de fandt Anledning til at være lige saa hensynsfulde overfor mig, og jeg opnaaede deres Anbefaling. Da Indstillingen blev bekendt, var Jens Olesen slet ikke paa Listen, og jeg stod som Nr. 2. »Der er intet Broderskab i Kortspil« og heller ikke i Embedsjagt. Olesen og jeg samt Jæger og Nielsen har siden moret hverandre ved at fortælle om Jagten. Vi blev gode Kolleger under den. Lige meget havde det at sige med vi fire Læreres Arbejde. Sogneraadet havde bestemt, hvem der skulde have Embedet. Det var Lærer Klausen i Slebsager, Faaborg Sogn. Han kom først paa Listen, han fik Embedet, og han var nærmest til det.

»Naar en Dør lukkes, aabnes der en anden.« Nu var Embedet i Slebsager ledigt. Om jeg søgte det og fik det? Saa skulde jeg være Lærer ved Slebsager Skole og om Sommeren undervise en Dag ugentlig i hver af Sognets fire Biskoler samt være Kirkesanger ved Faaborg Kirke. Lønnen var den almindelige: 6 Td. Rug og 30 Td. Byg efter Kapitelstakst. $2^1/_2$ Td. Byg i Smaaredsel. Skolepenge ca. 80 Kr. Offer og Accidenser ca. 300 Kr. 128 Lispund Hø og 192 Lispund Halm samt Bolig med Have, Brændsel og Jordlod. Kirkesangerløn 20 Kr. og for Kirkens Renholdelse 5 Kr. Afdrag 60 Kr. til Hjælp til Vinterlærerlønnen i Vrenderup. Reguleringssummen var 1340 Kr. Hvorledes denne Sum kunde fremkomme, var ikke let at udfinde; men man vidste jo nok, at for Pensionens Skyld havde de gamle Lærere Tilbøjelighed til at sætte

Emolumenterne til en høj Pris. Alligevel var der jo stor Forskel paa Lønnen i Klinting og i Slebsager. Forskellen var vel 5—600 Kr., og jeg besluttede at rejse hen og se paa Forholdene. Var det trist og fattigt som i Hedesognet ved Herning, saa solgte jeg ikke mig selv for et Degneembede; thi jeg havde lært: »Man skal ikke gøre sig til Hund for at faa et Ben at gnave.«

Faaborg Sogn ligger tre Mil Øst for Varde. Der var seks Mil fra Klinting dertil, ingen Bane, ingen Dagvogn eller kørende Post. Men jeg havde Øvelse i at gaa. Jeg gik fra Klinting en Søndag Morgen. I to Døgn maatte jeg let kunne gøre den Tur, se hvad jeg ønskede, tale med Sogneraadet og være hjemme Tirsdag Morgen. — Om Eftermiddagen naaede jeg Faaborg. Da jeg nærmede mig Kirken og Kirkebyen, gik jeg op paa Krophøj, der ligger ved Aarre—Faaborg-Vejen og mellem Brinks og Ravns Jorder. Det var Solskin med høj Himmel og klar Luft. Sognet laa højere end Omgivelserne, og der var fra Højen et mageløst Rundskue. Egnen gjorde Indtryk af Fattigdom og af mindre Kultur. Markerne var daarlig drevne; der var langt mellem Skorstenene, og der voksede kun faa Træer ved Husene og Gaardene. Kun et Par Steder fik man Øje paa levende Hegn. Store Hedestrækninger kilede sig ind baade her og der, og meget laa udyrket hen. Mod Syd saas en hvidgraa Bygning hæve sig lidt højere end de andre Bygninger i Landskabet. Ved Bygningen voksede nogle meget høje Graner, og en Mand fortalte mig, at det var Slebsager Skole. Jeg blev underlig tilmode ved at se det Sted, hvor jeg maaske skulde have min Fremtidsgerning. — Jeg maatte ind i Byen. Kirketjenesten var endt, og

jeg mødte en Del af Kirkegængerne. Jeg spurgte efter Kroen, og den viste de mig. Der var mange Folk, og jeg traf flere Medlemmer af Sogneraadet. Der var en Lærer mere, som ogsaa havde fundet Sognets centrale Punkt, og der var flere fremmede Folk, som var rejst til Faaborg for at anbefale Lærere, som jeg ikke kendte. Jeg havde en Følelse af, at nu skulde den egentlige Indstilling foregaa, og jeg var forundret over at mærke, at Folk var saa venlige og imødekommende overfor mig. Dagen efter, da jeg gik til de øvrige Medlemmer af Sogneraades, fik jeg en venlig Modtagelse, og det blev mig klart, at Folk ønskede mig til Lærer. To Medlemmer af Sogneraadet kørte mig Mandag Aften til Næsbjerg, og derfra gik jeg let de fire Mil hjem til Klinting og sov 3—4 Timer, inden Børnene kom i Skole Tirsdag Morgen.

Mange Aar efter fik jeg at vide, at Vejen var banet for mig, inden jeg kom for at se paa Embedet. Sogneraadet havde været hos Provst Valeur i Guldager og blandt andet spurgt ham, om han kendte en Lærer, som han kunde anbefale til det ledige Embede i Slebsager. Han havde nævnt mig, og nu kan jeg forstaa, hvorfor der var saa mange i Faaborg Kro hin Søndag Eftermiddag, som stak Hovederne sammen og saa venligt til mig. Jeg kan tænke, de sagde: »Det er ham, Provsten har anbefalet.« — Den anden Mand, som havde anbefalet mig, var Ole Jepsen, nu Andenlærer i Outrup. Han havde i mange Aar været Vinterlærer i Faaborg, og hans Ord troede man.

Jeg havde faaet Indtryk af, at Faaborg var mere end et fattigt Hedesogn. Det var et Sogn i Opkomst, og der var gode Fremtidsmuligheder. Jorderne var slet ikke saa fattige, men Folk forstod blot ikke at

dyrke dem. Befolkningen bar vel Præg af Jydens møjsomme Slid; men der var noget friskt og kækt, som tiltalte mig. Jeg troede, at jeg kunde passe ind i Forholdene, og jeg bestemte mig til at søge det ledige Embede. Jeg blev indstillet som Nr. 1 paa Listen, og den 15de Marts 1882 blev jeg kaldet.

Det blev en stor Glæde for min Hustru og mig, da vi modtog denne vigtige Meddelelse. Det var for det første et stort Brødspørgsmaal, som var løst. Men det var tillige et nyt og vigtigt Spørgsmaal til os: Kunde vi fylde Pladsen saaledes, at Befolkningen kunde glæde sig ved de ny Degnefolk, og kunde vi vente at faa en Gerning, som kunde sætte nævneværdige Spor i Sognet. Denne underlige Blanding af Glæde og Ængstelse, som alle Ægtefolk har oplevet, mærkede vi ret, da vi skulde til at bryde op. Vi ønskede, at Lønnen i Klinting havde været saa stor, at vi ikke af den Grund skulde flytte. Men som vi forstod, at vi mere og mere voksede os sammen med Befolkningen i Klinting, saa kunde vi vel ogsaa haabe, at det samme vilde lykkes for os i Faaborg.

Det var en Tilfredsstillelse for os at mærke, at baade Forældre og Børn i Klinting var kede af, at vi skulde flytte. Afskeden maatte gøres kort. Den sidste Dag i Skolen gik med at fortælle, læse og synge. Grundtonen var: »Saa er vi alle Kongebørn, skønt fattige og ringe.« — Det var uoverkommeligt for os at gaa omkring til de mange Hjem og sige Farvel. Vi indbød Forældrene til at komme til et Møde i Skolen, hvor jeg saa vilde holde mit sidste Foredrag, og vi kunde faa Lejlighed til at tage Afsked med Befolkningen. Jeg læste et Afsnit af »Adam Homo« og forklarede saa godt, jeg forstod, de ypperlige Vers

om det »at være«, som lille Adam endnu ikke forstaar. Vi havde fuldt Hus, og det blev sent, inden vi skiltes. Dagen efter havde vi travlt med at pakke, og den 28de Marts rejste vi. Beboerne havde tilbudt at køre de seks Mil til Faaborg, og den lille Skare paa tre Vogne drog af Sted:

»Til en mere fattig Egn«, sagde man i Klinting, —

»Fra en mere øde Egn«, mente man i Faaborg.

IV.

Førstelærer.

MIT FØRSTE INDTRYK af Faaborg Sogn, at det var et Sogn i Opkomst og med gode Fremtidsmuligheder, kom til at passe godt med de Erfaringer, jeg høstede ved at leve her. Befolkningen var ikke særlig præget af Hedens mørke og triste Natur. Den bar Vidne om Sparsommelighed, men tillige om Arbejdskraft og Virkelyst. Her var ikke høj Kultur i nogen Retning, men her var naturlige, gode Betingelser baade i Jorden og hos Befolkningen. Her mærkedes ikke Virkninger af usunde og forfinede Noder fra Overklasserne. Her var saa lidt at efterabe, og Moderne naaede først hertil, naar de var aflagt andre Steder. Her var ikke saa meget Spørgsmaal om Gaardmand, Husmand eller Daglejer som om Ærlighed og Trofasthed. Rig og fattig fulgtes ad i det daglige Arbejde, og den ene var den andens Ligemand. Man opholdt sig i samme Stue og spiste af samme Fad. Ved Gilderne skulde Præsten og Degnen have Hædersplads ifølge gammel Leveregel: »Ære den, som æres bør«, og paa Højtidsdagene skulde Sognefogden gaa først op at ofre. Her maatte arbejdes haardt for Føden, men der var Ro til nødvendig Hvile,

og om det end var sandt, at »Pengene var dyre i Faaborg«, saa var Sundhed og et glad Sind en Rigdom, som Befolkningen i de jævne, landlige Hjem forstod at skatte.

Den i Hedeegnene almindelige **Husflid** var af stor Betydning i Faaborg Sogn. Børnene maatte tage Del med i Arbejdet og lære den gamle Leveregel: Flid og Nøjsomhed. Der holdtes mange Faar, og der var travlt i alle Hjem med at karte og spinde, strikke, væve og sy. En gammel Moder hørte jeg sige som den selvfølgeligste Ting af Verden: »Vi har haft elleve Børn, og de har alle gaaet i hjemmelavet Tøj, som jeg selv har syet.« — Brygge, bage, slagte og lave Mad lærte enhver Kvinde, og hvor Hjemmet styredes efter gamle, nedarvede Skikke, var der Hygge og Velvære.

Paa Heden groede en Masse Revlingris, der egnede sig særdeles godt til *Fejekoste* og *Karskrubber*. Da jeg kom hertil og mange Aar efter, var Kostebindingen en vigtig Indtægtskilde, og naar der skulde købes et eller andet hos Købmanden, da maatte Betalingen skaffes tilveje gennem Revlingrisene. Det var et Arbejde, som alle kunde tage Del i. Børnene plukkede tit Risene, medens de vogtede Kreaturerne, og tidlig fik de tillige Øvelse i at dokke op og binde. Store Læs kørtes ud af Sognet og solgtes især paa Fyn. Endnu er denne ejendommelige Husflid ikke ophørt, og der ses tit en gammel Mand, der gaar i Heden og finder en Krone eller to.

Faaborg er et af de Sogne i Jylland, hvor der lavedes en Mængde *Jydepotter*. Denne ejendommelige Industri skal ikke her beskrives, men blot antydes.

Jydepotterne brugtes i alle Hjem, og endnu kan man høre dygtige og erfarne Husmødre forsikre, at

Maden smagte bedst, naar den var kogt eller stegt i de sorte Lerpotter. Fløden blev baade tyk og velsmagende, naar den var kogt i en rigtig jysk Flødepande (en »Haalpand«). Kaffen smagte bedst af »æ swot Kand«, og Søsterkagen var, som den skulde være, naar den var bagt i en »Flakning«.

Nu laves der ikke flere Jydepotter her i Sognet, men da jeg begyndte min Lærergerning her, gik der store Beløb ind i Hjemmene gennem Pottehandelen. De Folk, som især gav sig af med at lave Jydepotter, levede fri for Næringssorg, og mangen »køn Skilling« blev lagt paa Kistebunden.

Tilvirkningen af Fejekoste, Karskrubber og Jydepotter krævede megen Øvelse, og Arbejdet var ikke fint. Derfor maatte Folk i Faaborg døje mange Skoser af Folk i Nabosognene, der jo nok var vidende om de mange Penge, som Kostehandlerne og Pottemændene bragte hjem.

Der kunde nok findes Fattigdom i Sognet, men ingen led Nød. Den private Godgørenhed var stor over for syge, gamle og fattige. De raske og stærke henvistes til Heden. »Der er Guld under Gyvelrod«, vidste man nok, men man søgte mest efter det Guld, som fandtes under Revlingrod og Mortørv. Hvis nogle ikke gad arbejde, da opdrog man paa dem med Fyndord som disse: »Nød lærer nøgen Kvinde at spinde«, og »Jorden er altid frossen for dovne Svin«.

Da vi naaede **Slebsager Skole**, gik jeg først ind i ældste Klasses Skolestue, saa mig om og sagde, vist med en betænkelig Mine: »Saa her er Værkstedet!« Jeg lovede mig selv, at jeg Dagen efter vilde se Skolestuerne og Omgivelserne bedre efter. Foreløbig var jeg optaget af at undersøge Beboelseslejligheden, og

min Hustru var det ikke mindre. Vi havde forladt et lille, men nyt og hyggeligt Hjem i Klinting. Vore første Aar som Ægtefolk kastede vel ogsaa en Glans over Hjemmet, som kun vi kunde fatte. Her var Lejligheden kun ubetydeligt større, gammel og daarlig vedligeholdt. Dørene sad noget skæve. Der var ikke Tale om noget saa moderne som Laase i Dørene og kønne Dørgreb. Alt Beslag paa Dørene var hjemmelavet Smedearbejde, stærkt og uopslideligt, Krogene i Dørstolperne og Dørgrebene med de spidse Grene tog stadig fat i Tøjet og fortalte, at man skulde færdes varlig. I to af Stuerne var Gulvene brudt op. Svampen havde ødelagt dem, og Haandværkerne havde travlt med at faa Lejligheden i Stand. I Vindueskarme og Dørstolper saa man Svampen skride ødelæggende frem. I Køkkenet var Komfuret taget bort. Den forrige Lærer havde selv anskaffet og anbragt Komfuret, og derfor var han selvfølgelig berettiget til at tage det med. Heldigvis var der en Kakkelovn, som var indrettet til at koge i, og den blev benyttet i Mangel af Komfur. Et lille Spisekammer var ved Siden af Køkkenet. Der var gule Mursten til Gulv, og der havde Musene haft frit Spillerum i flere Maaneder. Vi tog den ene Skolestue i Besiddelse, og i den anbragte vi vore Møbler.

Den følgende Morgen maatte jeg have min Nysgerrighed tilfredsstillet. Først Skolestuerne. Et Blik omkring i ældste Klasses Skolestue fortalte mig, at her var igen en af de gamle Skolestuer, hvad Form og Udstyrelse angik. Katederet — Tronstolen — hævede sig over de gamle, forslidte og mishandlede Borde. En Reol indeholdt mest gamle, støvede og opslidte Bøger. Paa Væggene hang nogle faa, gamle Kort.

SLEBSAGER SKOLE TIL 1903

Gulvet var snavset af Børnenes Træsko, og Gulvsandet, der kun blev fornyet een Gang ugentlig, kunde ikke bøde stort paa Renligheden. Støvet laa tykt i Vinduerne og i Krogene. Yngste Klasse havde Skolestue i de to Fag mod Øst. Udstyrelsen m. m. var som i ældste Klasse; men begge Skolestuer var dog lyse, og Højden mellem Gulv og Loft var fire Alen, saa der kunde godt blive hyggelige og praktiske Skolestuer. Mellem Skolestuerne var der en meget lille, fælles Forstue paa 3 × 3 Alen, og bag ved denne fandt jeg et meget lille Værelse, der var tiltænkt Vinterlæreren, hvis han ønskede at benytte det. Der var Plads til en Seng, en Stol og et Bord, hvis det var meget lille, men der var ingen Kakkelovn i Stuen.

Jeg gik uden for Skolen og saa paa den. Der var to Indgangsdøre med en lille, lav Kvist over hver bygget saa højt op over Loftet, at der blev Plads til et Vindue saa stort, at Kornneg derigennem kunde føres ind paa Loftet. I de smaa Forstuer kom der kun Lys, naar Dørene gik op. Jeg gik op paa en Hedebakke Vest for Skolen. Der saa jeg ud over de fattige og triste Omgivelser. Hede og simpel, sandmuldet Jord i daarlig Drift, ingen Smaaplantninger og intet levende Hegn. Nær ved Skolen laa kun et Par smaa Huse; længere ude mod Syd laa Over- og Neder Slebsager, tre efter Egnens Forhold temmelig store Gaarde ca. 1000 Alen fra Skolen. I en Fjerdingvejs Afstand fra Skolen havde vi Byerne: Autrup, Faaborg med Rolighed og Fuglsig samt lidt længere ude Gestlunde. Byerne laa i en Rundkreds om Skolen. At den var et vigtigt Midtpunkt for store og smaa, kunde de høje Graner fortælle om. De stod i Haven Syd for Skolen og ragede langt op over Bygningen.

De kunde ses i lang Afstand, og der fandtes i Omgivelserne ikke Mage til dem. Træerne var mere end tredive Aar gamle, og de fortalte, at der kunde gro Træer i Faaborg.

I de første Dage var der ikke Tale om at holde Skole. Jeg skulde ogsaa først indsættes, og Lejligheden gøres i Stand. Sogneraadet var imødekommende og beklagede, at Lejligheden ikke var til at bo i. Enhver rimelig Fordring fra mig vilde Sogneraadet tage Hensyn til. Et Komfur blev anskaffet paa Kommunens Regning, og jeg fik flere Beviser paa, at Sogneraadet og Befolkningen vilde hjælpe os til, at vi kunde føle os hjemme. Det satte Humøret op, og det trængte vi til; thi vi længtes efter Klinting og havde mest Lyst til at flytte tilbage dertil. Ogsaa vi maatte lære: »Ny Venner er som ny Sko; Gangen er bedst i de de gamle.«

Indsættelsen fandt Sted Palmesøndag. Jeg havde selv været i Ribe og der modtaget min Kollats. Nu vidste jeg af Erfaring, hvad dette Dokument havde at betyde og behøvede ikke som i Klinting at søge Oplysning derom hos Embedsbrødre. Jeg saa mere paa Menigheden end paa Kirken, og jeg rystede noget, da jeg skulde frem i Kordøren og bede Indgangsbønnen, — »læse i Kordøren«, som man sagde den Gang. Derefter begyndte jeg med Salmen: »Nu ringer alle Klokker mod Sky«. Jeg rystede noget i Stemmen. Sangen var ikke min stærke Side, og det var ubehageligt. at saa mange saa paa mig, saa jeg havde Grund nok til at føle mig undselig. Der var mange Folk i Kirke, og da Melodien var kendt, og Menigheden sang godt med, gik ikke blot denne men ogsaa de andre Salmer tilfredsstillende Jeg lod Folkene i Kirken se

paa mig, — det var jeg nødt til, — og det var jo naturligt, at de ønskede at tage Maal af den ny Lærer og Kirkesanger. Den forrige havde været meget afholdt. Flere havde beklaget sig over, at han saa snart søgte herfra og flyttede til Nøraa. »Ja, en Degn som Klausen faar vi ikke let igen,« blev henvendt til mig baade før og efter Indsættelsen, og jeg havde ikke Grund til at betvivle det. Jeg var godt tilfreds, da Indsættelsen, Frem- eller Forestillingen var forbi. Præsten havde talt og formanet Menigheden til at antage sig mig som dens ret beskikkede Lærer og Kirkesanger, alt i Henhold til Biskoppens Kollats. Efter Kirketjenesten fik jeg og min Hustru mange Haandtryk og blev budt hjertelig velkommen til Faaborg. Baade denne Dag og siden efter mærkede vi, at Befolkningen gerne vilde leve i god Forstaaelse med os, og vi blev budt velkommen, hvor vi gik ind.

Milde Blikke sender tit som Solstraaler over vort Liv, og selv om vi en enkelt Gang opdager, at det milde, imødekommende Væsen er noget unaturligt, paataget og tillært — for ikke at sige beregnet — saa skal vi ikke derfor stille os uvenlige og afvisende. Skulde jeg haabe at faa nogen Betydning som Lærer, da maatte jeg i Forstaaelse og Samarbejde med Hjemmene. Jeg vilde ikke købe Hjemmenes Deltagelse i min Gerning, og jeg glædede mig ved at møde Velvilje. Jeg haabede, at den maatte øges under Samarbejdet.

Selvfølgelig var her ogsaa Folk, i hvis Ansigt man læste Ligegyldighed, Bitterhed eller Trods; men saaledes var det vel alle Vegne, og den, som vover at indtage en Stilling som Vejleder, enten det saa er for

Børn eller voksne, maa ikke lade sig saare af Kritik, som jo tit kan være meget berettiget.

Da Skolen begyndte, sammenlignede jeg Klinting med Slebsager. Derhjemme var jeg Enelærer for henved 100 Børn. Her skulde jeg være Førstelærer og om Vinteren kun undervise ældste Klasse, som havde ca. 35 Børn. Alle Børn her fik Hverdagsundervisning i Vinterhalvaaret, men om Sommeren gik de kun een Formiddag. I Sommerhalvaaret fra 1ste Maj til 1ste November var jeg Enelærer for alle Børn i Sognet. Det lyder stort, men det var ogsaa det meste. Ved Sognets fire Biskoler: Vrenderup, Rodebæk, Agerbæk og Debel — Afstand fra Slebsager Skole henholdsvis $^3/_4$—$^1/_2$—$^3/_4$ og 1 Mil — var der hver Vinter ansat en Vinterlærer med en Løn af 200 Kr. Vinterlæreren hjemme i Slebsager fik 150 Kr. Gennemsnitsantallet af Børnene i en Biskole var lidt over 30, i yngste Klasse hjemme 20. I Sommerhalvaaret skulde jeg gaa en Dag ugentlig til hver af Biskolerne og undervise om Formiddagen.

I 1882 var Folketallet i Faaborg Sogn lidt over 1000, deraf 180 skolesøgende Børn. Kommunens gennemsnitlige Udgifter til Skolevæsenet, Offer og Accidenser og andre Ydelser iberegnet, var ca. 2500 Kr., eller ca. 14 Kr. for hvert skolesøgende Barn.

Hermed er antydet **de ydre Rammer** for Skolevæsenets Tilstand i Faaborg Sogn for tredive Aar siden. Tallene siger ganske vist kun lidt om Skolevæsenets Tilstand, men de er dog meget interessante, især naar man gør en Sammenligning med, hvad der senere vil blive anført om Skolevæsenets Tilstand her i 1912.

Min Formand i Embedet, Lærer *Klausen*, havde gjort et godt forberedende Arbejde for at faa en Skole efter de Fordringer, som Tiden krævede; men hans Virksomhed blev for kort til, at den kunde sætte dybere Spor. Det havde ogsaa haft sin Betydning, at Lærer *Bennedsen* — Klausens Formand — i flere Aar havde holdt Hjælpelærer. Han skiftede dem tit, og de var meget forskellige; men de arbejdede alle i Retning af at sætte noget nyt og bedre i Stedet for den gamle Undervisningsmaade. Isen var brudt. Der var ikke længere Modstand af nogen Betydning mod den mere menneskelige Maade at hjælpe Børnene frem paa. Vi unge Lærere vidste, at vi ikke af Magelighedshensyn havde lagt Roret om. Før var Læreren Hører, og Børnene gjorde Arbejdet. Nu var Børnene mest Hørere, og Læreren maatte gøre et stort Arbejde, inden Børnene fik lært at arbejde med aandelige Værdier. Men selv om Modstanden mod det ny i Skolens Arbejdsmaade ikke var af nævneværdig Betydning, var Vanskelighederne ikke derfor fjernede. Ansvaret bliver altid større, naar man gaar paa egen Haand og vover sig ud, hvor man ikke har Erfaringen at støtte sig til. De gamle holdt Samvittigheden vaagen, og de kunde med en vis Berettigelse spørge: »Hvad kan I sætte i Stedet for?« Og det var for mig, som om de helst vilde sige: »Vogt I jer for at opdrage en Slægt i Blødagtighed, en Slægt, der ringere end vi kan magte at føre Udviklingen videre frem.« — Jeg tog fat med godt Mod og saa mig om efter Løftestængerne, men glemte ikke at holde et vaagent Øje med de hindrende og nedbrydende Kræfter.

Der kunde udrettes noget i Skolen, naar jeg havde ældste Klasse hver Dag og kun 35 Børn i Klassen.

De to Klassers stadige Skolegang om Vinteren, to Skolestuer og en Vinterlærer for yngste Klasse var ubestridelig en heldigere Ordning end den, jeg havde virket under som Enelærer. Forandringen med de to Klasser og en Vinterlærer var blevet en Nødvendighed, fordi Børneantallet var vosket saa meget. Folk havde nok klaget over de forøgede Udgifter, men i Distriktet var der almindelig Tilfredshed med Ordningen. Saa længe her i Jylland har været en lovmæssig Ordning af Skolevæsenet, har der altid været en Bestræbelse efter at faa Børnene i Skole hver Dag om Vinteren, men om Sommeren saa faa Dage som mulig, helst slet ingen for de større Børn. Denne ejendommelige Ordning har Befolkningen holdt fast paa og gør det endnu. Børnene har hvert Aar to store Glæder. Om Foraaret, naar de er fri fra Skolen, glæder de sig til at komme ud i Solskinnet og ud til Livet i Naturen, og om Efteraaret, naar vi har Regn og Slud og mørke Dage, glæder de sig ved at gaa i Skole, komme ind i den varme Stue og slippe for Kreaturpasning og for Markarbejde. Undtagelser gives altid, og der kan siges meget for og imod Ordningen. Kun den, som har et grundigt Kendskab til Skoleforholdene i Landets forskellige Egne, kan dømme om, hvorvidt Børnene i Vestjylland staar tibage for Børnene i andre Egne. Det er en Glæde for de vestjyske Lærere, at flere kendte Skolemænd har talt rosende om de vestjyske Skoler. Men Ordningen er ikke billig, og der er Brug for en Mængde Vinterlærere og Vinterlærerinder.

Skønt jeg gerne vil forsvare **den vestjyske Skoleordning** i sit Grundprincip, fandt jeg dog ikke min Sommerskole tilfredsstillende. Alle Børn i Sognet skulde jo gaa i Skole en halv Dag ugentlig i Sommerhalvaaret,

undtagen i August Maaned, da der var Ferie. Undervisningen hjemme i Slebsager fik kun lille Betydning; men her havde jeg dog Klasserne delte og kendte Børnene i Forvejen. I Biskolerne havde jeg stadig en Følelse af, at jeg intet magtede at udrette. Naar jeg nærmede mig en *Biskole*, kom jeg stadig til at tænke paa Klinting Skole, som den saa ud, da jeg gik ud som Barn og ind som Lærer. Kun *Vrenderup Skole* var endnu tarveligere, og der manglede den ordnende og ledende Personlighed, Skolekonen, thi der var ingen Plads til hende. Der var kun fire Fag, og det var, som om Forstue, Skorsten og Køkken var flyttet ind i selve Skolestuen, som derved fik en sær Form og havde fem Kroge. — I alle Biskoler gik smaa og store Børn i samme Klasse, de, som skulde lære Begyndelsesgrundene, og de, som var oppe ved Konfirmationsalderen. Det var en meget uheldig Ordning, vanskelig for en øvet og erfaren Lærer, og mere vanskelig for en Begynder. Det maa siges til Ros for Vinterlærerne, at de naaede et forholdsvis godt Resultat. Flere var ældre Vinterlærere, der havde arbejdet godt og samvittighedsfuldt ved samme Skole i flere Aar. De gik næsten alle Lærervejen og maatte som jeg, da jeg begyndte som Vinterlærer, arbejde for en lille Løn og med en mangelfuld Uddannelse. Hjemmene arbejdede da mere med, og det var Skik, at de smaa Børn lærte Bogstaverne hjemme, inden de kom i Skole. Forældrene hørte ogsaa den Gang Børnene i deres Lektier og hjalp Læreren paa mange Maader.

Men det stod ikke godt til i alle Skoler, og der fandtes over hele Linien flere Børn, som var i høj Grad forsømte. Jeg magtede ikke at udrette noget af Betydning i den halve Dag ugentlig, tilmed var det

almindeligt, at en Del Børn kom ud at tjene, og de kom slet ikke i Skole. Mange beholdt ogsaa deres Børn hjemme, for at de kunde hjælpe til ved Markarbejdet og Kreaturpasningen. Skolemulkterne skulde ikke skræmme; thi de var kun smaa, og tit blev de slet ikke opkrævet. Folk vilde nok sende deres Børn i Skole hver Dag om Vinteren, og de fleste vilde ogsaa nok arbejde med dem hjemme, saa de ikke skulde staa tilbage for deres jævnaldrende; men Sommerskolen blev der gjort Løjer med. »Kom ind, Degn! og faa en Kop Kaffe og en Bid Brød!« »Kom ind og faa Piben tændt« og lignende hørte jeg stadig paa min Vej. Jeg takkede, og jeg fulgte tit Indbydelsen, for efter at have gaaet en Morgentur paa en halv til en hel Mil var en Forfriskning ikke til at foragte. Havde jeg ikke i Tide sagt Nej til de almindelige Kaffepunsche, da kunde jeg have faaet en Mængde af dem. — Jeg mente altid, at jeg skulde skynde mig for at komme hen i Skolen. Jeg huskede min gamle Lærer fra Klinting og hvilken Dom, han fik. Men mine Bestræbelser blev gerne mødt med: »Aa, Børnene er vist ikke kommen endnu. De skal jo hjælpe lidt til om Morgenen,« eller ogsaa: »Lad dem lege lidt endnu; det vil de saa gerne, og det har de godt af.«

I Stedet for at blive modløs, naar jeg kom ind i Skolen og saa de mange højst forskellige Børn, forsøgte jeg at skabe nogle lyse Minder for dem. Jeg havde ikke den Gang Mod til at tage dem med ud i Naturen, — den færdedes de jo tilstrækkeligt i, om de end ikke forstod at se paa den. Men saa tog jeg saa meget som muligt af Naturen med ind i Skolen, og jeg havde Glæde af at vække Børnenes Interesse for Dyr og Planter. Det blev Skik hver Sommer

VRENDERUP SKOLE TIL 1901

baade hjemme i Slebsager og i Biskolerne, at Børnene kom med en Mængde Markblomster. Vi saa paa de Undere, som fandtes rundt omkring i Børnenes lille Verden. Selvfølgelig øvede vi ogsaa om Sommeren de grundlæggende Fag: Læsning, Regning og Skrivning, og vi havde lidt Religion, Historie og Geografi. Hvorledes det gik, og hvilke Resultater vi naaede, maa jeg af letforstaaelige Grunde helst tie med. Hvad Børnene lærte den ene halve Dag, glemte de jo nok i de tretten halve, inden de kom igen. Flere saa jeg kun en Gang eller to om Maaneden. En Sang og en Historie trængte jeg til for at muntre mig selv, og kunde jeg derigennem fange et Barneøje og et Barnesind, da syntes jeg ikke, at Tiden var spildt, eller at den lange Vej var gaaet forgæves. Men sjældent vaktes Gnisten, og mangen en Vogterdreng fik Lov til saa blidelig at slumre ind og faa den Hvile, som han trængte til.

Det var kun hjemme i Slebsager, der var rejst en Galge, som kunde fortælle, at der kunde man finde en Skole. Ved Sognets Biskoler fandtes ingen Gymnastikapparater. Der var heller ikke tænkt paa Lege- og Gymnastikplads. Børnene havde stadig Lov til at lege paa Naboernes Agre, og der kunde jeg lære dem at spille Bold, at væve Vadmel og flere Lege. Nogle mente, at jeg satte min Værdighed paa Spil, og at Børnene ikke vilde lyde mig i Skolen, naar jeg legede med dem i Fritiden. Jeg mente, som jeg havde hørt en af Egnens Præster sige, at har vi nogen Værdighed, behøver vi ikke at holde paa den. Vil vi vente at faa Indflydelse paa Barnet og se, at det gør sig Umage for at lære noget af det, som vi sidder inde med, og som skal komme det til Gode, da maa vi gaa ned til Barnet, tage det, hvor det staar, og leve med i dets

Leg og i dets sorgfri Liv. Kan vi ikke det, da stiller Barnet sig temmelig ligegyldigt over for os og over for, hvad vi vil. Jeg har under min Lærergerning befundet mig bedst ved at stræbe efter at blive Børnenes Ven og Kammerat. Har de misbrugt Friheden, og det har de saa tit, saa har de ogsaa forstaaet, at jeg var berettiget til at tage noget af Friheden fra dem igen. Vi maa altid huske paa, at vi ikke blot arbejder for i Dag, men for at retlede Barnet paa dets lange Løb ud i Verden.

Skal det lykkes for os, og skal vi lære at gaa ned til Barnet, da maa vi stadig være opmærksomme, først og fremmest paa os selv og dernæst paa Børnene. Vi skal se dem ikke blot i Skolestuen under vor vejledende Indflydelse, men især i deres *Leg* i Skolen, paa Legepladsen og paa Skolestien. Jeg har ikke gjort nogen særlig Opdagelse i saa Henseende. Jeg ønsker blot at antyde, hvad de allerfleste Lærere har erfaret, at skal vi virke opdragende paa Barnet, da maa vi lære det grundigt at kende i dets Leg. Læreren stjæler sig ikke til at belure Børnene for at gøre Opdagelser — det vil de vanskeligt tilgive ham — men han vænner dem til at være sig selv, ogsaa naar han ser paa dem. Ja, han maa ved sin aandelige Overlegenhed og ved at være i Besiddelse af den forstaaende Kærlighed til Børnene tvinge dem til ikke at flygte for ham, naar de er gaaet med til noget, som han ikke synes om. — Hvad jeg saa i Slebsager Skole og i Sognets Biskoler, da jeg begyndte min Lærergerning her, lignede vel det, man da saa de fleste Steder paa Landet, og jeg maa antyde en Del deraf. Det hører især med til Skolevæsenets Tilstand, selv om der ikke gives Indberetninger derom.

Dansen i Skolen gik da efter Noder, gik til de Toner, som Børnene sang af Hjertens Lyst, de Dansestykker og Kæresteviser, som de havde lært i Legestuerne, hvor de unge morede sig, og hvor Børnene var opmærksomme Tilskuere. Træskoene var tunge og stærkt beslaaede, men Benene var stærke, og Børnene nød det sorgfri Liv uden at kende noget til Tuberkelbaciller eller andre Fjender, der lurede paa dem i Krogene. Jeg talte med Forældrene om Dansen i Skolen, men derved blev jeg ikke meget klogere. De, som selv havde brændt sig ved Dansen, hadede den og mente, det burde forbydes Børnene at danse i Skolen. Andre fandt, at Børnene havde godt af at danse. De skulde jo havde det lært engang. Fik de det ikke lært i Skolen, hvor skulde de saa lære det. Naar de blev voksne og kom til Dans, skulde de da sidde i Krogene og ikke kunne more sig. Sanglegene fra Højskolerne var ogsaa trængt ind blandt Børnene, og de sang og legede: »Tag mig ved Haand, sving du mig om, jeg vil saa gerne danse!« Ridderen med det røde Guldbaand og skøn Jomfru med de flagrende Lokker fortalte om, at de store Børn ikke var fremmede for erotiske Følelser, og at de smaa altid efterabede de store.

Maatte de ikke danse, saa legede de, at de var i Skole. De spillede Lærer og Elever, de læste paa deres Lektier, de opmuntrede og irettesatte hverandre. Naar det gik højt med Remsen, og de stemte op med: »Tyve og Røvere skal ikke arve Guds Rige, men kun ærlige Folk, som stjæler,« da maatte man være en Træmand, om man kunde undgaa at le; men man maatte helst vende sig bort imens, for der er de Ting, som Børnene ikke altid har godt af at se. Hede-

boerne og deres Børn var ikke meget forskellige fra Kystboerne i Vest eller fra Folkene, som Holberg skildrer: »De lever kristeligt og nærer sig af Vrag.«

I godt Vejr kunde jeg jage Børnene ud paa Legepladsen, og de kunde tit lege uskyldigt og godt, blive rødmussede og kvikke derved, lære at bruge baade Haand og Fod og lære at bruge deres Omtanke. Det haarde og brutale laa dog meget for Drengene. Røvere, Soldater og Politi vilde de gerne lege, og det gik ikke altid broderligt til. Beboerne i en By laa tit i Strid med Beboerne i en anden, og Børnene, særlig Drengene, tog Del i den staaende Strid. De sloges om Aftenen, saa Blodet tit flød af dem, og tit kom der Klager fra Forældrene. Jeg havde erfaret, at det er vanskeligt at skifte Ret mellem Drenge, og Forældrene indrømmede, at Læreren ikke kunde være ansvarlig for Børnenes Opførsel paa Skolestien.

Øgenavne brugtes meget. Et ubesindigt Ord af Læreren i Skolen blev bemærket af de snildeste blandt Børnene, og paa Skolestien var det stor Morskab at slaa sig til Ridder ved at drille Synderen. I Reglen var det dog de voksnes Tale, som Børnene lyttede til, og som skærpede deres Opfindsomhed med Hensyn til Øgenavne. Dertil kom Smaaremser om gamle, kendte Navne som Hans og Grethe, Mads og Trine, Maren og Mette. De var til stor Morskab, og tit blev de forandret en Smule, saa at de kom til at indeholde spydige Hentydninger til kendte Folks Fejl og Svagheder.

Ogsaa Læreren maatte tit holde for. Fik han Børnene imod sig, det skete jo den Gang, som det kan ske endnu, naar han kom til at gribe ind paa en uheldig Maade, da kunde de se Masser af Fejl

hos ham. Lærerens Sprog er ikke som Børnenes, og de er saa visse paa, at de selv taler rigtigt, for saaledes taler Fader og Moder og Folk i deres Kreds. Har Læreren nogle uheldige Vaner, da skal de nok blive bemærket, og ellers kan Børnene altid finde noget pudsigt i hans Maade at være paa, ja blot i den Maade, hvorpaa han pudser sin Næse. Det er godt for Læreren at vide, hvad Børnene finder grinagtigt. De kan se meget enfoldige og dumme ud, naar de sidder paa Skolebænk og skal indordne sig under de tvungne, vedtagne Regler; men naar de selv raader og giver Tonen an, da er der altid lyse Hoveder iblandt dem, som drives af Ærgerrighed. De faar Tilslutning og Anerkendelse, og i ubesindig Kaadhed gaar de tit over Stregen for det tilladelige af, hvad de tør bruge deres Mund til, og de bliver ubarmhjertige; thi ogsaa de har nemmet: »Menneskene vil over Gærdet, hvor der er lavest«.

Børnene opførte smaa Dilettantkomedier, og de røbede ofte stor Snildhed og Lune. Ordsprogsleg var endnu ikke trængt ind i Skolen, men Børnene legede det efter, som de oplevede i Hjem og Skole. Læreren i Slebsager maatte tit forlade Skolen og være Kirkesanger ved de kirkelige Forretninger. Børnene fik saa en lang Middag, tit 2—3 Timer, og da maatte de finde paa noget nyt. Saa legede de: »Barn i Kirke«, »Brudefolk«, »Døde Mikkel«, som bæres til Graven. De legede det med stor Alvor, men med dulgt Morskab. Kun de ældste og snildeste havde en Rolle. Alle de andre var nysgerrige Tilskuere. Processionen med den lille Præst og Degn i Spidsen saa meget højtidelig ud, og selv om der brugtes Potteskaar i Stedet for Penge, saa var Ofringen altid en meget

vigtig Akt i Forestillingen. Det var næsten, som om Børnene forstod Ironien i Talen: »Gudsfrygt er nyttig til mange Ting«. Desværre kom de ved saadanne Lege til at bruge Ord, som de helst ikke skulde bruge. Jeg talte saa forstaaende som muligt med dem derom, og Legen faldt.

Vi vil alle gerne se Frugter af vort Arbejde, men det kneb for mig at faa Øje paa de Frugter, som min Sommerskole bragte. Vel fik jeg min Løn som om Vinteren; men tit følte jeg mig som en unyttig Tjener, og værre var det for mig, naar jeg drog en Sammenligning mellem Jerusalems Skomager og en jysk Løbedegn. Skulde jeg leve Halvdelen af mit Liv uden at gøre Nytte i min Lærergerning? Vilde der ske en Forandring? Naar og hvorledes vilde den komme? Disse Tanker optog mig meget, naar jeg gik de lange Ture frem og tilbage.

Jeg var kaldet ikke blot til at være Lærer, men ogsaa til at være *Kirkesanger*, og maatte derfor dele min Tid og mine Kræfter mellem Kirken og Skolen, der begge saa vel som Præst og Lærer stod Befolkningen noget fjernt. Folk havde vænnet sig til at styres fra oven, og de gjorde ikke mere ved deres Kirke og Skole, end de var nødt til. Navne som Folkekirke og Folkeskole var ikke meget i Brug. Man talte om Statskirke og Almueskole, og Folk levede trygt under Statens Forsorg.

Desuagtet gik Folk flittig i Kirke og til Alters, og Menighedssangen var god, hvad der glædede mig. Næsten hver Søndag var Kirken fyldt. Folk gik gerne den lange Vej for at komme i Kirke. Unge og ældre sad ved Siden af hverandre, og Karle og Piger tog deres Salmebog med i Kirken. Der var

ikke saa stor Travlhed blandt Folk den Gang som nu Der var større Trang til at sætte sig ind i Kirken høre paa Prædiken og være med i Sangen. Jeg syntes ogsaa, at jeg havde Menigheden med, naar jeg bad Indgangs- og Slutningsbønnen. Der stilledes Krav til mig fra Menigheden, og jeg fandt Tilfredsstillelse i at imødekomme dem. Daaben og Slutningsordene om det døbte Barn, at »det maa blive ved Kristus, lige som det nu i Daaben er indpodet i ham«, var som et Krav til mig, der nu skulde staa som Religionslærer for Menighedens Børn. Ansvaret var jo gennem Tiderne gledet fra Forældre og Faddere over paa Styrelsen af det offentlige Skolevæsen; men jeg erfarede til min store Glæde, at mange ikke var helt trygge ved denne Ordning, og at de ikke ønskede at slippe for Ansvaret.

Der er saa meget, der kan faas for Penge, deriblandt Klokkeklang, Salmesang og Kristendomskundskab, og mange ser paa en Religionslærer som paa en Forretningsmand, der sælger til en bestemt Pris. Kunde jeg imødekomme de Krav, som de bedste i Menigheden maatte stille til en Religionslærer, og kunde jeg haabe, at Forældrene vilde give mig Lov til at paavirke Børnene i kristelig Retning paa den Maade, som jeg fandt bedst stemmende med deres Natur, da kunde Forbindelsen mellem Kirken og Skolen holdes vedlige, og den kunde blive til Gavn for begge Parter. Jeg holdt paa, at Kristendom er Liv og ikke Lære, og at det var umuligt at fremme Tro ved Tvang, som de gamle Lærere havde tilsigtet. Jeg havde hørt saa mange ældre Folk beklage sig over de mange Slag af Tamp og Spanskrør, de havde faaet, mens de gik i Skole, inden de fik lært udenad, hvad der da for-

langtes i Religion. »Det satte vel ikke ondt Blod,« prøvede jeg engang at spørge en Mand, der saa over mod sin Barndoms Skole og knyttede Næven ved at tænke paa de bitre Minder. »Det kunde ikke sætte godt Blod,« svarede Manden undvigende, idet han drejede Hovedet og saa til den anden Side. Det var, som om de gamle Degne, der ikke kunde sadle om, forsvarede sig med den kendte Begrundelse: »Til den Pris har jeg bekommet min Visdom, og til samme Pris vil jeg sælge hende igen.«

Jo, det kunde ikke fejle. Der sad endnu alvorlige Mennesker i Kirken og stillede Krav til den ny Lærer. Men de var vel ogsaa forberedt paa Skuffelser, og mange ældre Folk slog mig nok i Hartkorn sammen med de gamle Degne, og Gennemsnitsprisen blev ikke høj.

Jeg var forarget over **Ofringen i Kirken**. Til de store Højtider blev der sendt Offersedler rundt til de offerpligtige. Naar jeg uddelte dem til Børnene, for at de kunde bringe dem rundt, bad jeg dem altid huske paa, at naar de blev store, maatte de arbejde for at faa denne Uskik afskaffet. Jeg huskede nemlig, hvad Folk sagde, da jeg var Barn og løb om med Offersedler for Præst og Degn. De kaldte Offersedlerne »Tiggerbreve« og »Rykkerbreve«, og hele Offervæsenet kaldtes »et fint Tiggeri«. — Ved Daab, ved Vielser og ved Begravelser skulde der ofres, og Kirken blev en Bank, hvor der for klingende Mønt udstedtes Attester paa Fremtiden. Det, som pinte mig mest — og piner mig endnu — var, at der, mens Mønten faldt, skulde synges Salmer, alvorlige Salmer som: »Nu bød ej Synden mere«.

Jeg undredes over mangt og meget, og jeg syntes, at der i Kirken trængtes til Reformer saa vel som i Skolerne. Men jeg maatte gøre mig fortrolig med meget, og jeg tænkte, at smaa Ubehageligheder hørte vel Stillingen til. Saa længe jeg var en ung Mand i Sognet, var det vel nok klogest at tie, hvis jeg ikke vilde gøre mig selv umulig. Jeg havde altid hørt: »Kommer Tid, kommer Raad«, og »Den, som tror, haster ikke«.

Det kom da stærkere frem end nu, at Skolen er **Kirkens Barn**, og at Præsten skulde vaage over Barnet og se efter med Plejefaderen. Et saadant alvorligt og højtideligt Eftersyn mærkedes, naar Præsten kom i Skolen og gav faderlige Formaninger. Især mærkedes Tilsynet paa Eksamensdagen, da hvert enkelt Barn blev prøvet og fik Karakter i de enkelte Fag. Hver af Skolekommissionens tre Medlemmer sad med en Liste og overvejede med dybsindige Miner, hvad et Barn kunde tilkomme i Henhold til Flid, Alder og Modenhed. Jeg sled i Timevis for at komme igennem Rækkerne, og jeg tænkte tit paa den gamle Lærer, som under en Eksamen kom til at aabne sit Hjerte og sige: »Skynd jer nu, Børn! Jeg er lige saa ked af det som I.« Især fandt jeg Karaktergivning i Historie og Religion uheldig i en Børneskole. De, som fik en god Karakter, huskede den længe og var vigtige deraf. De, som fik en daarlig Karakter, var enten bedrøvede, eller de misundte andre den hjembragte Hæder. Skulde der endelig gives Karakter, var Læreren vel den, som kunde komme Retfærdigheden nærmest. Jeg haabede at vække Børnenes Glæde ved Skolearbejdet, og kunde det ikke lykkes mig, da havde

jeg ingen Tro til at naa noget godt ved at benytte Børnenes daarlige Tilbøjeligheder som Drivfjeder. — Naar Skolekommissionen var ude af Huset, tog jeg Eksamenslisterne og brændte dem. Dette gjorde jeg Præsten bekendt med. Han mente, at jeg i Stedet for at brænde Listerne burde udregne en Gennemsnitskarakter for hvert enkelt Barn og indføre Karakteren i en Eksamensprotokol. En saadan Bog fandtes heldigvis ikke i Skolen, og da Præsten tilbød at faa den anskaffet, bad jeg om at blive fri for den. Jeg slap for et stort, unyttigt og i mine Øjne naragtigt Arbejde.

Lærer, Kirkesanger, Familiefader og Landmand! Mellem disse Stillinger delte jeg min Tid og mine Kræfter. Stillingen som Landmand nævner jeg kun, fordi den optog baade mig og min Hustru meget. Vilde vi haabe at opnaa en nogenlunde sorgfri Fremtid, da maatte vi tage fat paa Landbruget. Det var saa heldigt, at vi begge var kendt med det, og efterhaanden, som vi øvede os, fik vi bedre Indsigt i Jordens Drift og i Dyrenes Pasning. Her var 7 Td. Land Ager og 11—12 Td. Land Hede og Mose til Skolen. To Køer fik vi straks paa Stalden. Jordlodden kunde forbedres meget, og heri var en Spore for os til at tage fat. Om Sommeren havde jeg jo Ferie i mere end den halve Tid, og det var vel ogsaa Meningen med den store Jordlod, at Læreren skulde skaffe sig en betydelig Del af sin Løn ved et fornuftigt Landbrug.

Første Tiaar.

(1882—1892.)

I 1882 var der **Foredragsvirksomhed** i mange Egne af Landet, men til Faaborg var Bevægelsen ikke naaet. Nogle Steder stillede Præsten sig venlig til det ny Røre i Folkelivet og viste de unge hen til Højskolerne. Andre Steder stod Præsten uforstaaende, og der var man nærmest ræd for Bevægelsen. Der blev sagt meget ondt om Højskolerne og om de omrejsende Foredragsholdere, og jeg var noget betænkelig ved at arbejde for Sagen. Men jeg havde set glædelige Resultater af Foredragsvirksomheden andre Steder, og jeg havde Erfaring fra Klinting om, at Forældrene kunde vækkes op til at omfatte vort Folks aandelige Liv og Lærerens Gerning med forøget Interesse. Der maatte gøres et Forsøg her i Faaborg, og den første Vinter begyndte jeg at holde Foredrag i Skolen. Det havde Nyhedens Interesse, og der mødte saa mange Folk, som Skolen kunde rumme. Historien gav rigeligt Stof til Foredragene, og for at de ikke skulde blive for kedelige og ensformige, læste jeg lette Stykker af vore mest kendt Digtere og Forfattere. Der blev Lejlighed til at komme ind paa Skolespørgsmaal, og vi sang nogle gode Sange.

Men der kom Modstand. En Aften, jeg havde talt om Blicher og stod og læste af »Æ Bindstow«, rejste en gammel Mand sig op i Forsamlingen og sagde: »En Præst bør ikke gøre Nar af sit Folk. Det har Blicher gjort i »Æ Bindstow«, og derfor var han en uværdig og ugudelig Præst!« Flere holdt med den gamle Mand, og det Forsøg, jeg gjorde, paa at forklare dem, at Blicher skildrede Jyden, hans Liv og Karakter, gik dem over Hovedet. — De kom dog igen næste Aften, og da jeg til Slutning læste »Faderen« af Bjørnson, fik jeg Tak og Anerkendelse. Selv den gamle Mand, som havde været saa haard i sin Dom forrige Aften, bad om Undskyldning derfor. — Møderne blev fortsat hele Vinteren, og jeg havde stor Tilfredsstillelse ved at gøre et Arbejde, som ikke skulde betales. Adgangen var jo fri, og vi havde en snavset Skolestue at gøre ren efter Mødet.

Siden kom der Modstand fra en anden Side. Jeg havde dristet mig til at bede enkelte af mine Venner samt en Højskoleforstander om at tale ved mine Aftenmøder. Det vakte Opsigt, og nogle gik til Præsten og beklagede sig over, hvad der var sket. Jeg havde ikke tænkt at modarbejde Præsten; men han frygtede fremmede Talere og følte sig kaldet til at vaage, ikke blot over Menigheden, men tillige over Tidens Rørelser. Jeg fik Anmodning om at »ulejlige« mig op i Præstegaarden for at tale om Sagen, og der foreholdt Præsten mig det uforsvarlige i min Virksomhed. Jeg fik en Følelse af, at lod jeg mig her kyse, saa kunde jeg i Fremtiden sidde under Præstens Vinge og betragte det som en Naade, om jeg maatte faa Lov til at sige Amen. Da jeg havde faaet en alvorlig Irettesættelse, tog jeg Bladet fra Munden og

gjorde Præsten opmærksom paa, at jeg ikke var kommet for at staa Skoleret, men for at tale om det, som var os imellem. Maatte jeg ikke faa Lov til selv at have en Mening, var jeg færdig til at gaa min Vej. Det hjalp. Præsten gav mig Lov (!) til at tale, saa ofte jeg ønskede det, og jeg lovede at lade ham det vide, naar der kom fremmede Talere. — Kort efter blev Præsten forflyttet, og hans Indflydelse paa Skolevæsenets Udvikling blev saaledes uden Betydning. — Faaborg Foredragsforening blev kort efter stiftet, og skønt den har haft sine Vanskeligheder at kæmpe med, bestaar den endnu. Mange fremmede Talere har ført Ordet i Foredragsforeningen. Den har virket som en Nerve, der satte Folk i Forbindelse med Bevægelser i andre Egne. Der kaldtes Tanker og Følelser til Live, som gav sig Udslag i forskellige Retninger, og Skolen blev ikke glemt, naar Talen drejede sig om Opdragelsen af den unge Slægt.

Sognets centrale Samlingsplads var Kroen. Der holdt man til paa Søn- og Helligdage og ved kirkelige Forretninger. Der holdt Sogneraadet sine Møder, og der blev taget Bestemmelse om Sognets mange Sager. Der var Staldplads, og der var fri Adgang. Hvad man nød, kunde man betale. Der blev holdt politiske Møder og Generalforsamlinger i Grundlovsværneforeningen. Alt det ny, som var ved at bryde frem i Tiden, blev vejet og bedømt i Kroen. Men Pladsen blev for lille, og mange fandt, at Kromandens Næring blev Befolkningen for dyr. Da fremkom Tanken om at bygge et Forsamlingshus og samtidig flytte Sognets Samlingsplads. En passende Byggeplads blev erhvervet lige ud for Kirken, og i Sommeren 1887 blev Faaborg Forsamlingshus opført. — Der blev ikke Raad til en

stor og rummelig Sal; men vi fik dog en Sal, som kunde rumme de Folk, der den Gang havde Ærinde i den. Sogneraadet gik ind paa at holde sine Møder der, ligesom ogsaa Foredragsforeningen og Missionsfolkene havde fri Afbenyttelse af Salen. Forsamlingshuset skulde staa aabent for alt, hvad Bestyrelsen ansaa for ædelt og godt. Aktionærerne samledes i »Foreningen til Oplysningens Fremme«. Denne Forening opløstes dog snart; thi dens Medlemmer var alt for forskellige. De indgik i mange andre Foreninger, og Forsamlingshuset blev en uundværlig Samlingsplads for Sognets Beboere. Man saa snart, at det vilde samle flere Folk end Kroen, og for at det ikke skulde blive en Kro Nummer to i Lighed med Landbohjem og lignende, blev det bestemt, at der i Forsamlingshuset ikke maatte udskænkes berusende Drikke. Bestemmelsen staar endnu ved Magt og overholdes. Jeg kan derfor aldrig gaa med til at sige, at de maadeholdne er Afholdssagens værste Modstandere. De er tværtimod Afholdssagens bedste Støtter. En Bestemmelse som denne er et Bevis derpaa. Afholdssagen var slet ikke fremme i Faaborg Sogn, da denne Bestemmelse blev vedtaget.

Det var langt fra, at alle Sognets Beboere syntes om Forsamlingshuset. Der var endog i mange Aar stor Strid om det. En Del var meget imod, at det blev bygget, og de holdt fremdeles til i Kroen. Vi vilde skade Kromanden i hans Næring, blev der sagt, og deri var der nok en Sandhed; men vi holdt for, at Befolkningens Tarv er vigtigere end Kromandens Næring. Mange syntes ikke om det Røre, der blev i Sognet. Her var lidt gammel Modvilje mod den grundtvigske Retning, og denne øgedes meget ved, at

der kom en Del Højskolefolk og talte. Vi havde skiftet Præst og faaet en dygtig Missionsmand, der sammen med flere Missionspræster i Egnen og en Del Lægprædikanter holdt mange Møder baade i Kirken og i Forsamlingshuset. — Kort efter naaede Afholdsbevægelsen til Sognet, og der blev i Forsamlingshuset holdt en Del Møder om Afholdssagen. Jeg kunde ikke lige straks bestemme mig til at indtage samme Standpunkt som Afholdsfolkene; men jeg fandt snart min Stilling uholdbar, og i mere end tyve Aar har jeg nu været Afholdsmand, — jeg havde nær sagt selvfølgelig.

Der var Røster nok, som kaldte, og der var Villighed til at høre. *Folk vaagnede*, men gik til forskellige Lejre. Ingen fik længere Lov til at sove. Hvad enten man havnede i den ene eller den anden politiske Lejr, hvad enten man syntes bedst om den grundtvigske Retning eller om Indre Missions — eller maaske følte sig hævet over begge Retninger og uddybede de gamle Livsbetragtninger — hvad enten man var Ven eller Fjende af Oplysning, Ven eller Fjende af Tidens Rørelser, — lige meget, — man blev tvungen til at agte en Bevægelse, selv om man ikke syntes om Formerne og ikke kunde tage et Arbejde op under dem. Man maatte være meget stædig, om man ikke vilde aabne Øjnene og se de gode Resultater, som en kraftig Bevægelse bragte.

Jeg glædede mig ved, at Folk vaagnede og begyndte at interessere sig mere for Kirke og Skole. Jeg gjorde mit til, at Folk skulde se, at deres Skole ikke var en Statsskole, der havde forpagtet den rette Forstaaelse af, hvorledes der bør holdes Skole; men at den var deres egen Skole og blev præget af det,

som var fremme i Tiden. Den skulde blive en Folkeskole. Det var kun sjældent, at Folk kom i Skolen for at overvære Undervisningen. Kun paa Eksamensdagen var der fuldt Hus. Men der blev dog mere Samarbejde mellem Hjem og Skole. Jeg kunde frit sige min Mening, og jeg hørte villig efter, hvad andre mente. Udviklingen skulde foregaa i Ro og have sin Tid.

Det store Spørgsmaal, hvad der skal gøres for *den konfirmerede Ungdom* og særlig for Drenge i Overgangsalderen, er endnu ikke besvaret, og de Forsøg, der er gjort rundt omkring i Landet, er endnu ikke af den Betydning, at der kan drages almengyldige Slutninger fra dem. De gode Hjem stiller Krav om Hjælp for deres unge, ubefæstede Børn, som skal ud i Livet. De daarlige Hjem føler maaske ikke Trykket, men trænger dog mest til en hjælpende Haand. Jeg beklager, at jeg ikke har evnet at faa noget af Betydning udrettet i min Aftenskole. I de første Aar var her ingen Forstaaelse af Aftenskolens Betydning, og den fik kun ringe Tilslutning. Naar Læreren føler sig træt efter Dagen i Skolen, har sit Landbrug ved Siden af, skal have Tid til Læsning og til Forberedelse og ikke maa glemme sit Hjem, kan han vel undskyldes, naar han ærlig tilstaar, at han ikke har Kræfter nok til at holde en Aftenskole i Gang.

Da vi havde faaet Forsamlingshuset i Faaborg, forsøgte jeg at samle Ungdommen for at faa Indflydelse paa den, og det lykkedes. Jeg har vel nok nogen Evne til at læse op, ikke i Retning af at læse dramatiske Ting saaledes, at Tilhørerne hensættes som i et Teater og nyder den Musik, som kan ligge i Ordenes rette Brug og i Harmonien af Tanker og

Ord, men i Retning af at læse paa en jævn og forstaaende Maade, saa almindeligt begavede kan fatte Meningen af det læste. Jeg vilde gerne føre de unge hen til nogle af Literaturens Kilder og lære dem at øse lidt af dem. Man kan i Almindelighed ikke give de helt unge en Bog i Haanden, selv om den er velskreven, og gaa ud fra, at de kan læse den og faa fat paa Indholdet. Der skal ligesom en Pegefinger til; thi der er saa meget, som trænger til en Forklaring, inden de unge forstaar det.

Der var tit 40—50 Tilhørere ved mine Oplæsninger, mest unge; men en Del ældre gik dog ogsaa med, og flere, som godt selv kunde læse, gik med for at støtte en efter deres Mening god Bestræbelse.

De unge mødte Idealer, og de mødte Virkelighedsskildringer, og jeg fik Lejlighed til at fortælle dem en Del om vore Digtere og Forfattere. — Vi havde ikke Betingelser for en kunstnerisk Nydelse af Literaturens Værker. Vi saa mere paa Indholdet, og jeg var glad ved, at jeg kunde byde de unge noget, som kunde lede deres Tanker i en god Retning. — I Skolen havde vi Oplæsning hver Torsdag Eftermiddag, en vigtig Time, som Børnene længtes efter, og som vænnede dem til at høre og forstaa.

Disse Ungdomsmøder strakte sig over ca. 20 Aar.

Da saa Gymnastikken optog de unge, og da Præsten holdt Karle- og Pigemøder, og der kaldtes paa de unge fra saa mange Sider, maatte jeg standse. Nogle beklagede dette, men flere havde længe klaget over, at de snart aldrig havde de unge hjemme. Hjemmene led den Gang og lider nu mere under alt det, som yngre og ældre maa være med til.

Sognets Skolevæsen blev betydelig ændret i 1890.

Biskolerne i Rodebæk, Agerbæk og Debel nedlagdes, og der blev i Agerbæk oprettet *et fast Lærerembede*, der skulde omfatte alle tre Skoledistrikter. Den gamle Skole i Agerbæk fik en Tilbygning paa fire Fag, og der blev indrettet Beboelseslejlighed for en gift Lærer. Lønnen var foruden Bolig, Brændsel og Have ca. 700 Kr. Alle større Børn i de tre tidligere Biskoledistrikter skulde herefter undervises i Agerbæk Skole, og de skulde gaa hver Dag om Vinteren. De smaa Børn skulde gaa enten til Rodebæk eller til Debel, og de undervistes af en Vinterlærerinde. De gik kun hveranden Dag om Vinteren. Om Sommeren havde den faste Lærer hele Undervisningen i alle tre Skoler.

Det er let at forstaa, at jeg glædede mig meget ved den store Forandring. Jeg slap for at gaa de lange Ture og give en Undervisning, som jeg ikke selv kunde tillægge nogen Betydning. Herefter skulde jeg om Sommeren gaa en Dag mere til Vrenderup og kunde derfor vente at faa udrettet en Smule der.

I Slebsager Skole var der sket den Forandring, at Vinterlæreren var bleven erstattet af en Vinterlærerinde. Vi fik vor Formodning stadfæstet, at en Kvinde ikke blot har bedre naturlige Betingelser for at sætte Smaabørn i Gang, men hun kan tillige faa Betydning ved, at hun kan undervise i *Haandgerning*. Vi fik snart rammet en Pæl gennem den falske Forestilling, at Pigerne skulde lære at brodere og lave Blonder og Mellemværk. De skulde først lære det vigtigere: at sy Linned og strikke Strømper.

Jeg tænkte, at Skolen kunde række Hjemmene en Haand ved at indføre Haandgerning som Fag i Skolen. At den gamle, kvindelige Husflid kom til at lide derunder, anede hverken Hjem eller Skole. Jeg gjorde

snart den bitre Erfaring, at en Opgave og et Ansvar var flyttet fra Hjemmet til Skolen, og at Mødrene fandt det mageligst, at Skolen lærte Pigerne at sy og strikke, at hækle og brodere. — Nu ruller Pengene ud af Hjemmene, og Fabriksvarerne føres ind. Det kan ikke betale sig at strikke og spinde, siger mange Mødre, og nogle føjer til, at det er unødvendigt selv at brygge, bage eller slagte, thi Vognen holder jo for Dørene med alt, hvad vi ønsker. Døtrene forstaar denne Tale alt for godt. De tror slet ikke, det passer, at »Man skal kende en Pige ved et Dejgtrug og ikke i en Springdans.«

Jeg havde ved Slutningen af det første Tiaar vundet Forældrenes Tillid og havde derfor meget fri Hænder. Engang kom der nok bedre Vilkaar for en frugtbar Undervisning. Det var ikke gjort med Skiftesko, som efter nogen Modstand var bleven indført, — heller ikke med et renvasket Gulv i Skolestuen, som min Hustru og jeg satte en Ære i at byde Børnene. Det var Smaaforandringer, der pegede i Retning af, hvad der maatte komme.

Børneantallet voksede, og det kneb med Pladsen; men vi maatte hjælpe os, som vi kunde og trøste os ved Ordsproget: »Ved at lirke smaat, kan man virke godt.«

Mellemste Tiaar.
(1892—1902.)

Befolkningen var ikke saa fattig, som den saa ud til, og flere Familier var endog ret velstillet. De naturlige Hjælpekilder, som gemtes i den gode, gamle Husflid og i Hedens Revlingris, Ler og Mortørv, havde Befolkningen lært at udnytte. Det var derfor at vente, at ny Hjælpekilder vilde findes og blive benyttet, og at det Oplysningsarbejde, som var sat i Gang, maatte blive fortsat og komme til at sætte Frugt. Dørene maatte aabnes for Tidens Strømme.

Landbruget tog et mægtigt Opsving i det nævnte Tiaar. 1882 var her kun én Mand, som dyrkede Turnips til Kreaturfoder. I mange Aar var han og jeg de to eneste, som dyrkede Rodfrugter af nogen Betydning. Man troede, at Kreaturerne blev usunde ved at fodres med Rodfrugter, og Folk prøvede sig forsigtig frem. Der hørtes Tale om ny Kulturplanter, om et forandret Sædskifte og om Vekseldrift, om Forsøgsstationernes Resultater, om Kemi og meget mere. Det gik op for mange, at der var meget at lære, og for at være en dygtig Landmand maatte Teori og Praksis følges. Der kom mere Liv i de gamle Landbo-

foreninger paa Egnen, og flere oprettedes. Dyrskuer med Præmiering af Dyr samt Præmier for ypperlig Dyrkning af Husmandslodder virkede som Drivfjedre og gav et kontant Beløb i Lommen, gav Ære og Anseelse. Der blev stillet forøget Krav til Statskassen om Støtte for Landbruget, og Landbrugsskolerne blev mere søgt. Der var Kursus mange Steder; Landmændene kom ud at rejse; de saa og lærte; de kom hjem, og de gjorde ny Forsøg. Der stiftedes Kvægavlsforeninger og Kontrolforeninger. Folk lærte at fodre, og de lærte at — malke. Mejerierne fik større Betydning. Det gjaldt ikke blot om at faa flere Køer, men om at faa dem af bedste Slags. Det var et Regnestykke, som ikke enhver Landmand kunde klare, hvor meget han skulde have ved de maanedlige Udbetalinger. Det var nok værd at forstaa, ad hvilke Veje Mejeribestyreren kom til disse Resultater, og der var i det hele saa meget ved Mejeriets Drift, som Bestyrelsen skulde sætte sig ind i. Mejeriet blev for mange som en hemmelighedsfuld Forretning, hvor man bare leverede Mælken ind og trak Pengene ud. Andelssvineslagteriet og flere andre Andelsforetagender fik en lignende Betydning. Det gav Penge i Lommen, det gav Selvtillid; det gav Mod paa at sætte meget ind for at kunne trække meget ud. Der blev Raad til Forbedringer, til bedre Redskaber og til Maskiner, til Besætningens Forøgelse, til Møddinghuse og Ajlebeholdere. Man tog langt flere Penge ind, og de rullede igen. Køretøjerne blev finere, og Dragterne mere moderne. Der blev anskaffet Cykler, mange Cykler. De sodede Piber forsvandt mere og mere. Bonden takkede for den Cigar, Forretningsmanden bød, og som gav ham lidt mere Anseelse.

Der krævedes større Dygtighed, flere Kundskaber og mere Oplysning. De unge søgte hen til Høj- og Landbrugsskoler, og det har været en ret anselig Flok Karle og Piger, som har været paa Højskoler. De ældre, som følte, at de havde lært for lidt, vilde gerne, at deres Børn skulde have en grundigere Uddannelse, og Børneskolen var jo Grundlaget derfor. Det er forstaaeligt, at mange forskellige Grene af Befolkningens praktiske Liv maatte indvirke paa Skolen og paa Ordningen af Skolevæsenet.

Jeg var selv med i flere af Landbrugets mange Grene; thi i over tyve Aar drev jeg Landbrug ved Siden af min Lærergerning. Jeg fik derved bedre Betingelser for at lære den Befolkning at kende, som jeg levede og virkede iblandt. Jeg var i økonomisk Henseende meget afhængig af Vind og Vejr og maatte regne og handle med de Priser, som raadede. Hvad jeg kunde undvære af mine Indtægter blev anbragt i Jorden, men paa en saadan Maade, at Pengene med Tiden kom igen med Renter, selv om de maatte gaa hjem ad mange Omveje. Tit blev der gjort Fejlgreb, der havde Tab til Følge, og det gav Skumlerne en vis Ret til spottende at sige, at alt det Kvælstof vilde kvæle os. Tit blev man taget ved Næsen i Handel og Vandel, og omrejsende Gødningsagenter blev lige saa stor en Landeplage som Rotter og Mus, som Graaspurve og Muldvarpe. — Det er ikke altid en Fryd at være Landmand. De hemmelige Fjender er tit værre end de aabenbare. Kløveraal og Bægersvamp, Kartoffelsyge og Kaalbroksvamp ødelægger umaadelige Værdier.

Landbruget krævede meget Arbejde. Min Hustru og vore Børn, da de voksede til, deltog i Arbejdet, og

vi holdt os alle friske derved. Jeg havde godt af Afvekslingen i min Gerning. Det var rart at komme ind i den lune Skolestue, naar jeg kunde faa Gnisten til at fænge, og Undervisningen kunde gaa med Lyst og Glæde. Det kunde være som en Hvile bagefter at komme ud i Stald og Lade, i Mark og Have, faa Lov at bruge sine Kræfter og regne med Fortjenesten. Det gør vi vel alle, enhver i sin Stilling, og det kan vi gøre uden at være gerrige.

Er Arbejdet strengt, saa bringer det ogsaa rene og uskyldige Glæder. Der er en stor Tilfredsstillelse i at se paa Dyr og Planter, hvorledes de trives under gode Betingelser. Det hører til Landmandens bedste Glæder, men det skal man vist være født til at fatte. Vi kunde køre ud med vor egen Befordring og besøge Slægt og Venner, som boede flere Mil fra os. Vi kunde ogsaa køre hen og se de kønneste Steder i Egnen.

En Tid havde vi nemlig en stor, sort Hest, der hed Klaus. Vi troede alle, at den var forfærdelig klog. Den skikkede sig saa vel, at den et Par Gange fik Lov at gaa ind i Skolestuen, og de smaa kravlede op paa dens brede Ryg. Den blev vor Kiron.

Der er noget æggende ved at være Landmand. Det gaar let en Landmand, som det gaar en Cyklist: Jo stærkere Fart, jo mere Kraft maa der anvendes i Øjeblikket for at faa det til at gaa rundt. Har en Landmand to Køer, maa han stræbe efter at faa fire. Faar han dem, stræber han efter at faa otte, og een ad Gangen, saa kommer de maaske ogsaa. Den ene løser den anden ind, om det gaar til den rigtige Side. Undertiden gaar det anderledes, den ene æder den anden, og saa gaar det agter ud.

Jordlodden til Skolen blev mere end fordoblet i Værdi. Der var kun syv Tdr. Land i daarlig Kultur, da jeg kom. Nu ved Slutningen af de tyve Aar var der fjorten Tdr. Land i god Kultur. Jeg købte fjorten Tdr. Land gammel Agerjord af en Nabo og drev dette Stykke sammen med Skolelodden. Der var kun grønne Agre, Sten i Mængde og en haard Undergrund, som Ploven endnu aldrig var naaet ned til. Der var fire Kæmpehøje paa Marken. De tre af dem laa paa en Td. Land, som jeg lod indhegne og tilplante for at værne om Oldtidens Kirkegaarde. — Den købte Mark fordrede et betydeligt Arbejde, og vi holdt fra nu af til Stadighed baade Karl og Pige. Kartoffel- og Rodfrugtdyrkningen fik større Omfang, og Besætningen blev betydelig forøget. Jeg kom flere Gange i Betragtning ved Uddeling af Landboforeningens Præmier for ypperlig Dyrkning af Husmandslodder. Det lille Beløb, som derved indgik i mit Landbrugsregnskab, vejede ikke meget, men Præmien havde til Følge, at flere vilde raadføre sig med mig. Jeg kom med til Bedømmelsen af andre Husmandsbrug, og det var glædeligt at iagttage, hvorledes Husmanden vaagnede og rettede paa Forholdene ude og inde. Jeg saa ikke blot, hvorledes Arnen var vendt i de smaa Hjem, men jeg opdagede, at man præmierede Manden, mens det i de fleste Tilfælde var Konen og Børnene, som fortjente Præmien. Jeg ansøgte Indenrigsministeriet om et rentebærende Laan til Opdyrkning af Hede og Mose. Et saadant Laan var hidtil ikke blevet tilstaaet nogen Lærer i Landet; men da Sogneraadet her garanterede for Laanets Forrentning og Afdrag, lykkedes det mig at faa det bevilget, og det satte mig i Stand til at indføre flere Forbedringer i Land-

bruget. — Hvor interesseret jeg iøvrigt var i mit Landbrug, saa led jeg stadig under Følelsen af, at jeg skulde holde Skole og ikke passe Jord og Kreaturer. Men Skoleordningen og Forholdene var nu engang saaledes, at jeg om Sommeren maatte tage fat paa Landbruget og selv erhverve en Del af min Løn derved. Men den Tid nærmede sig vel ogsaa, da jeg kunde spænde fra. Nu kunde Bønderne ogsaa nok gaa ene. Det var unødvendigt, at Læreren tog dem ved Haanden og viste dem, hvorledes de skulde drive deres Jord. Det er altid et godt Varsel, naar Mennesket vaagner til Bevidsthed om sin Stand og Stilling. Spiller lidt for megen Selvfølelse ind med, skal man ikke dømme for haardt derom. En Sommerdag, jeg stod paa et højt Sted og saa mig om, kom et Par Mænd gaaende nede paa Vejen. De tænkte ikke paa, at jeg var lydhør, og den ene sagde til den anden: »Der staar Proprietæren!«

»Kunde du ikke være nok saa dygtig en Lærer, hvis du ikke var Landmand ved Siden af?« Dette Spørgsmaal blev engang stillet til mig i fuld Alvor, uden at der var nogen Antydning af, at jeg forsømte min Skole. Jeg vidste ikke, hvad jeg skulde svare dertil; men jeg vidste, hvad jeg led, og jeg kendte den *Mare*, som red mig og hviskede til mig: »Du faar ikke udrettet noget af Betydning. Du duer ikke til at være Lærer; men du sidder dækket af Loven og har dine bestemte Indtægter og Ret til Pension. Du kan ikke bibringe Forældrene Forstaaelsen af din Gernings Betydning. Gør Plads for en anden!« Slige Bekymringer kommer tit over yngre Lærere; men de ældre slipper heller ikke fri. Der var Grund til, at Bekymringerne overvældede mig. Landbruget og hvad

dermed stod i Forbindelse, havde udviklet sig næsten med Kæmpeskridt. Paa mange forskellige Omraader blev der Raad til glædelige Forandringer. Flere Veje blev grundforbedrede, saa der blev gode Veje til Bramminge, Esbjerg og Varde. En Lægebolig blev opført i Faaborg, og der kom en Læge, da Kommunen gik ind paa at yde et fast, aarligt Vederlag. Kirken havde været underkastet store Reparationer, og Venner af Indre Mission havde bygget et Missionshus i Faaborg. Kun Skolen syntes at være Stedbarn, og man blev ikke enig om at gøre noget alvorligt for at skaffe bedre Betingelser til Veje for en frugtbringende Undervisning. Modet svigtede mig. Jeg forberedte mig paa at søge Afsked, og i Aaret 1897 fik jeg bygget »Granly« deroppe ved Kæmpehøjene paa min private Jord. Saa meget tager sig bedst ud paa Afstand. Paa »Granly« kunde jeg saa sidde som en Konge paa sit Eje, som en fri Mand og uafhængig; thi jeg slap for Ansvaret med de mange Børn, det Ansvar, som havde tynget mig saa haardt. — Heldigvis var der en Mand, som prædikede Fornuft for mig og fik mig til at tage mig selv i Kraven. Jeg lærte at stille endnu større Krav til mig selv som Lærer, for at jeg med mere Vægt kunde stille forøget Krav til Børnene og til Forældrene. Mit Helbred, som en Tid ikke havde været godt, blev bedre. Nu skulde Grublerierne være skrinlagte, og min Plads skulde vedblivende være inden for Skolens Dør. »Granly« blev solgt, Klaus blev solgt, og Karlen blev sagt op.

Jeg blev tvungen ind paa en mere planlagt **Gymnastikundervisning.** Som ung Lærer mente jeg, det skulde lykkes for mig at faa stor Indflydelse paa Børnene og lære dem ret mange Kundskaber. Da jeg

blev ældre, var det, som om jeg kørte dem træt, og jeg maatte til at søge efter Grunden dertil. Jeg fandt, hvad ret mange Lærere har erfaret, at selv med den bedste Vilje og med nogen Forstaaelse af at lede Undervisningen naar man ikke glimrende Resultater i Børneskolen, naar man vil bevare Barnet for Livet og lægge en god Grundvold for dets senere Udvikling. Man skal stadig tilbage til Begyndelsesgrundene, og Arbejdet i Skolen kan blive ensformigt og sløvende. Vil man ikke overlæsse Barnet med Religion, Historie og anden aandelig Føde, ikke gøre det færdigt, men sætte det i Gang, ikke gøre det ked af altid at modtage uden at faa Tid til grundig Tilegnelse, da maa der holdes et vaagent Øje med Barnets legemlige Udvikling, da maa der sørges for, at baade Lærer og Børn kan bevare Friskheden. Da vi ikke kan byde Barnet legemligt Arbejde i Skolen, og dets Leg ikke kan erstatte Arbejdet, saa maatte Gymnastikken drives efter en anden Maade end hidtil. Jo ældre jeg er bleven, jo mere kær har jeg faaet Gymnastikken, og nu sætter jeg den som et meget vigtigt Led i Skolens Arbejdsplan.

Beboerne i Skoledistriktet beredte mig en glædelig Overraskelse. Jeg havde i flere Aar øvet Gymnastik i Skolestuen og ved den næsten umulige Galge. Gymnastikhaandbogen var lige udkommet, og jeg gjorde min Flid for at komme ind i den ny Gymnastiks Regler. Men skulde Sagen faa nogen Betydning, da maatte vi have et Gymnastikhus. Der blev i et Par Aar talt om dette Hus, og i Aaret 1900 blev det opført tæt ved Skolen. Det blev bygget for frivillige Bidrag af Distriktets Beboere. Man hjalp hinanden med at bringe Materialerne paa Pladsen, og en Nabo skænkede

en Td. Land til Lege- og Sportsplads. Huset og Pladsen var til fri Afbenyttelse for Skolebørnene og for Distriktets unge. — Her saa jeg et smukt Bevis paa Folks Offervillighed og en vaagnende Forstaaelse af Skolens Betydning. Uden Lov, uden Sogneraad og Skolekommission stod Huset der som en Gave til Skolen. Men Gaven var tillige en Opgave for mig, som jeg forsøgte at løse ved at tage fat paa Gymnastikken med baade Drenge og Piger. — Skønt her nu i en Aarrække er anvendt flere Timer ugentlig til Gymnastik, skønner jeg ikke, at Børnene har tabt i de andre Fag. Det Barn, der er dygtig til Gymnastik, er i Reglen ogsaa dygtig i Skolen.

Skoleloven af 1899 aabnede Mulighederne for **en gennemgribende Forandring af Skolevæsenets Tilstand.** Dette blev ogsaa forstaaet i Faaborg. Løsningen af en meget vigtig Opgave var lagt i Befolkningens Haand; thi Skoleloven var som en kunstig Bygning med mange Døre ind til en tidssvarende Ordning med Støtte af Statskassen til Bygninger og til Lærerlønninger. Vilde en Kommune bringe Ofre, da vilde Staten træde hjælpende til. Vilde den holde paa det bestaaende, kunde den i Reglen faa Lov dertil. Her var noget i Retning af Selvstyre, en Prøvesten for det meget roste og oplyste Vælgerfolk. Kunde det se langt og se stort paa Skolesagen, eller skulde Snæversyn og Sparesystem gøre sig gældende? Det skulde vise sig, om Vælgerfolket og Sognets Skatteydere kunde tage Styrelsen af deres eget Skolevæsen i deres egne Hænder og føre Udviklingen videre.

For at oplyse Folk om Stillingen blev der holdt flere Møder, hvor ikke blot Sogneraadet, men ogsaa Skolekommissionen og vi to faste Lærere var vej-

ledende. Vi mødtes i Bestræbelserne efter at finde den heldigste Ordning for Sognets Skolevæsen. — Det kan lade sig gøre at faa et frugtbart Samarbejde i Gang om et vigtigt Spørgsmaal, naar man fra alle Sider bestræber sig for at lægge Kortene paa Bordet, skyer alt Muldvarpearbejde og undgaar Vigtighed og Mistænkeliggørelse. Nogle mente, at naar der var talt længe frem og tilbage om Sagen, saa skulde Forsamlingen ved en Afstemning tage Beslutning om den fremtidige Ordning; men dette satte Sogneraadet sig imod, og Formanden gjorde Forsamlingen opmærksom paa, at der ikke var sammenkaldt til Møderne for at faa dannet en kommunal Overrigsdag, hvor der skulde tages Bestemmelser om Enkelthederne; men at Møderne holdtes, for at Sogneraadet kunde faa at vide, i hvilke Retninger Befolkningens Ønsker gik. Naar der mærkedes Uro i Forsamlingen, men Fasthed i Optræden af de ledende og ordførende, da var det altsammen et glædeligt Udslag af Sagens Vigtighed. Alle maatte indrømme, at Slebsager Skoledistrikt igennem mange Aar havde været begunstiget ved at have den faste Lærer og to Klasser. Nu var Tiden inde, at alle Skoledistrikter blev stillet lige. Man enedes først om, at i Slebsager Skoledistrikt skulde der ikke ske andet end en mindre Udvidelse af Distriktet. Man holdt paa, at Loven ikke krævede nogen Forandring.

I de andre Distrikter skulde der ske en Forandring, og Loven blev tydet saaledes, at Forandringen var paatrængende nødvendig. Alle kunde jo ogsaa se, at Biskolerne var nogle gamle Kasser, og Vrenderup Skole var enestaaende i Tarvelighed. Efter lange og trange Forhandlinger, efter Maaling af Afstande og

efter Beregning og Sammenligning af nuværende og fremtidige Udgifter til Skolevæsenet, enedes Sogneraad og Skolekommission om følgende Forslag:

1) Agerbæk Skole flyttes 400 Alen mod Øst. Der opføres en tidssvarende Skole med tre Klasseværelser, og der bygges en Lærerbolig ved Skolen. Foruden den faste Lærer skal der ansættes en Vinterlærer for Mellemklassen og en Vinterlærerinde for yngste Klasse. De hidtil benyttede Biskoler i Rodebæk, Agerbæk og Debel faar privat Anvendelse.

2) Der oprettedes et fast Lærerembede i Vrenderup. Den gamle Skole sælges til Nedbrydning, og 3—400 Alen længere mod Øst opføres en tidssvarende Skole med to Klasseværelser og en Lærerbolig. Der skal foruden den faste Lærer ansættes en Vinterlærerinde.

Begyndelseslønningerne for de faste Lærere blev foreslaaet saaledes: Slebsager Skole 750 Kr., Agerbæk Skole 750 Kr., Vrenderup Skole 500 Kr. foruden Bolig, Brændsel og Have til hver af de fast ansatte Lærere. En Vinterlærer for Mellemklassen fik 250 Kr., en Vinterlærerinde 200 Kr. — Forslaget blev godkendt; Spørgsmaalet var besvaret.

I Sommeren 1901 blev de ny Skoler og Lærerboliger bygget. De tog sig godt ud i Byerne, hvor de opførtes. De hævede sig over de andre Bygninger, og de fortalte, at her boede en Befolkning, som kunde bringe Ofre for at faa de ydre Rammer i Orden for en frugtbringende Undervisning. De kostede med Byggegrunde og Inventar henved 28,000 Kr. De gamle Skoler indbragte 3000 Kr.

Nu skulde jeg ikke længere være Løbedegn. Jeg glædede mig ved at blive fri for de lange Ture og ved at se, at de fattige Biskoler og den mangelfulde

Ordning var erstattet af ny, indbydende Skoler og en forbedret Skole- og Undervisningsplan. Jeg havde opnaaet noget af, hvad jeg i mange Aar havde ønsket. Nu fik jeg mere Arbejde hjemme i min egen Skole om Sommeren, saa meget mere at jeg ønskede at slippe for Landbruget. Jeg bad Sogneraadet om at skille mig ved Jordlodden, men det kunde ikke i Øjeblikket finde en Køber, og jeg var ikke meget ked af at fortsætte som hidtil. Tiderne var desuden opadgaaende, saa jeg kunde vel en Tid endnu have Glæde og Udbytte af mit Landbrug.

Her i Slebsager Skoledistrikt vilde Beboerne ikke i Længden finde sig i at være ringere stillet med Hensyn til Skolevæsenets Ordning. Den første Lejlighed, som tilbød sig, vilde blive benyttet for at komme op ved Siden af de andre Skoledistrikter.

Sidste Tiaar.

(1902—1912.)

Der laves snilde Skaktræk ogsaa i en Kommunalbestyrelse. Folk, som er fremmede for Diplomatiets Krogveje ude i den store Verden, og som staar fremmede for Nationernes forskellige Interesser, kan ofte være saa sikre og husvante i deres hjemlige, lille Kreds, den de kender til Punkt og Prikke. De bliver anerkendt, naar de har forstaaet at lægge noget godt i Baand, naar de har faaet det godt bundet og bjerget i Hus. Kun naar Egennytten spiller ind med, eller det opdages, at en Mand er virksom for en Sag og drives af mindre ædle Bevæggrunde, maa han gaa bag af Dansen og finde sig i, at hans Plads optages af en anden. Man tilgiver hinanden meget, naar der kæmpes for en god Sag, kæmpes snildt og ærligt. Ja, man mere end tilgiver; man ser op til den, som har ført sin Sag igennem.

Hvor der i en Kommunalbestyrelse arbejdes alvorligt for at fremme, hvad der kan gavne Kommunen og den enkelte, gaar det ikke knapt til med Bevillinger. Man opnaar der lige saa let en Bevilling paa flere Tusinder, som man i en anden Kommune, hvor Sparesystemet hersker, opnaar en Bevilling paa ti Kroner.

Den gamle *Trækken i Tov* mellem Slebsager Skoledistrikt og Sognets gamle Biskoledistrikter var slet ikke endt. Nu havde de i Biskoledistrikterne faste Lærere, der ikke tillige skulde være Landmænd. De havde ny Skoler med Lærerbolig og en heldig Klassedeling. I Slebsager stod Ordningen nu langt tilbage; men vi ventede paa Lejligheden til at komme op ved Siden af og maaske lidt foran. Lejligheden tilbød sig, og den blev benyttet.

Børneantallet i Slebsager Skole var i 1900 og 1901 gaaet op over det tilladelige Gennemsnitstal, 37 i hver Klasse. Loven krævede altsaa, at der skulde ske en Forandring. Jeg ønskede det, og Beboerne vilde det. Men hvori vilde Forandringen komme til at bestaa? Der kunde bygges et Par Fag til Skolen og indrettes en Pogeklasse. Lovens Forandringer var dermed sket Fyldest. Men Beboerne stillede Krav om at faa en lignende Ordning som i Sognets andre Distrikter, og jeg gentog min Anmodning til Sogneraadet om at skille mig ved Jordlodden, og da den var i god Drift, og jeg ikke tilkom nogen Erstatning for Mergling, Dræning og Opdyrkning af Hede og Mose, fandt Sogneraadet, at det burde tage Hensyn til mit Ønske. Efter lange og grundige Overvejelser bestemte Sogneraadet sig til at tage Skridtet fuldt ud: Den gamle Skole med tilhørende Jordlod skulde sælges, og en ny Skole med tre Klasseværelser og med Lærerbolig skulde opføres ved det ny Gymnastikhus tæt ved den gamle Skole.

I Januar 1903 solgtes den gamle Skole med Jordlod for ca. 6000 Kr. Sogneraad og Skolekommission fik nu travlt med at enes om en Tegning for den nye Skole. Jeg blev taget med paa Raad, og Distriktets

Beboere fik Lejlighed til at fremsætte deres Ønsker. Der blev taget alle rimelige Hensyn ved Opførelsen af den ny Skole. Der blev Skifertag og Gibsdække. Der blev lovbefalet Lysflade i Forhold til Gulvflade, og der blev skabt gode Betingelser for Luftfornyelsen. Ventilationsovne og Tomandsborde var jo en Selvfølge. Gulvet blev lagt godt op over Grunden, og der blev fem Alen mellem Gulv og Gibsdække. Der blev anbragt Verandaer ved Indgangsdørene til Skolestuerne. De forskønnede meget, og de var praktiske. Der kunde spares noget ved at lade den ene Skolestue faa Lys fra Øst, og Sogneraadet havde bestemt sig for Besparelsen. Men der blev Uro blandt Beboerne. Tegningen blev forandret, og alle Skolestuer fik Lys fra Syd.

Vi glædede os ved at se **den ny Skole,** som blev bygget i Sommeren 1903. Hvad jeg sagde, da Grundstenen blev lagt, og da vi holdt Rejsegilde, mens Flaget vajede ved Siden af Rejsekransene, skal ikke gentages her. Enhver vil forstaa, at jeg var inderlig glad for den ny Skole, og jeg syntes, at den bød mig særdeles gode Betingelser under et fortsat Arbejde. Man forstaar vist bedst mine Følelser, hvis man i 30—40 Aar har holdt Skole i gamle og fattige Skoler, forsynede med mangelfuldt Inventar. Og dog nærede jeg Bekymringer ved at tage fat i den ny Skole. Kunde jeg nu bringe Børnene frem til et Maal, der i nogen Maade stod i Forhold til den store og lyse Skole? Jeg havde jo erfaret, at »for Skolen er Læreren alt«. Det var altsaa mig og mine Medarbejdere, som der — fuldt berettiget — vilde blive stillet et forøget Krav til. Var Grundbetingelserne til Stede for et godt Samarbejde mellem Hjem og Skole? Var Skolen,

baade hvad de ydre og de indre Forhold angik, grundet paa et personligt Tillidsforhold, og vilde det udvikle sig til at faa større Betydning?

Indvielsesdagen kom. I Stedet for at gengive noget af Provstens, Præstens eller Degnens Tale, vil jeg hellere antyde lidt af, hvad jeg hørte før og efter Indvielsen af de mange, som gik omkring og saa paa den ny Skole. En Mand bemærkede saaledes: »Nu maa Børnene blive meget oplyste, naar de kommer ind i de lyse Sale.« Jeg forstod godt nok Antydningen, og den stemte Humøret noget ned. En anden Mand var mere forstaaende. Han stod og betragtede den prægtige Bygning og fremkaldte i sin Erindring Mindet om sin egen Skolegang i en tarvelig Skole. Han sagde højt, saa flere hørte det: »Hvor har Børnene godt af, hver Dag de gaar i Skole, at se paa den kønne Bygning og opholde sig i de luftige Stuer.« Det forstod ikke alle, men jeg glædede mig derved og syntes, at Udtalelsen faldt godt i Traad med, hvad jeg havde tænkt om den ny Skole.

Et Par andre Mænd afhandlede Skolens Maal. Den ene holdt paa, at naar Læreren blot sørgede for, at Børnene fik lært de almindelige Skolekundskaber, saa maatte Opdragelsen være Hjemmets Sag. Den anden holdt paa, at Opdragelsen var det vigtigste i Skolens Arbejde.

Flere lignende Udtalelser kunde anføres. De fortalte mig, at Befolkningen nu interesserede sig for deres Skole, men at Meningerne om Lærerens Arbejde var delte. De brændende Spørgsmaal, som er fremme i Tiden, sætter sit Præg paa de Folk, som lever med og enten har fundet eller søger et Standpunkt. — Der faldt ogsaa Udtalelser om Lærerens Lejlighed. De

enten morede mig eller gav mig Grund til Overvejelser. En Mand udbrød efter at have set de tre rummelige Stuer ved Siden af hverandre, alle mod Syd, med et stort Vindue i hvert Værelse, med kønne Blomster og Borter paa Gibsdækket og med smukt malede Fløjdøre mellem Stuerne: »Ho—ha! Det er ret som til en Præst!« En anden Mand nærede Betænkeligheder ved de ny Lærerboliger, og han sagde: »Det er et Spørgsmaal, om Lærerstanden ikke herefter vil komme til at staa mere fjern for Befolkningen.« Han maatte begrunde sin Udtalelse, og han havde vægtige Grunde at støtte sig til.

Den ny Skole vidnede om Offervillighed og om en ny og bedre Tid for Lærerstanden. Den stod der som en Protest mod Gustav Frensens Ord i »Jørgen Uhl«: »Bønderne lider enten af Armod eller af Gerrighed.«

»Den signede Dag med Fryd vi ser«, sang vi den 1. Novbr. 1903, inden vi begyndte at arbejde. Solen skinnede ind ad de store Vinduer til os og frembragte et Farvespil, som kun behøvede en Pegepind for at opfattes som noget vidunderligt. Det var let at drage en Sammenligning mellem Lyset og Livet, Øjet og Tanken.

Jeg vilde gerne have Børnene til at dele Glæden med mig over den ny Skole, og jeg tror, det lykkedes for mig. — Alt vidnede om Lys og Liv, om Offervillighed og Omsorg for Børn og Lærer. Børnene levede sig ret snart ind i de ny Forhold og betragtede den ny Skole som noget selvfølgeligt, lige saa selvfølgeligt, som at de selv gik levende omkring. Jeg, som havde følt Trykket ved at arbejde i de gamle Skoler med indskrænket Plads, daarlig Luft og sparsomt Lys, var hver Time glad ved den ny Skole,

følte mig som ung igen og mente, at nu kunde jeg vist leve mindst ti Aar længere. Her kunde jeg meget bedre værne om Skolens Grundpiller, Orden og Lydighed. Skolestuerne var rummelige og Forstuerne ligesaa. Det ene Barn behøvede ikke at gaa i Vejen for det andet. Alt kunde faa en bestemt Plads.

»Orden regulerer ethvert Arbejde«. Dette udmærkede Ord skulde sætte sit Mærke paa vort daglige Arbejde. Jeg ved godt, at jeg har været noget streng i mine Fordringer til Børnene om at holde Orden og om at lyde. Men naar de bliver ældre, vil de nok tilgive mig, om jeg har været for streng. Jeg har altid været bange for, at det med Sandhed skulde siges om mig, at jeg var med til at opdrage en Slægt i Blødagtighed. Jeg har erfaret, at det meste af det, jeg siger til Børnene, glemmer de, men de vil altid bevare et Indtryk af den Aand og Tone, som herskede i Skolen, med andre Ord: de vil huske, hvad Læreren var, og hvad han vilde, og kan mine Elever gaa ud af Skolen med den gode Vane at holde Orden og lyde, da ejer de Grundbetingelserne for at blive sande og gode Mennesker, som kan fylde en Plads i Samfundet.

Vi satte en Ære i at holde den nye Skole ren, og Børnene maatte finde sig i de rimelige Fordringer, som stilledes til dem. Et Par Aar efter kom Bestemmelsen om, at Kommunen skulde sørge for Renholdelsen af Skolerne. Det var rart at slippe for det store og besværlige Arbejde.

I Førstningen blev der jo talt meget om den store Bekostning ved Renholdelsen, og nogle af de ældre fandt, at der slet ikke var Grund til en saa gennemgribende Forandring. De kunde med en vis Ret sige:

»Da vi gik i Skole, blev der kun fejet en Gang eller to ugentlig, og da var Folk meget sundere og stærkere end nu.« Men de maatte jo indrømme, at denne Bevisførelse var mangelfuld, og efter kort Tids Forløb fandt Befolkningen sig ikke blot i Bestemmelsen, men mange glædede sig ved den.

Nu spytter Børnene ikke længere i Stuerne hjemme, heller ikke i Skolen eller i Kirken. Jeg behøver ikke engang at sige til dem, at de ikke maa spytte paa Gulvet. De ser, at Gulvet er rent, og det er dem som en Advarsel mod at spytte paa det. De ældre har ogsaa lagt af at spytte, hvor andre færdes. Man bryder sig selvfølgelig ikke om Love og Forbud, men man har Respekt for den offentlige Mening.

Der var som før omtalt skænket en Td. Land til **Lege- og Sportsplads** ved Gymnastikhuset. Denne udmærkede Plads kom os nu ret til Gode. Sogneraadet vilde ikke staa tilbage for den private Godgørenhed og købte derfor seks Skp. Land til Beplantning omkring Pladsen. Træerne i Læbæltet er allerede store, Pladsen er godt hegnet af Træerne og er en kær Lege- og Tumleplads for Børn og unge Mennesker. Jeg undres over, at der ved de nye Skoler findes saa smaa Legepladser. Naar man tvinger Børnene i Skole i syv Aar, burde man ikke glemme at tage et saa naturligt Hensyn som en god Legeplads. Børnene skal lege; det er deres Natur. En god Legeplads turde være en lige saa nødvendig Ting som en god Skolestue.

Der blæste *en god Vind for Lærerstanden*, og i mange Retninger mærkede vi et glædeligt Systemskifte. Vi var ikke længere afhængig af Kapitelstaksten og skulde ikke modtage Løntillæg fra Staten som en

Gave, men kunde modtage Tillæget som en Ret i Følge Lov. De 128 Lispund Hø og 192 Lispund Halm, som Beboerne her plejede at levere hver Fastelavns Mandag, var jeg nu fri for at modtage og sætte til Pris som Embedsindtægt. Jeg var fri for Jordlodden og kunde ofre min Tid paa Skolen og Haven. Jeg skulde ikke staa Vagt ved Kirken og ringe, naar Præsten kom. Jeg slap for Stillingen som Kirkebetjent og betalte gerne en anden for Ulejligheden.

Hvor var Forholdene dog forandrede, siden jeg begyndte min Lærergerning i Faaborg. Kun Ofret var endnu ikke afløst, og de Forsøg, jeg gjorde for at faa Forargelsen fjernet, har ikke haft den ønskede Virkning. Jeg synger fremdeles »for gode Ord og Betaling.«

Skoleloven af 1908 løste Lønspørgsmaalet paa en for Lærerne tilfredsstillende Maade. Tiden havde forandret sig. Pengene var dalet i Værdi, og Agtelsen for vort Arbejde havde hos Lovgiverne samlet sig i en fælles Bestræbelse efter at yde en retfærdig Løn. Begyndelseslønnen ved Slebsager Skole er nu 950 Kr. Kirkesangerløn 100 Kr. og Løn som Kirkebylærer 20 Kr. Dertil kommer Bolig, Brændsel og Have og Løntillæg af Staten i Forhold til Anciennitet.

Det er naturligt, at der stilles forøget Krav til Lærerstanden, og det er rimeligt, at Lærerne bestræber sig for at staa i et venligt Forhold til Hjemmene, ikke at bejle til Anerkendelse eller forsøge paa at købe den ved uheldige Midler, men at gøre sig fortjent til den ved et trofast Arbejde.

Der manglede endnu noget i, at de ydre Rammer for en heldig Ordning af Sognets Skolevæsen fuldt ud var i Orden. Slebsager havde igen faaet et Forspring

og havde opnaaet en Begunstigelse fremfor de andre Skoler ved, at vi havde et Gymnastikhus. Det var kommet frem af Interesse for Sagen og bygget for frivillige Bidrag af Distriktets Beboere. Banen var fri, og de kunde gøre det samme i de andre Distrikter. Men der skal tit tales længe om en god Sag, før den kan fremmes, og hvad der skal faa nævneværdig Betydning i en Kreds, maa bygges paa et solidt Grundlag og ikke paanødes Befolkningen.

Der blev i flere Aar talt om at bygge Gymnastikhuse ved de Skoler, som manglede dem, og Lærerne ønskede Husene. Sogneraadet havde overtaget Gymnastikhuset ved Slebsager Skole, raadede nu for dets Anvendelse og havde paataget sig dets Vedligeholdelse. De umulige Galger ved Agerbæk og Vrenderup Skoler var ikke til at holde i Orden, og de maatte nu siges at tilhøre en svunden Tid. Befolkningen i de to Skoledistrikter ønskede at komme op ved Siden af Slebsager, ogsaa med Hensyn til Gymnastik, og Staten tilbød nu at bære Halvdelen af Udgifterne. Endelig i 1910 blev der bygget Gymnastikhuse ved Agerbæk og Vrenderup Skoler, et nyt Bevis paa Befolkningens Offervillighed. De kostede tilsammen henved 9000 Kr.

»Nu skal vi spare paa Kommunens og Statens Penge«, blev der sagt; men det gik her som saa tit i Kommunens og Statens Styrelse: vi skulde lige have en Bevilling til denne vigtige Sag. Da Nøglen blev drejet om i Statskassen, og der ikke længere ydedes Støtte til Kommunernes Skoler og Gymnastikhuse, glædede vi os ved, at vi havde fulgt den gamle Regel: »Man skal smede, mens Jernet er varmt.«

Landbruget maatte bære de *forøgede Udgifter*, men der hørtes dog ikke større Klager i den Anledning.

Tiderne var opadgaaende, og de Fremskridt, som Landbruget havde taget i forrige Tiaar, kom Nutiden til Gode. Landbruget her er nu naaet til et Standpunkt, som kun de dristigste havde drømt om.

1904 kom Tanken frem om at faa dannet en lokal Landboforening. Tanken blev samme Aar til Virkelighed, og Foreningen kom til at hedde: »Varde Østeregns Landboforening«. Den omfatter Faaborg og omliggende Sogne og har haft stor Betydning for Landbrugets videre Udvikling. Det har ikke blot været muligt for Befolkningen at svare de forhøjede Skatter, men der er blevet stillet større Fordringer til Livet. Pengene kom. Ønskerne blev opfyldte. Jorden har nu mindst dobbelt saa stor Værdi som for tredive Aar siden. Besætningen er mere end fordoblet i samme Tid, og Værdien af den er over fire Gange saa stor. Der bygges lyse og luftige Stalde, moderne og tillige praktiske, og der bliver Raad til mange andre Forbedringer.

Mergelselskaber i Faaborg og omliggende Sogne paatager sig Levering af Mergel. Banespor lægges over Markerne, og Folk drister sig til Tegning af større Leveringer. Markerne kommer stadig i bedre Kultur. Læ- og Hegnsplantninger kommer mere til Syne, og Egnen forandrer sit Udseende. Mange af de ældre gaar i Skole. Der er god Tilslutning til Kursus paa Høj- og Landbrugsskoler og ligeledes til korte, lokale Kursus, som holdes i Forsamlingshusene. Man er optaget af Agerdyrkning og af Husdyravl, af Gødningslære og af Planteavl, af Landbrugets Venner og Fjender, af Mergelpris i Forhold til Procentindhold af Kalk, af Tørstof i Roer og af Næringsstoffer i Kreaturfoderet. Man taler om Analyser og om Bedømmelsen ved Dyr-

skuerne. Udstillinger af Landbrugsredskaber og Landbrugsprodukter øver stor Tiltrækning. Husmænd og Gaardmænd deltager i Rejser omkring i Landet, selv Kvinder kan faa Lejlighed til at deltage i Rejseselskaber og Kursus, hvor de kan dygtiggøre sig. Der er Kappestrid om, hvem der kan komme foran. Mejeriet er som Sognets Bank, hvor Værdierne omsættes. Mejeriets Skorsten rager op over Kirketaarnet, og man ser mere efter Røgsøjlen, end man lytter efter Kirkeklokken. Det er derfor let at forstaa, at Folk ved Ugens Begyndelse ser efter Topnoteringen for Smør, Flæsk og Æg, medens de ældre saa efter i Almanakken, hvad Tekst Præsten vilde prædike over om Søndagen.

Selv om der kan paapeges uheldige Udslag af de gode Tider, vilde Spekulationer og usund Svindel — det følger jo altid med i en Udvikling — saa indrømmer den tænksomme Landmand, at der er skabt gode Betingelser for Landbostanden.

Tilsynet. Jeg begynder med at fremhæve Lærerens vigtigste og øverste Tilsyn, hans egen *Samvittighed*. Jeg ved godt, at nogle vil sige hertil, at de Lærere, som saa stærkt fremhæver Samvittigheden, danner sig et Tilsyn efter deres eget Hoved og faar det til at ligne en blød og magelig Hovedpude, og jeg indrømmer, at det er uheldigt at følge Reglen: »Saa mange Hoveder, saa mange Sind.« Andre vil mene, at samvittighedsfulde Lærere maa tynges alt for haardt ved at være sig Ansvaret fuldt bevidst. Vi vil forgæves lede efter det Tilsyn, som kan sættes over Lærerens Samvittighed, og er det end sandt, at »Selv er en god Dreng«, saa er det lige saa sandt, at vor retfærdigste Dommer finder vi i vor egen Samvittighed. — Det næste naturlige Tilsyn derefter er *Forældrene*. Tit har

der mellem Forældrene og mig været Meningsforskel, som har lignet Skillemure mellem os, men i Reglen har de afvigende Meninger bidraget til at uddybe et godt Forhold og et frugtbringende Samarbejde mellem Hjem og Skole.

Det er jo saaledes, at naar to skal mødes ved et Maal, da maa den, der kommer først til Maalet, vente paa den anden. Jeg maatte tit vente paa Hjemmene. Mange Hjem maatte tit vente paa mig. Men ved at vente, til Tiden var inde, kunde vi staa enige og hjælpe hinanden at naa et Resultat.

Derefter kommer jeg til *det beskikkede, gejstlige Tilsyn*. Jeg har tit svaret Præsterne, som skulde bestemme Eksamensdagen og meddele mig, naar Provsten eller Biskoppen kom paa Visitats: »Vi er færdige«. Dermed var ikke ment, at vi altid var saa dygtige i Skolen, at der ikke kunde paapeges Mangler, endog meget store. Da vi ikke vilde arbejde for Eksamenen eller det beskikkede Tilsyn, men vilde arbejde for vor egen Skyld, jeg for min Samvittigheds Skyld, og Børnene, fordi Livet vilde stille Krav til dem — det forstaar Børnene ikke, men det maa Læreren faa dem til at begribe — saa havde jeg en vis Ret til at tænke, som Dronning Margrethe tænkte og sagde, da hun stod overfor de svenske Herrer: »Pas I paa Papirerne, saa skal jeg passe paa Borgene.«

Tilsynet bliver jo udøvet ved meget forskellige Personer, og de stiller tit meget forskellige Krav, og ligesom f. Eks. Stiftamtet i mange Henseender skifter Opfattelse med Stiftamtmanden, saaledes skifter Tilsynet ogsaa Opfattelse, naar Personerne skifter. Tilsynet staar jo tilmed i en Udvikling og skifter Syn og Fordring, som Tiden gaar. Nogle har Føling med

Tiden og mærker, hvor Fremtiden gror, andre mangler denne Evne og ser ofte paa ny Virkemaader med uforstaaende Blikke.

Biskoppen kom meget sjældent, og han var i Reglen lige saa glad som jeg, om de mange Tilhørere maatte gaa tilfredsstillet hjem. — Jeg har haft den Lykke at have *Provster,* som har forstaaet sig noget paa en Lærers Arbejde, og selv om de har set meget forskelligt paa et og andet i min Lærergerning, saa faldt de mig aldrig til Besvær.

Præsterne har forandret sig meget. Eller er det maaske mig, som er bleven en anden? Da jeg var ung, blev jeg modtaget i Studereværelset, og der var snart det nødvendige ordnet. Da jeg blev ældre, kunde jeg gaa frit ind og ud i Præstegaarden, og Præsterne fandt ud til vort Hjem. Vi lærte hinanden at kende, og vi udvekslede Tanker om Tidens vigtigste Spørgsmaal. Det er heldigt, at Præst og Lærer frit kan sige hinanden deres Mening, og det kan de, naar ingen af dem vil spille Sognepave, naar ingen af dem vil støde eller er for fintfølende, om der høres en skurrende Lyd.

»Hvorfor kommer De ikke i Skolen, Hr. Pastor, og ser efter med Undervisningen?« spurgte jeg engang en Præst, som havde lagt af at komme i Skolen som Tilsynsmand uden ved Eksamenen. »De ved jo meget bedre end jeg, hvorledes en Skole skal ledes«, og jeg indrømmede spøgende, at det var heller ikke godt for mig, om jeg ikke vidste det.

Kirken er undergaaet store Forandringer i min Embedstid. Der er nu mere Lys og Hygge. Der er Bræddegulv i Skibet og kønne Fliser i Koret. Der er Varmeapparat, Lysekroner og et smukt og godt Orgel.

Alter, Prædikestol og Korbue er kommet til sin Ret, og Kirken fortæller ligesom Skolerne, at Befolkningen har Offervillighed til at bringe Rammerne i Orden.

Der har jeg nu i tredive Aar været Kirkesanger, har set de glædelige Forandringer og har deltaget i Menighedslivet. »Degnen er en rar Mand — han synger baade til Sorg og til Glæde«, blev der engang henvendt til mig, og jeg forstod selv saa godt, at det tit kneb for mig at holde Ligevægten. Den ene Dag til Bryllup, den anden til Begravelse. Nu hos en Flok glade Børn, nu ved Sygesengen og Dødslejet. Livet kan være lige værdifuldt at leve med i hos unge og hos gamle, hos dem, som drømmer om det hemmelighedsfulde, Feslottet derude i det fjerne, og hos dem, der har Livet bag ved sig.

Man vil gerne fortælle de unge, at Livet ikke er bare Løjer, men at Glæden over Livet vokser med Opgaverne. Man tager med Ærbødighed Afsked med Oldermanden i en Familie, den gamle, trofaste Bonde i den sidste Alkoveseng med Hængeskabet ved Hovedenden, det Skab, som gemmer hans Livs Nettooverskud i Kroner og Øre, nok til en hæderlig Begravelse efter »Egnens Skik og Brug«.

Naar man i sit eget Liv har erhvervet lidt Kendskab til »Harpen, som spiller Fred, og Stormens Orgel, som bruser med«, saa kan man vel ogsaa sætte sig noget ind i andres Liv uden at tabe sig selv, uden at blive som et Instrument, der afleverer en Melodi i Dur eller Mol.

Hver af de omtalte Tiaar har haft sin Præst, som har været med til at præge Udviklingen i Kirken og Skolen. Alle tre Præster var meget forskellige, og deres Forkyndelse fortalte derom. »Du kunde da ikke

begaa dig blandt saa mange forskellige Præster uden at bære Kappen efter Vinden«, sagde en Ven til mig. Jeg ønsker ikke at gentage, hvad jeg svarede ham. Jeg ved, at jeg nærede en ærlig Bestræbelse efter at være mig selv, og vandt jeg ikke derved andres Agtelse, saa beholdt jeg Agtelsen for mig selv; thi man kan ikke skifte Opfattelse i religiøse Spørgsmaal, som man kan skifte sin Frakke, eller som det behager Regeringen at flytte om med Landets Præster. Partifarven siger ikke saa meget. Er man et udviklet og uhildet Menneske, saa finder andre nok ind til Kernen i os, og vi finder ind til Kernen i dem. »Perlen er god, hvor den findes«, — det kan vi alle have godt af at mærke os.

Der var ikke altid Enighed mellem Præsterne og mig, og ved at enhver forsvarede sin Opfattelse, lærte vi hinanden at kende. Vi udbasunede ikke enhver lille Strid. Vi vidste godt, at de fleste bryder sig mindre om Sagen end om Personen og fælder tit en uretfærdig Dom, som Præst og Lærer gør klogt i ikke at tage Hensyn til. De, som ikke skal sige noget i Kirken eller i Skolen, ved nemlig altid meget bedre end Præst og Lærer, hvorledes der skal prædikes og holdes Skole.

De tre Præster i de tre Tiaar har alle haft god Forstaaelse af Forholdet mellem Præst og Menighed, og det har lydt som en Grundtone i deres Forkyndelse, at Aandslivets Kerne er god, — kun Overfladen er søndret. Og mens Menighederne mange Steder fælder haarde Domme over deres Præst, har jeg her stadig mærket en redelig Bestræbelse efter at høre med Aandens opladte Øre, og jeg har mærket Hjertets Villighed til at modtage. »Det samme Sind være i

Eder, som og var i Kristus Jesus«, er en Formaning, som Menigheden her ikke er vokset fra.

»Naar Glæden er i Stuen, er Sorgen i Forstuen«. Det burde vi aldrig glemme, naar vi ikke vil overraskes af det, som vil møde os.

Min Hustrus Sygdom, der paa en alvorlig Maade gav sig til Kende et Par Aar efter Sølvbrylluppet, og hendes Død den 15de Juli 1909 skal jeg af velforstaaede Grunde ikke dvæle længe ved; thi det er jo saaledes, at »smaa Sorger taler, de store tier«. Jeg ønsker blot at antyde, hvor svært det er for en Lærer at gaa til sin Gerning i Skolen, naar han er ængstelig og bedrøvet. Glade Børn, som jubler over Livet og Tilværelsen, og den nedbøjede Lærer, som tænker paa sin lidende Hustru, kan have stor Vanskelighed ved at faa en Skoledag til at gaa, som den bør. Man forsøger at gøre Vold paa sin Natur, glemme sin Sorg og gaa op i sin Gerning, men det lykkes saa sjældent, thi den rette Grund — Glæden i eget Hjem — er borte.

Der er mange Aarsager, hvorfor Læreren maa bede Hjemmene om Undskyldning. Tit maa han se paa sig selv som en unyttig Tjener. Befolkningens Overbærenhed og Deltagelse bragte mig i en forøget Taknemlighedsgæld, en Gæld, som ikke tyngede. Da vi kom her, plantede jeg paa Faaborg Kirkegaard to Sørgeask paa Gravstykket til Skolen. Den ene gik ud, men den anden groede saa godt til, at den skyggede over hele Stykket, og under dette Træ blev vor kære Moders Grav. »Det er Degnens Lysthus,« sagde en lille Pige, som saa Grenene hænge ned mod Jorden. Naar jeg ser hen til Graven, tænker jeg tit paa Salmen: »At sige Verden ret farvel«.

Hvornaar skal en Lærer slutte? »Man skal holde op, mens Legen er god«, siger Ordsproget, men deraf faar man ikke tilstrækkeligt Svar paa Spørgsmaalet; thi følger man Ordsprogets Regel, kommer man til at gaa for tidlig. At man skal holde op, naar man ikke kan længere, er ogsaa her en daarlig Regel; thi følger man denne, gaar man i den anden Vejgrøft og staar Fare for at blive for længe, gøre sig selv umulig i Skolen og derved komme baglænds ud. Man kan spørge Folk ad. Ja vel, men derved skal man heller ikke blive klogere; thi en peger i Øst, en anden i Vest. Den ene taler om de unge, friske Kræfter, den anden om den erfarne Mand. Alderen kan heller ikke være afgørende. Somme Lærere holder sig friske og unge i Sind højt op i Aarene; andre bliver tidlig gamle. Min Erfaring har lært mig, at de fleste Lærere bliver for længe i Stillingen og lever for meget paa, hvad de engang var. Af Frygt for, at det skal gaa mig som saa mange andre Lærere, at jeg skal fristes til at blive for længe, har jeg altid udtalt mig imod, at den gamle, opslidte Lærer blev i Gerningen, da hans Person mindre fortjener Hensyn end den Gerning, han staar i.

Nu er det Tidspunkt kommet, da jeg selv skal tage Stilling til Spørgsmaalet; thi jeg gaar nu i mit 60de Aar. Jeg har foretaget et indledende Skridt til at trække mig tilbage og holder en Hjælpelærer. Jeg klager ikke over, at dette Skridt maatte gøres. Jeg glæder mig derimod ved at se tilbage paa min Lærergerning og ved at kunne sige, at det i nogen Maade lykkedes mig at vinde Børnene, at vække deres Lyst til at lære og faa dem til at gaa glade og frimodige i Skole. Den Rigdom, jeg har kæmpet for at vinde

og bevare, Børnenes Kærlighed, kan jeg ikke taale at miste, og jeg vover ikke som flere gamle Lærere at stivne i Former og derved komme i et uheldigt Forhold til Børnene og til Forældrene. Skulde det times mig, da kan jeg ikke faa Lov til at sige: »Naar Enden er god, er alting godt«, og det vilde smerte mig; thi en Lærer maa nok have Lov til at være i Besiddelse af saa megen Æresfølelse, at han ønsker at gaa ud af Skolen med rank Holdning.

Enhver vil forstaa, at skulde jeg nævne de Personer, som har været med til at føre Udviklingen i Faaborg Sogn det store Skridt fremad i den Tid, som her er Tale om, da vilde Listen blive meget lang. Jeg har med Flid ikke nævnt en eneste af Sognets Beboere ved Navn, skønt jeg staar i Taknemlighedsgæld til saa mange af dem. Sagen er jo altid saa uendelig meget mere end Personen, og derfor har jeg vist ikke begaaet en Fejl ved at holde mig til Sagen. Enhver vil jo kende sig selv og sin Næste, og den, som tilskriver sig en Part af Æren, maa jo ogsaa vide at tage sin rigelige Part af Ansvaret. — —

Der er maaske et Par uskrevne Blade tilbage af min Lærergerning. Hvad der skal staa paa dem, ved jeg ikke; men jeg ønsker, der skal staa over dem som en Advarsel til mig selv:

»Skik dig godt, — det spørges mindst!«.

Udviklingen vil blive fortsat, og den Skoleordning, vi nu her i Faaborg Sogn er naaet til, maa ikke betragtes som et endeligt Resultat, men som et nødvendigt Gennemgangsled til bedre ydre og indre Forhold. Vi kan se, at de gamle før os kun naaede en mangelfuld Ordning. De undskyldtes med, at der ikke var Raad til en bedre. De, som kommer efter os, vil se de Fejl, vi begik, og de vil undskylde os med, at vi forstod det ikke bedre.

Hvad **de ydre Rammer** angaar, da kan jeg fatte mig meget kort og henvise til de ændrede Forhold, som er omtalt foran.

Jeg skal blot oplyse, at nu har Faaborg Sogn henved 1350 Mennesker, en Forhøjelse i de sidste 30 Aar af omtrent 300. — Af skolesøgende Børn er her nu 237, mens her i 1882 var 180 Børn. Kommunens gennemsnitlige, aarlige Udgift til Skolevæsenet er nu, naar Offer og Accidenser til Lærerne medregnes lige som ogsaa Renter og Afdrag af Byggelaan til Skoler og Gymnastikhuse ca. 7200 Kr. eller ca. 30 Kr. for hvert skolesøgende Barn. — Statskassens Bidrag til Skolevæsenet i Faaborg er for Tiden til Bygningernes Forrentning og Afdrag, til Lærernes Begyndelsesløn o. s. v. ca. 5750 Kr. eller ca. 24 Kr. for hvert skolesøgende Barn. Et Barns Undervisning koster altsaa nu Kommunen og Staten **54 Kr.** aarlig, medens det i 1882 kun kostede ialt **14 Kr.**

Hvorledes Rammerne er udfyldte, kan ikke fremstilles med Kroner og Ører. Der vil altid herske forskellige Meninger om, hvorledes Arbejdet i Skolen er udført. Værdien af **de vundne Resultater** maa Fremtiden dømme om. Hvorledes jeg har løst min Opgave som Lærer, kan jeg selvfølgelig ikke selv bedømme.

Den Slægt, jeg har været med til at opdrage, vil en Gang i Tiden afsige en Dom over mig og mit Arbejde. Den vil forhaabentlig huske, at ogsaa en Lærer præges af de Strømme, som er fremme i Tiden.

Jeg kunde sige mange sande Ord om min Ufuldkommenhed, mine svigtende Evner og mine mange Fejlgreb. Men jeg vil nødig, at min Stolthed skal flyde ud af mine Laser, og derfor vil jeg hellere vise tilbage til de alt optrukne Hovedlinjer og slutte med at fremstille mit Syn paa, hvorledes en Lærer bør værne om

Lærerstolen.

Striden om Lærerstolen er lige saa gammel som Talen om Mester og Lærling. Jeg lærte den at kende, da jeg var Barn, og da jeg i min barnlige Uvidenhed troede, at jeg havde gjort en betydelig Opdagelse, at det kunde lykkes mig og de andre Børn at raade for Stolen. Striden vil blive fortsat i Hjem og Skole; thi skønt Stolen er gammel, holder den dog ud mod de grønne og umodne Modstanderes Angreb i spredt Fægtning. Børnene lider ny Nederlag; men de samler sig igen til fornyet Kamp. De fatter i Reglen ikke, hvorfor de skal lære saa meget, gaa i Skole i saa mange Aar og stadig vedblive at lyde. De forsøger at krybe op paa Stolen og give Tonen an.

De gamle Lærere værgede Lærerstolen ved Hjælp af Tampen, og Børnene fik at føle, at de skulde lyde eller rettere lystre; thi deres Vilje bøjede sig ikke. Det var kun Hovedet, der dukkede sig for Slagene. Børnene ventede paa den Dag, da de ikke længere skulde gaa i Skole, og tit laa der overgaaet Uret gemt i Barnesjælen og hviskede om Hævn.

Vi yngre Lærere — de fleste af dem, som tog fat for en Menneskealder siden — har forsøgt at værne Lærerstolen paa en anden Maade. Vi forsøgte at tale til Børnenes Forstand og til deres Samvittighed. Vi følte, at Vejen var sikker, og at vi gik trygge paa den. Men vi maatte stadig øve os i Taalmod, og vi maatte ligne Gartneren, der saar og vander, men lader Gud om Væksten.

Baade de gamle og de yngre Lærere har været enige om, at Lærerstolen skulde værges. Læreren maa helst have det som Skjalden i de gamle Sagaer: Naar han kom ind, rejste hver Mand i Hallen sig, fordi de følte, at nu kom Høvdingen. Man bør være klartseende og forstaa, at han i Omsorgen for sin Lærerstol har saa mange Vanskeligheder, som han maa overvinde.

Det duer ikke, at Læreren hersker som en Despot, hersker med et koldt og haardt Hjerte over sine Undersaatter. Han maa nok ligne Enevoldskongen, naar blot Børnene kan mærke, at han har dem »alle kær« og at »ham lyser Kærligheden af Øje«. Han maa bringe Børnene til at forstaa, at det er nødvendigt, at de lyder, og at Skolegangen er spildt, naar der ikke er Lydighed og Orden. De gode Børn befinder sig bedst og er mest trygge under en gennemført Disciplin. De daarlige Børn — og dem findes der af i enhver Skole — skal lære at lyde.

Det er sandt, at Læreren skal være hensynsfuld over for Børnene; men han maa vogte sig for at blive en Bold for Børnenes Luner. Sker dette, da tager de Magten over Lærerstolen. Læreren skal ikke spørge hverken Børnene eller Hjemmene, hvor Skabet skal staa, og hvor Nøglen skal gemmes. Han skal

ikke kæle for de smaa, for at de kan fortælle hjemme, hvor rar deres Lærer er. Her er en Fristelse, som mange unge Lærere falder for. De kæler for de smaa, fodrer dem med Slikkerier, stryger dem kærligt over Pande og Kind, tager dem i Haanden og hopper og leger med dem. Sligt kan gøres af nogle faa, ganske naturligt og lige til; men i mange Tilfælde ses der noget unaturligt deri. De smaa er nu for gode til at benyttes som Trappetrin, der kan nære Lærerens Ærgerrighed. Naar det usande bliver opdaget, og det vil ske engang, thi Børnene er fine Iagttagere, da har Læreren gjort sig selv umulig, netop da han gik ned, unaturlig dybt ned til Børnene. Man maa altid huske paa, at Børnene kan ikke købes, men de kan vindes af den, som er sand og god. Lykkelig den Lærer, som er sand og god — af Natur.

Bar mange Børn i Fædrenes Skoler Mærker af Sløvhed eller Trods, saa findes der nu i Skolerne mange leddeløse og slatne Børn. Den enkelte Lærer maa tage sin Del af Ansvaret derfor. Vi stiler efter at faa vore Børn til at staa Maal efter den Maalestok, vi har anskaffet os; men det lykkes ikke, og vi skal ikke ene bære Ansvaret derfor.

Naar der er noget i Vejen i Skolen, og en Dag ikke vil gaa, som den skal, da kan Skylden ligge hos et bestemt Barn, som har Evne til at trække af med hele Klassen. I de fleste Tilfælde finder Læreren dog Skylden hos sig selv, thi Børnene er som en Sangbund for de Toner, som Læreren anslaar, og som en Skov, der kaster Lyden tilbage og fortæller, at »Som man raaber i Skoven, faar man Svar«. — »Eros er død — Mars lever!« kan og vil den danske Lærer ikke tro, og skønt vi glæder os over Børnenes Dyg-

tighed, Evnernes Opøvelse og Kræfternes Udfoldelse, saa taber dog alt sit Værd for os, naar ikke Understrømmen er Kærlighed.

Hvor vi fik Held til at give os hen i vor Gerning og ofre os for Børnenes sande Vel, der mærkede vi Genkærlighed, og Børnenes klare Øjne og lyttende Øren var os den største Opmuntring. De mange af vore Skolebørn, som blev voksne Mænd og Kvinder, og som kunde vedblive at se venligt til os, gav os derved Beviser for, at vi ikke forgæves havde gaaet i Skole hos hverandre.

Vor Kærlighed til Børnene og til vor Lærergerning skal ikke ligge ude i det blaa, ikke i en drømt, men i en virkelig Verden, ikke i noget hinsides, men i noget nærværende. Og skulde jeg nævne et bestemt Eksempel paa Lærerens Kærlighed til Børnene, da ligger det nær at tænke paa Arbejdet blandt de mange smaat begavede Børn, de som gror saa langsomt, men tit saa sikkert og saa naturligt, og som ikke sjeldent sidder inde med Kræfter, som kun faa aner. Kan det med Sandhed siges om os, at vi stræbte at faa Sinkerne med, da vil vi betragte det som en Ros for os.

Det er her som under saa mange Forhold let nok at tale i Almindelighed og opstille Regler, som er gyldne og værd at følge. Vanskeligheden kommer, naar de gyldne Regler skal føres ud i Livet, naar det lyder til os:

»Læg din Gerning frem i Dagen,
røgt med Flid den Aaret rundt.
Virke stort er ikke Sagen,
men kun det at virke sundt.«

Af det, vi oplevede, og som slog Rod i vor Bevidsthed, formes vore Regler, ikke de lærte, men de indlevede. Bedre end med mange Ord antager jeg at blive forstaaet, naar jeg fremdrager tre smaa Træk, der lever i min Erindring og alle knytter sig til Lærerstolen.

Det første Træk mindes jeg fra min egen Skolegang. Læreren havde Gymnastik med os ude paa Pladsen, og en Dreng kom af Vanvare til at forse sig og vakte derved Kammeraternes Latter. Læreren mente, at han var ved at tabe noget af sin Værdighed, og han var saa uforstandig, at han gennempryglede Drengen med en Tamp, da vi kom ind i Skolestuen. Jeg glemmer aldrig dette Træk, og jeg finder det naturligt, om den stakkels Dreng kom til at hade sin Lærer, der optraadte saa *brutalt*.

Det næste Træk er fra min Konfirmationsforberedelse. Da Præsten en Dag var gaaet ud fra os, gav vi os til at lege, og en stor Pige faldt over Præstens Stol, og der gik et Stoleben itu. Vi blev stille og højtidelige, og i vor store Knibe satte vi Stolebenet under, og Stolen stod igen paa sin Plads, da Præsten traadte ind. Som om han anede noget, tog han og flyttede Stolen lidt, og derved faldt jo et Ben paa Gulvet. Nu fulgte en lang Straffetale, og Præsten udmalede for os, hvor grusomt det havde været, om han var faldet paa Gulvet og havde stødt sig. Præsten forstod ikke, at vi maatte lege, naar han forlod os, og han saa ikke den Anger, vi følte, og som stod skrevet i vore Ansigter. Straffetalen til os var præget af *Salvelse* og *Selvforgudelse*.

Det sidste Træk er om min egen Lærerstol, og jeg skynder mig at tilføje, at jeg ikke altid har været lige heldig, naar jeg vilde værge min Lærerstol. Mine

Drenge havde forset sig paa Skolestien og moret sig med en tøjret, lille Kalv. Der kom Klage fra Manden, og jeg maatte tage mig af Kalven og af Drengene. Efter Frikvarteret, da Børnene kom ind, laa der et »Bønskrift til Drengene fra den frygtagtige lille Kalv«. Der stod i Bønskriftet: »Kære Drenge! Kan I ikke nok lade mig gaa i Fred i mit Tøjr. Jeg er kun en lille dum Kalv, og jeg vedbliver nok altid at være et Fæ; men I er jo kloge og raske Drenge, som skal blive til saa meget. Min Ejer er bange for, at jeg skal brække et Ben, naar jeg springer om i Tøjret, og det gør vist ondt at brække et Ben, og det er nok til stort Tab for Manden, som ejer mig. Derfor, kære Drenge! lad mig gaa i Fred og æde Græs, at jeg kan blive stor og fed!«

Da vi havde læst Brevet og talt lidt om det baade i Spøg og Alvor, var der en Dreng, som hverken var for klog eller for dum til at tale med om den Historie, og han sagde højt og frimodigt: »Det er nok Læreren selv, som har skrevet det for at sætte i Rette med os.«

Lærerstolen maa værnes med *den forstaaaende Kærlighed*, om Arbejdet i Skolen skal virke opdragende og blive af Betydning for Livet.

Da jeg var ung, drømte jeg om at drive det til noget som Lærer. Da jeg blev ældre, opdagede jeg, hvor vanskelig Lærergerningen var, og hvor ofte jeg tog fejl. Men har jeg levet med i min Gerning, da har jeg vel Lov til at trøste mig ved, hvad

Professor *Høffding* fremhævede ved et vestjysk Skolemøde: »En levende Vildfarelse er bedre end en død Sandhed.« Jeg forstod saa godt min Ven, der efter Foredraget hviskede til mig: »Den viser og ret Vej, som farer vild.«

En Lærer vedbliver at lære. Han lærer af sine Omgivelser og af de Bevægelser, som er fremme i Tiden. Han kender og erfarer:

»Aldrig løses Mand af Lære!«

INDHOLD

		Side
	Indledning	3
I.	Vinterlærer	7
II.	Hjælpelærer	35
III.	Enelærer	43
IV.	Førstelærer	81
	Første Tiaar	103
	Mellemste Tiaar	113
	Sidste Tiaar	125